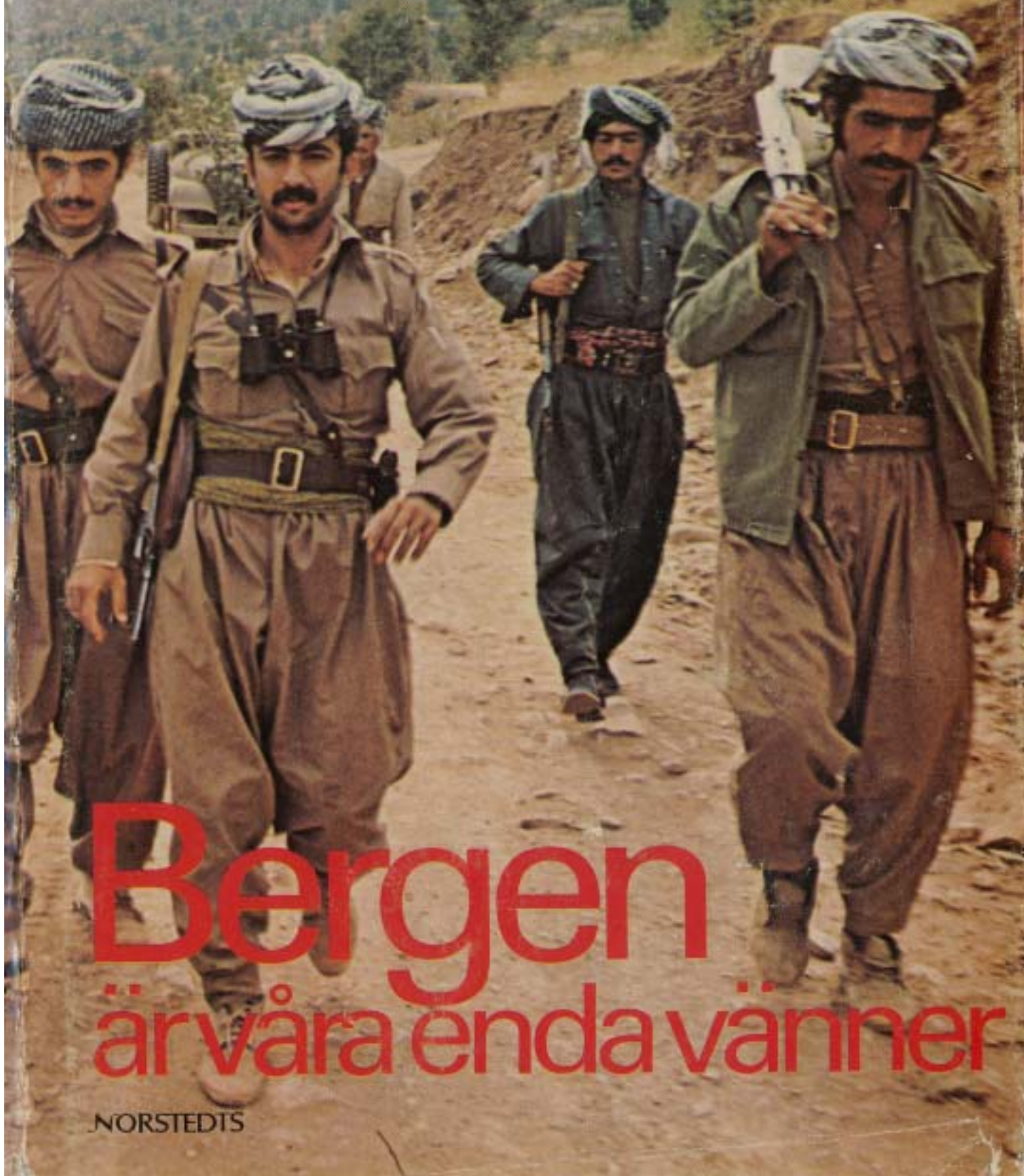

Tord Wallström

Bergen
är våra enda vänner

NORSTEDTS

1974

Tord Wallström©

**Bergen är
våra enda vänner**

Ett reportage från Kurdistan

När jag börjar skriva detta är det lördag kväll i slutet av oktober 1974. Det har börjat skymma och från mitt fönster kan jag se att himlen är alldeles röd under de blågrå molnen. Min hustru och min dotter, vilka just kommer hem efter en promenad med hunden, berättar att havet, som jag inte kan se från mitt fönster, är alldeles blått under den röda himlen — de har aldrig sett en underbarare solnedgång, säger de.

Det är två dagar sedan jag kom hem från Kurlistan.

När jag var där bestämde jag mig för att den bok jag nu skall skriva måste börja och sluta just här vid mitt skrivbord.

Jag skall inte skriva boken, tänkte jag, för dem som redan vet — eller anser sig veta. Som redan bildat sig sin uppfattning. Jag skall inte ge mig in i debatter med dem — det tjänar ju ändå ingenting till.

Jag skall bara försöka berätta den här historien. Precis som det var. Och jag skall göra det med utgångspunkt från mitt skrivbord.

Jag skall lägga de fem fullklottrade reportage-blocken framför mig, tänkte jag, och sedan börja berätta från början, dag för dag, timme för timme.

Precis som det var.

Du kan inte förstå något utan att se det med egna ögon

I augusti 1974 har en irakisk delegation besökt Stockholm och ordnat en presskonferens, som refereras i de största dagstidningarna. Det pågår inte något krig mellan den irakiska regeringen och kurderna i Irak, har de sagt. Striderna i norra Irak är endast smärre skärmytslingar mellan regeringen och en mindre kurdisk falang.

Delegationen säger sig representera "Iraks patriotiska och progressiva nationalistfront" och en av medlemmarna är Obeidallah Mustafa Barzani, kurdledaren Barzanis äldste son, som bröt med fadern för några år sedan och nu är minister i den irakiska regeringen. Fadern har, säger Obeidallah, svikit sitt folk och tjänar nu imperialismens, sionismens och reaktionens krafter.

Men nu blir den 74-årige kurdledaren och hans styrkor alltmer isolerade från sitt folk, och det är bara en tidsfråga innan hans kamp är slut, försäkrar den irakiska delegationen.

Samtidigt publiceras ett nyhetstelegram från Teheran, där det berättas att ytterligare omkring 80 000 kurdiska civila flytt till Iran, sedan den irakiska armén gjort en framstöt längs gränsen och erövrat Barzanis högkvarter. Det förefaller klart att det pågår ett krig, fastän den irakiska delegationen förnekat det, men att kriget kan befinna sig i sitt slutskede.

Jag läser en artikel av en svensk Mellan Östern-expert, som noggrant analyserar kurdproblemet:

För sjätte gången sedan 1961 går nu tungt beväpnade irakiska stridskrafter till storanfall mot kurdiska bergsrigare, så kallade pesh mergas, ledda av den legendariske gamle hövdingen mullah Mustafa Barzani, skriver han. Iraks baath-regering ("en politiskt mera seriöst progressiv ledning än Irak någonsin haft i sin blodiga historia") hade erbjudit Barzani och hans Kurdiska Demokratiska Parti en lagfäst kulturell och politisk autonomi, som de i alla år sagt sig kämpa för. Men Barzani var inte nöjd, han ville ha mer än det bästa möjliga. Så utbröt kriget på nytt. Och i grund och botten handlar det om oljan och därmed också om makten i Irak och maktbalansen i hela området kring Arabiska (eller Persiska) viken.

Jag träffar en pensionerad svensk diplomat, som vistats länge i olika huvudstäder i Mellersta Östern, och frågar honom om kurderna. Han säger att han inte känner till dem särskilt mycket – för honom är de ett ganska mystiskt bergsfolk, som lever i de otillgängliga bergen i gränsområdena mellan Iran, Irak, Syrien, Turkiet och Sovjet. De är omkring 12 miljoner, men de är alltså splittrade i fem stater. Större delen av dem är nomader, menar han, och de lever kvar i medeltiden.

– Det är klart att man kan ha förståelse för deras strävan efter självständighet och oberoende, säger han. Men problemet är ju fullständigt olösligt. Nu är det bara kurderna i Irak som krigar. Men hur skulle det gå om de finge sin autonomi? Aldrig skulle Iran eller Turkiet, Syrien eller Sovjet kunna tänka sig att ge också sina kurdiska minoriteter samma självständighet.

Kurdernas kamp är hopplös, menar han. Det är lätt att känna sympati för dem, att tycka att de, liksom många andra minoriteter i världen, borde få rätt att bilda en egen stat. Men ser man realistiskt på problemet inser man att deras krav är orimliga.

Jag frågar honom om man kan jämföra kurderna med något annat folk någon annanstans på jordklotet.

– Ja, lapparna, säger han. Man kan jämföra dem med lapparna. De är ju också ett bergsfolk, de är nomader och de lever i gränstrakterna mellan flera länder.

In i det sista är jag beredd att inställa min resa till Kurdistan. Jag har planerat den länge – meningen var att jag skulle skildra Kurdistan i fred, nu är det ju fullt krig där. Jag har egentligen inte lust att ge mig ut på några äventyr, jag har det ju så bra här hemma. Jag borde inse min begränsning – jag kommer aldrig att kunna få klarhet i det här komplicerade skeendet.

Jag borde överlåta det åt de utrikespolitiska experterna och korrespondenterna – de som kan betrakta världen realistiskt och känslokallt. Varför skall jag engagera mig i kurdernas problem?

Men ändå: Kurderna vill ju att jag skall komma. Min kurdiske vän har sagt:

– Du kan inte förstå något utan att se det med egna ögon.

De har väl läst en del av det jag har skrivit tidigare, till exempel om Biafra, och de vill att jag skall berätta för svenskarna vad som händer i Kurdistan. Det vore feigt att inte ens försöka, det vore att svika dem.

Jag reser till en europeisk metropol för att träffa min kurdiske vän – det är första etappen. Jag villar bort mig i storstaden, grips nästan av panik där, men det är nödvändigt att träffa min vän, som har nyckeln till Kurdistan.

Han talar flytande svenska. Han betraktar Sverige som sitt andra hemland – är gift med en svenska. Han är född i irakiska

Kurdistan men kom till Turkiet för att studera. Där kastades han i fängelse för sin politiska aktivitet – efter ett par år lyckades han fly till Sverige. Han fick asyl och stannade i åtta år.

– När jag kom till Sverige var det som att komma hem till Kur-distan, säger han. Kurderna och svenskarna är så lika varandra.

- På vilket sätt då?

– Det är svårt att förklara.. Jag tror att svenskar och kurder tänker på samma sätt.

Det har varit en irakisk delegation i Sverige, säger jag. Barzanis äldste son var med.

– Jag vet det. Men han är alldeles betydelselös – i Kurdistan nonchaleras han helt och hållet. Man nämner aldrig hans namn. Du förstår: Hos oss har vi en mycket större familjesammanhållning än hos er. Det är något alldeles förfärligt att en son bryter sig ut ur familjen på det sättet. Jag kan berätta för dig om Barzanis äldste son. Han är den ende av de tio sönerna som vållat fadern några bekymmer. Han gjorde en kvinna i Kirkuk med barn – fadern befallde honom att gifta sig med kvinnan och ta hand om barnet. I stället mördade han både kvinnan och barnet, och då fadern befallde honom att komma hem för att få sitt straff flydde han till Bagdad. För att skydda honom mot hans landsmän gav man honom en post vid den irakiska delegationen i Alger. Där har han varit ända tills nu, då han plockats fram för att användas i propagandan. Barzani är mycket sorgsen över honom – du bör inte nämna hans namn i Kurdistan.

Min vän skriver några introduktionsbrev och ger mig en adress och ett telefonnummer i Teheran – vägen till det fria Kurdistan går genom Iran.

På morgonen flyger jag med Iran Air mot Teheran. Vid en mellanlandning i Europa blir planet nästan fullsatt. Jag får en persisk läkare, som talar tyska, i stolen bredvid mig — för första gången på sex år är han på väg hem för att hälsa på sina föräldrar. Inte förrän nu har han kunnat resa hem utan att riskera militärtjänst. Han är gift med en tyska, har två barn, visar bilder av dem — är mycket lycklig. Jag frågar honom om kurderna:

— Jag beundrar dem, säger han. De kämpar för en rättvis sak. Vi flyger över Balkan. Under den djupblå rymden ligger ett dis och i det diset avtecknar sig bergens mörka silhuetter. Senare lyser himlen ljusare och en tunn, rosafärgad molnbank vilar över den torra jorden. Vi flyger mot solen och tiden går snabbt och då vi landar i Teheran är det redan natt. Jag går igenom passkontrollen utan krångel — står inte på den iranska svarta listan, har aldrig varit i den här delen av världen förr. Jag tar mig in till staden och letar efter ett hotellrum, men alla hotell är fullbelagda. Till slut hamnar jag uppe på ett platt hotelltak — de har bäddat sängar där och jag får en av dem. Jag sover rakt under himlen och fullmånen lyser hela förnatten och trafiken brusar från gatan djupt där nedanför. På morgonen väcks jag av ett stort propellerplan, som dånar fram rakt ovanför mig.

Jag är medveten om att jag inte kan stå ut länge i detta myller av människor. Jag inser att jag har den längsta etappen kvar på resan till Kurdistan och att jag snabbt måste komma bort från denna häkkittel för att inte lamslås av grubbel, hemlängtan och tvivel.

Djupt nere i den europeiska tunnelbanan har jag sett en trasig skepnad söka sig nattkvarter i ett av de många, mörka skrymslena — en av dem som gått under i storstadens hjärtlöshet. Jag ser många av hans kamrater i Teheran.

En storstad är som ett krig. Ett evigt, smutsigt krig.

Jag ringer upp telefonnumret jag fått av min vän och anmäler mig. Jag ombeds vänta på hotellet — de hajar till, då de hör vilket hotell jag bor på, inte Hilton eller Sheraton. De frågar om mitt rumsnummer.

— Jag har inget rum, säger jag. Jag har sovit på taket.

Efter ett par timmar kommer de:

— Vi är från Kurdistan.

En av dem är läkare. Han skall resa åter till Kurdistan samma eftermiddag, berättar han. Med en del kirurgiska instrument och sjukvårdsutrustning, som han köpt i Iran. Jag kan följa med honom, om jag vill.

Jag blir överlycklig över denna chans att komma bort från Teheran utan dröjsmål, men av orsaker som jag inte riktigt förstår blir resan ändå fördröjd. Jag flyttar till samma hotell som doktorn och tillbringar hela eftermiddagen där. Det är ett betydligt större hotell och det tycks vara en samlingsplats för kurder från Irak, kanske för att doktorn bor där och de nu skall ta farväl av honom. Han heter Ramzi Taki och är en av dem som anslöt sig till revolutionen, då kriget bröt ut i mars — lämnade sin vinstgivande praktik i staden Nasariya, som ligger norr om Basra, och gav sig norrut för att ansluta sig till de revolutionära styrkorna.

— Jag har min far och mina syskon i Bagdad, säger han. Jag vet inte vad som har hänt med dem. Jag lämnade min Mercedes och alla mina tillhörigheter där. Jag var van vid ett liv i lyx och välmåga, men jag hade ju ändå ingenting att leva för. Det har jag nu. Jag ångrar mig inte.

I Teheran pågår den asiatiska olympiaden. TV:n och tidningarna

är fulla med referat från idrottstävlingarna. Det är mycket långt till kriget i Kurdistan.

Jag träffar ett par kurdiska ynglingar i hotell-lobbyn:

— Det är hårda strider i Kurdistan nu, säger de. Vid en front har slaget pågått i ett par veckor. En amerikansk TV-reporter skadades av splinter för några veckor sedan, då han var framme och filmade vid fronten. Chouman, där vårt högkvarter ligger, är det enda område som inte bombas — där har vi nämligen samlat allt vårt luftvärn.

När jag frågar pojkarna vad de tror om utgången svarar de:

— Man ansluter sig ju inte till en revolution, om man inte tror att revolutionen skall segra.

De har den där litet överlägsna, naiva tonen i sitt tal, och de har svar på alla frågor. De är rätt påfrestande i sin självsäkerhet. Varför är de här i Teheran? tänker jag. Varför är de inte i frontlinjen och kämpar, om de nu tror så starkt på revolutionen?

Det finns inte många irakiska kurder i Teheran. De tycks bilda en isolerad grupp — Iran är ju ett främmande land för dem, lika främmande som för mig. Det bor ett par miljoner kurder i Iran, men de flesta av dem talar persiska och de är iranska medborgare. De irakiska kurderna kan inte alls tala landets språk. De känner sig som främlingar.

Vi ger oss av från Teheran i ljusningen nästa dag. En Landrover har packats full med lådor och kartonger, som innehåller doktors kirurgiska instrument, och doktorn och jag tar plats i framsätet bredvid chauffören, som är perser och varken talar arabiska, kurdiska eller engelska. Men doktorn kan ändå nödtorftigt göra sig förstådd, för det finns vissa anknytningar

mellan persiska och kurdiska, de är systerspråk.

— Vi har hyrt den här bilen för transporten, berättar doktor Ramni. Jag har varit i Teheran i två månader för att skaffa instrument. Jag är specialist på öron-näsa-hals och det mesta jag har köpt är sådant jag själv behöver för mina undersökningar. Men det är inte tillräckligt, förstås, vi behöver mycket mera.

Han är glad att jag är med, säger han. För sällskaps skull.

Vi far ut på en motorväg och över torra slätter mot Karadia och Hamadan. I norr skymtar bergsmassiven. Bakom dem ligger Kaspiska havets underbara stränder.

Då motorvägen tar slut susar vi vidare på raka asfaltvägar och föraren håller högsta fart men måste ofta stanna för att tanka. Landrovern dricker bensin i väldiga mängder, men jag förstår att bensin är en billig vara i Iran — kanske billigare än vatten i dessa förtorkade nejder, där vi bara skymtar enkla hyddor av strå ibland, och herdar med fårahjordar och ett och annat dött djur vid vägkanten.

Vi kommer till Kermanshah och det är en kurdisk stad, säger doktorn. Men också här står statyn av shahen vid infarten — hans avbild finns överallt, man kan inte undgå honom. På litet avstånd ser statyerna väldiga ut, men då man kommit intill dem ser man att de avbildar shahen bara i ungefär naturlig storlek. Ibland sitter han till häst som en fältherre.

Jag har bestämt mig för att inte reflektera alltför mycket över de politiska förhållandena i Iran, men shahens storebrorsansikte går mig litet på nerverna — överallt möter jag honom, i varje butik, varje restaurang, varje hotellvestibul. Och i varenda stad, också här i de kurdiska provinserna, står hans landsfadersstaty. Störtas han någon gång, tänker jag, får de mycket jobb med att vräka omkull statyer och bränna bilder.

Doktor Ramzi talar mycket försiktigt om shahen, då jag frågar honom:

— Perserna behandlar kurderna väl, säger han. Shahen är god mot kurderna .

Vi vet ju inte hur mycket engelska chauffören egentligen förstår.

Vi övernattar i Kermanshah, där doktor Ramzi tar mig med till en kurdisk familj, släktingar som han inte träffat på mycket länge. De hör till den grupp kurder, *feylis*, som ursprungligen invandrade från Iran till Irak men som nu utvisats från Irak, fastän de har bott där i många generationer. Det hände för två år sedan — de fick bara order att lämna landet. Ramzis släktingar bodde i Bagdad och var ganska välbärgade. Nu måste de ge sig av, hela familjen med man och hustru, sex söner och tre döttrar. De tog med sig så mycket de kunde av sina tillhörigheter men nästan allt konfiskerades vid gränsen — de fick bara behålla 20 pund. Familjefadern dog strax därefter och nu har en av de äldre sönerna hand om hela försörjningsbördan.

— Det är en mycket vanlig historia, säger doktor Ramzi. Det är ingen regering i Irak — det är en samling tjuvar. Jag visste inte vad som hade hänt de här släktingarna, det var därför jag ville besöka dem. De har det fattigt, men då jag erbjuder dem hjälp vägrar de att ta emot den.

De bjuder på en måltid, min första kurdiska måltid — vi sitter där på golvet och äter tillsammans. Medan de sedan talar om kriget och om släktingarna pratar jag med Kais, 18 år, som är överförtjust över att få träna sin skolengelska.

— Jag längtar till Bagdad, säger han. Det var ju där jag hörde hemma, där jag hade alla mina kamrater.

Då han kom till Iran kunde han inte tala ett ord persiska. Han

hade trott att Irak var hans hemland, Bagdad hans hemstad. Kunde inte förstå det då och förstår det fortfarande inte, varför polisen kom sent en kväll och sa: "Ni hör inte hemma här, ni skall tillbaka till Iran!" Bara för att hans förfäder i någon avlägsen forntid utvandrade från Iran till Bagdad.

— Omkring 100 000 kurder har kastats ut från Irak på det sättet, förklarar doktor Ramzi.

Kais vill veta allt om Sverige. Jag berättar för honom om min dotter och min son — han blir entusiastisk, då han hör att min son också gillar popmusik och att jag känner till Marc Bolan och David Bowie.

Det är rätt typiskt för dagens värld, tänker jag, att jag sitter här i Kermanshah, Persien, och knyter vänskapsband mellan min son och min dotter och den här trevlige ynglingen, som är alldeles opåverkad av alla fördomar och blir fullständigt överlycklig över att en flik av världen öppnar sig för honom. När vi går följer han med ända ut på gatan:

– Kom snart igen, säger han. Kom och hälsa på mig, när du reser tillbaka från Kurdistan.

Vi far vidare tidigt nästa morgon, medan det ännu är mörkt, och stannar efter några timmar i en by med namnet Kameir för att äta frukost. Där finns en mycket primitiv frukostrestaurang med bord och bänkar längs väggarna – karlar sitter tysta och dricker te och river bitar ur det mjuka kurdiska tunnbrödet – vi får en härlig omelett till teet.

Plötsligt blir vi vittne till ett pinsamt intermezzo – den tjocke karlen, som sitter vid kassabordet i dörröppningen, det är väl han som äger restaurangen, far upp och ger en liten man, som serverat oss, en fruktansvärt hård örfil, det är som om han velat

slå av honom huvudet. Han brister i gråt, den lille mannen, protesterar gråtande och ylande – ingenting är så beklämmande som att se en vuxen man behandlas så och att se honom gråta. Jag förstår inte vad som har hänt. Och doktor Ramzi säger ingenting, men jag antar att han lider lika mycket som jag: det är ju kurder det gäller.

Den gråtande mannen är ingen man – bara en yngling, det förstår jag om en stund: han ser ut att vara 30, men kanske han är bara 18. Vi tiger och äter vår omelett och både doktor Ramzi och vår chaufför döljer sin upprördhet tills vi skall gå: då talar de med den tjocke karlen och går in i det rökiga köket, där den slagne ynglingen fortfarande sitter snörvlande i en vrå. Jag förstår inte vad de säger och inte vad som orsakat grälet, men innan vi ger oss av har doktor Ramzi fått de båda att motvilligt ta varann i hand och försonas.

När jag nu skriver ner detta slår det mig att detta är den enda gången under hela den här resan som jag har varit vittne till ett gräl. Ingenstans i Kurdistan såg jag någonting annat än vänskap och kamratskap och förtroende människor emellan – inte ens vid fronterna, inte ens där hörde jag någon höja rösten mot en annan människa.

Bara här i byn Kameir i iranska Kurdistan – men det är ju också Kurdistan och de är också kurder. Det är därför doktor Ramzi är så upprörd, fastän han behärskar sin upprördhet och döljer den för mig.

– Dumheter, säger han. Man bär sig inte åt på det viset.

Jag har märkt på doktor Ramzi att vi redan kommit till Kurdistan. Han har aldrig varit i iranska Kurdistan förr. Vi skulle ha gjort resan på ett dygn och chauffören var beredd på det, men doktor Ramzi har inte kunnat undvika att hälsa på sina vänner i Kermanshah och fastän han inte säger det rentut

förstår jag att denna resa genom iranska Kurdistan bereder honom mycket nöje.

Han har köpt en kassetbandspelare i Kermanshah och några band med arabisk schlagersång. Det är på grund av bandspelaren vi börjar bli misstänksamma mot vår chaufför.

– Han säger att han inte förstår arabiska, säger doktorn, då chauffören gått ur bilen för att fylla bensin. Men jag tror att han ljuger: När jag spelar de arabiska sångerna ser jag på hans ansiktsuttryck att han reagerar.

Han kanske kan engelska också. Han kanske i själva verket är agent från Savak, den allestädes närvarande persiska säkerhetspolisen?

– Det är mycket möjligt, säger doktorn. Men än sen? Vi har ju ingenting att dölja.

Vi far vidare över en böljande högslätt, förtorkade kullar i brunt. Men i april och maj, på våren, är hela trakten grön, säger doktorn.

Vi dricker te i Saghes och far genom Bukar, där de har lagt ut mattor på vägbanan för antikbehandling. Vi ser några kameler längs vägen och vi far mot Mahabad – i norr anar vi den stora sjön Urmia som en hägring.

I Mahabad står shahens staty precis som vanligt vid infarten. Det är en liten sömnig stad, som alla de andra, men doktor Ramzi är full av andakt, då vi gör en promenad längs trottoarerna och sitter på en restaurang, där en liten sångfågel är instängd i en bur uppe vid taket men hela tiden drillar och kvittrar som om han aldrig vetat någonting om vad det är att flyga fritt i solskenet.

– Jag skulle kunna berätta för dig om Mahabad, säger doktorn tyst, så att chauffören inte skall kunna höra. Men jag säger

bara så här: Om Kurdistan är en kropp, så är Mahabad dess hjärta.

Han frågar mig vad jag tycker om kurderna. Men hur skall jag kunna svara på det redan nu?

De talar inte mycket, säger jag. De är mycket tysta.

– Ja, säger doktor Ramzi. Och anledningen kan ju vara att de har bekymmer, att de inte är lyckliga.

De tittar inte ut mig, behandlar mig inte som en främling.

– Nej, och det beror på att de vet vem du är. De vet att du är journalist och vad du skall göra. De gillar det.

Det finns ett tyst samförstånd mellan kurderna i Iran och kurder-na i Irak. Nu gäller striden de irakiska kurdernas existens, men här, på andra sidan gränsen, i det topprustade Iran, shahens Iran, följer man brödernas kamp med stor sympati.

Och kanske särskilt här i Mahabad, som är centrum i kurdernas territorium, som skulle vara huvudstad i republiken Kurdistan.

Och som en gång var det.

I augusti 1941 hade Iran ockuperats av ryska och brittiska trupper. De kurdiska provinserna kom att ligga mitt emellan de båda zo-nerna: det var slut på förtrycket från Teheran och den kurdiska na-tionalismen tog form. Den 22 januari 1946 utropades en kurdisk republik här i Mahabad, just på den plats där shahen nu har rest sin staty.

Republikens ledare var Qazi Muhammed, en hederlig man från Mahabad, men försvaret leddes av Mullah Mustafa Barzani, som hade kommit över gränsen från Irak med 10 000 landsmän och med 2 000 orubbliga gerillakrigare under sitt befäl.

Mahabad-republiken stöddes av ryssarna, men det var ingen kommunistisk stat. Den existerade knappast det året ut, men under dessa få månader hann den formas till en idealbild av den kurdiska nation som kurderna aldrig slutat drömma om och kämpa för.

Mahabad är, det kan jag förstå, en helig, kurdisk stad. "Mahabad" betyder så mycket – det är inte bara namnet på en stad, det är ett uttryck för hela det kurdiska folkets frietslängtan.

I Mahabad härskar nu tystnaden.

Men tystnaden är laddad av förhoppning.

Doktor Ramzi har adressen till ännu en flyktingfamilj från Bagdad – vi letar upp dem i den lilla staden Lafla. Deras öde är det-samma: de kördes ut från Bagdad, forslades norrut, lämnades där med ordern: "Gå till er son!"

Sonen hade anslutit sig till revolutionen. Straffet för det – för att ha en son som anslutit sig till revolutionen – är utvisning.

Nu sitter den 67-årige fadern där och berättar lugnt om sina vedermödor. De kom till Kurdistan, vandrande som fattighjon, de sökte upp sonen och fadern frågade: "Varför gjorde du mig detta?" Men han ler, då han refererar sonens svar: "Om jag hade stannat i Bagdad hade jag ju ändå blivit hängd förr eller senare – hade det varit bättre?"

Fadern fortsatte till Iran med hustrun och fyra av de yngre barnen. Nu hyr han ett litet hus här i Lafla och doktor Ramzi menar att det inte går någon nöd på honom.

– Han var en rik man i Bagdad. De har väl konfiskerat en del av hans egendomar nu, men det finns alltid möjligheter för

den som är rik.

Jag har varit litet irriterad över alla uppehållen, men jag förstår också doktor Ramzi, vad det betyder för honom att träffa dessa släktingar och höra dem berätta. Och vad det betyder för släkting-arna att träffa doktor Ramzi. De talar med varandra om släktingar och vänner, utbyter informationer, knyter släktbanden fastare, för-söker överbrygga den påtvingade splittringen.

Sedan far vi vidare mot gränsen. Chauffören fyller bensen en sista gång i Piranshar, och sedan är det bara några kilometer kvar. Vi möter en konvoj av iranska armébilarna och i väster höjer sig bergen allt högre – de högsta och bortersta bergen, de som bara tonar fram svagt i diset, ligger i irakiska Kurdistan, säger doktor Ramzi. Flockar av kor, får och ankor hejdar oss ibland på vägen. Vi ser en samling tält i en dalgång, men tälten tycks vara försedda med kanoner: de döljer väl en grupp iranska stridsvagnar. Vi hamnar på en slingerväg av grus, som för oss upp över en bergrygg med en allt vidare utsikt över slättlandet, och trafiken är livlig. Där uppe på berget avtecknar sig iranska gränsvakter med luftvärnskanoner i grupper – vi kör ner i en liten dalgång och sedan upp igen – och plötsligt, innan jag riktigt hinner fatta det, stoppas vi av en gränsbom.

Tusentals flyktingar, mest kvinnor och barn, väntar där på andra sidan gränsbommen – bara några har tält, andra bor bara i provisoriska hyddor av filter och täcken. På vägen myllrar det av män, och alla bär vapen – de har patronbälten om midjan och k-pistar eller gevär över axeln.

Jag har berättat om den här långa resan till Kurdistan därför att den är en oundviklig del i min berättelse, eftersom resan

började och slutade vid mitt skrivbord.

Jag skulle ha kunnat utesluta hela det här kapitlet, men det hade inte varit rättvist mot er, som läser den här boken – ni bör ha ungefär samma utgångspunkt som jag, måste ha genomgått samma process. Jag tänker inte lägga till eller dra ifrån någonting, som man annars gör, då man skriver reportage, jag tänker bara berätta som det var.

Jag hade naturligtvis en bild av Kurdistan i mitt inre – den var präglad av upplevelser jag haft förr och av hela mitt föregående liv. Men under resan suddades den bilden ut och neutraliserades – när Landrovern stannar där framför gränsbommen vet jag inte längre någonting, tror ingenting, har inga särskilda förväntningar och inga åsikter.

Jag känner det som att världen slutar vid den enkla gränsbommen av vitt poppelträ och att det ligger något annat, helt okänt, där bakom.

Men samtidigt är det som om gränsbommen hela tiden funnits alldeles utanför min ytterdörr där hemma i Sverige, fastän jag aldrig har sett den förr.

Doktor Ramzi säger några ord till en av männen vid bommen och han öppnar den omedelbart och stänger den sedan efter oss, då vi kört in i Kurdistan, Irak.

Hör du hur de sjunger!

Från gränsen går landsvägen nerför en böljande dalgång, som snart blir allt trängre. Vägen kallas Hamilton Road och byggdes av engelsmännen under ett tidigare skede, då de behärskade större delen av Mellersta Östern. Det var väl en härväg, avsedd att frakta trupper och krigsmateriel från Irak till Iran — nu gör den tjänst som irakiska Kurdistans enda förbindelse med yttervärlden, en pulsåder för ammunition och proviant i ena riktningen och flyktingar i den andra.

Det går inte att få tag på några aktuella kartor över det här om-rådet — bara en irakisk turistkarta, som saknar alla detaljer, och därför tar det en tid innan jag börjar förstå geografin och inser att det fria Kurdistan bara är en remsa här uppe längst i norr och att denna smala remsa består av otillgängliga bergskedjor, som inramar djupa dalgångar, och att kurderna har förskansat sig väl bakom dessa väldiga barriärer.

Längs Hamilton Road ligger en rad byar och små samhällen och det är härifrån revolutionen och kriget leds och administreras. För många år sedan hade Barzani sitt högkvarter i byn Rania. Senare flyttade man till den lilla staden Galala, som ligger någon kilometer från Hamilton Road i närheten av den viktiga Galala-bron. Men nu heter irakiska Kurdistans provisoriska huvudstad Chouman. Det är egentligen bara en stor och vidsträckt by i den trånga dalgång, som sträcker sig från den iranska gränsen i sydvästlig riktning och kantas av höga bergstoppar. Det är inte mer än drygt en timmes bilresa

från gränsen till Chouman — man kommer först till Haj Omran och passerar flera samlingar av lerhus längs vägen, som är halsbrytande smal och har många livsfarliga passager och där tra-fiken av lastbilar och Landrovers och en och annan illa medfaren personbil är stark.

Och överallt ser man soldater — pesh mergas kallas de, man använder inget annat ord. Det betyder ungefär “en som är beredd att ge sitt liv” eller “en som möter döden” och jag kommer att skriva mycket om pesh mergas i fortsättningen, eftersom de är revo-lutionens ryggrad. Jag ser dem överallt i hela Kurdistan, men det är endast nu, vid själva inresan, som jag verkligen lägger märke till dem riktigt — de kurdiska krigarna i sina säckiga byxor och sina turbaner.

Jag lär mig senare namnen på pesh merga-dräktens olika delar. På huvudet har man en *kolav*, en virkad liten hätta, och över den lindar man *jamadini*, turbanen. Skjortan kallas *shapik*, byxorna *shalwal* och midjeduken *shutick* — den är mycket lång och fyller många funktioner. Den värmer magen, då man har den på sig. Den används som handduk och den ger skydd mot flugor — då en pesh merga sover har han gärna sin shutick över ansiktet.

Jag ser dem aldrig marschera eller exercera, aldrig någonsin, men jag ser dem heller aldrig utan sina vapen, sina .gevär eller sina k-pistar. De har dem med sig överallt, de har dem ständigt beredda. Så gott som hela den manliga befolkningen är ständigt beväpnad — bara gamla gubbar och unga pojkar går utan vapen, men ibland kan man också se 14-åringar med pistol i hölster och någon övre åldersgräns finns inte bland pesh mergas — Barzani själv är 74.

Åsynen av alla dessa bergskrigare med sina vapen blir mitt första starka intryck från Kurdistan — så snart jag passerat den

där gränsbommen av vitt poppelträ är de där ... i Haj Omran, i Durban, i Chouman. Jag har aldrig tidigare sett så många vapen, aldrig tidigare en armé av sådana oförvägna, självständiga män — jag förstår att detta land för ett totalt krig utan pardon och utan tvekan och att de alla bokstavligen är beredda att ge sina liv.

Bara anblicken av dessa karlar övertygar mig om det. Och jag förstår att kurderna levt så länge med kriget att det blivit en del av deras vardag, att de inrättat sig efter det och finner sig i det utan klagan.

Doktor Ramzi tar mig till ett hotell i Durban och ber mig vänta där, tills jag får närmare besked, medan han fortsätter med Landrovern till sjukhuset för att lasta av sina instrument.

Jag har inte väntat mig att finna ett hotell av den här klassen i krigets Kurdistan — det är ett modernt turisthotell, byggt av den irakiska regeringen i fredstid men nu i revolutionens händer. Jag träffar hotellchefen, som heter Yonadan Benjamin och är 44 år, och eftersom jag är angelägen om att så snart som möjligt komma igång med min uppgift börjar jag göra en intervju med honom — vi sitter ute på altanen, då skymningen faller. På bergssidan mittemot kan jag skymta resterna av ett störtat flygplan — men det var under förra kriget det sköts ner, säger Yonadan, inte nu.

Han är från Kirkuk, oljestaden. Han for till Chouman, då kriget började i mars, och anmälde sig för tjänstgöring och förestår nu det här hotellet, som inte längre har några turister bland gästerna utan bara en och annan pesh merga-soldat. Han har sin hustru och de fem barnen kvar i Kirkuk och han har inte hört något från dem på sex månader nu. Han är mycket sorgsen, då han berättar om det.

Då vi sitter där kommer en pesh merga och en äldre liten man, som också bär pesh merga-dress men inget vapen:

— Vi har väntat dig, säger de. Vi trodde att du skulle komma i går. Du skall inte bo här, du skall följa med oss till Chouman. Vi har ett gästhus där, som heter Casr el-Salam, Fredens hus, och där bor alla journalister.

Casr el-Salam blir mitt kvarter under tiden i Kurdistan. Det kallas Fredens hus därför att fredsavtalet med Irak underskrevs här 1970, det fredsavtal som bröts tre år senare, och det är alls inget lyxhotell utan en förläggning av vandrarnhemstyp. Jag får en säng och en lampa och jag ombeds dra för gardinerna om jag har lampan tänd på kvällarna — det är mörkläggnings.

När mörkret har fallit är det så tyst att jag kan höra forsens brus djupt därnere i dalgången och syrsornas sång.

Vi äter middag — kött och tomater — vid ett stort bord och Michael, den lille mannen som hämtade mig vid hotellet, berättar om sig själv och kriget. Han var turistchef i Mosul förut — nu är han fransk tolk här vid informationsdepartementet, talar även engelska men franska bättre. Han är fransk till sättet också — vore det inte för hans pesh merga-dress skulle jag ta honom för en tvättäkta fransman.

— Vårt problem är att regeringen har flygplan och tanks, säger han. Det har inte vi. Men vi har i stället någonting att kämpa för, ett fritt Kurdistan, och det är mycket värdefullare. Pesh mergas är okuvliga, om de kämpar mot infanteri — då går det en pesh merga på hundra irakiska soldater. Men mot tanksen har de svårt att klara sig.

För några dagar sedan attackerade en pesh merga-trupp en irakisk stödjepunkt, berättar Michael. De dödade 300 soldater, förstörde 50 bilar och fem tanks. Nu kommer snart regnet och

vintern. Vi väntar på vintern. Det kan bli två meter snö här och då kör den irakiska armén fast. Men våra pesh mergas klarar vintern bra – de är ju vana vid bergen och bergens klimat. Det är inte de irakiska soldaterna.

Djupt nere i dalen ser jag en konvoj av lastbilar och Landrovers med strålkastarna tända. Det hörs sång.

– Pesh mergas på väg till fronten, säger Michael. Hör du hur de sjunger!

Jag lånar en transistorapparat av Michael och hör på Radio Kurdistans engelska utsändning klockan 10 på kvällen, då alla andra har gått och lagt sig. Hela sändningen består av frontrapporter – telegram om strider och flygattacker vid Rowenduz och Betwate, Koi-Senjaq och Aqre.

Jag får in Voice of America och lyssnar förstrött på de senaste rapporterna om reaktionen på president Fords beslut att ge Nixon amnesti. Men jag vrider tillbaka till Radio Kurdistan och lyssnar åter på frontrapporterna:

“... Ett telegram från den tredje bataljonen i Qere-Dagh meddelar att våra pesh mergas i går eftermiddag gick till attack mot fiendens utposter på Segerme-berget och vållade dem svåra förluster. Senare på dagen attackerade en grupp pesh mergas fiendens utposter i Qele-Sure. De använde raketer och maskingevär, förstörde två utposter och dödade ett antal soldater.

... KDP:s tredje avdelning i Kirkuk rapporterar att de har informationer om att den diktatoriska baath-regimen på kvällen den 25 hängde 15 av våra pesh mergas i Mosul. Det kan nämnas att tre av dessa pesh mergas var av arabisk nationalitet.

... Vår division i Sheikhan meddelar i ett telegram att sex

kurdiska familjer har tvingats lämna staden Mosul. De anlände till divisionens högkvarter den 8. Ytterligare nio familjer kastades sam-ma dag ut ur sina hem, meddelar vår korrespondent i Kirkuk.

... Vår division i Betwate rapporterar att en stor fiendestyrka strax efter midnatt den 7 i denna månad gick till attack mot våra ställningar i byn Berdange. De stoppades av våra pesh mergas från första bataljonen, som kämpade mot fienden i flera timmar. Fienden tvingades retirera till sina baser i närheten efter att ha lidit svåra förluster.”

Har du hört talas om Layla?

På morgonen ber jag att få komma tillbaka till gränsen – jag måste börja reportaget där, menar jag. I går for vi bara snabbt förbi, men överallt där vid gränsen såg jag flyktingar i tält och enkla hyddor: jag har bilderna kvar på näthinnan och vill resa tillbaka dit för att få den bekräftad i sin överklighet, den bibliskt grymma bilden av människor på flykt i ett bibliskt skarptecknat landskap – ungefär så måste det ha sett ut på Mose tid, ungefär så har det alltid sett ut i denna del av världen, där människor alltid varit på flykt, alltid tvingats lämna sina hem, alltid befunnit sig på vandring mot det ovissa.

Ahmed, en av de unga studenterna vid informations-departementet, följer mig dit. Han är 23 år och mycket medveten – det är bara ett par veckor sedan han anslöt sig till revolutionen. Så snart han var klar med sin examen vid Bagdad-universitetet gav han sig av: större delen av hans kamrater var redan i Kurdistan.

– Över 90 procent av de kurdiska studenterna i Bagdad är här nu, säger han. Vi försöker göra vår insats i kampen. Vi kämpar mot banditerna i den irakiska regeringen. Har du hört talas om Layla? Hon var en nära vän till mig. Hon var 21 år – hon torterades och hängdes i april i år i Bagdad. Hon var en kurdisk flicka, de mördade henne och många andra av mina kamrater.

Vid gränsen väntar de, flyktingarna. De är omkring 3 000 familjer nu och det är i genomsnitt sex-sju barn i varje familj, i en del familjer ända upp till tolv. De kommer från bombade

byar och från områden som erövrats av regeringstrupperna – de väntar här vid gränsen på att få komma vidare till flyktinglägren i Iran. Det är nästan bara kvinnor och barn, männen är ju ute i kriget.

– Vi registrerar alla som kommer, berättar en av de ansvariga pesh merga-ledarna, och det kommer fler varje dag. Det är de iranska myndigheterna som ger besked om när de kan komma över gränsen – tältlägren i Iran måste ju först vara klara. En del av flyktingarna har varit här i tre månader och de har det inte lätt. Vi har en doktor och ett litet sjukhus och vi förser dem med mat, men många av dem har ju inte ens tält att bo i och många nyfödda barn dör varje natt av kylan.

De har grävt skyddsgropar vid sina lägerplatser att gömma sig i om de irakiska flygplanen skulle komma också hit, och de har grävt kokgropar i den rödbruna jorden, där eldar brinner. De gräddar sitt bröd, det flata kurdiska tunnbrödet. Kvinnorna sitter där i grupper och nästan varje kvinna är omgiven av barn och jag försöker tala med några av dem och Ahmed försöker översätta. Men snart förstår jag att de alla har nästan samma historia att berätta: den handlar om hur bombplan härjat deras byar och hur de flytt i panik och om hur de nu hoppas att de snart skall få komma över till Iran, där inga bombplan hotar dem.

– Vi kommer från Batas, nära Shaqlawa. Första gången bombplanen kom var för tre månader sedan. De har kommit flera gånger. 20-30 människor har dött. Vi kunde inte stanna där. Nu har vi väntat här i två månader ...

– Vi kommer från en by nära Arbil. Jag har varit här i tre månader. Barnet är fött här. Jag vet inte hur länge det får leva. Två barn har redan dött i tältet ...

– Min man är vid fronten. Jag har tre barn nu. Två barn har dött. Båda dog här ...

Jag skulle vilja tala länge med dem, men Ahmed har svårt att förstå dem. Och de har svårt att berätta. De försöker le mot kameran, de lyfter upp sina barn.

Framför en liten hydda, byggd av ett par filter, sitter en gammal man och slipar en kniv mot en sten. Han kommer också från en bombad by. Hans hustru omkom, berättar han – hon var också gammal. Han har inga barn.

Om du vore ung, frågar jag, skulle du vara en pesh merga då?

– Naturligtvis, svarar han. Jag skulle vara vid luftvärnet. Jag skulle skjuta ner dem.

Han tar den gamla kniven, som han håller på och slipar, och siktar med den mot skyn.

Barnen leker mellan tälten och filthyddorna. En drake svävar högt där uppe i ett snöre. Några barn leker med leksaksbilar, som de konstruerat av ståltråd med stor uppfinningsrikedom.

En kylig vind blåser från norr och snart kommer regnet och sedan kommer snön – hur skall det gå då?

– De måste härifrån innan dess, säger den lägeransvarige pesh mergan, som var polisofficer i Irak, innan han anslöt sig till revolutionen. Vi försöker få över dem till Iran så snabbt som möjligt, mer kan vi inte göra. Och det kommer nya flyktingar varje dag. Redan nu lider de svårt av kölden – men i vinter, då skulle de alla dö här.

Det är likadant i alla krig. Det är kvinnorna och barnen som drabbas, tänker jag. Männen vid fronterna lider inte så mycket som kvinnorna och barnen. Men när jag talar med dem är det ingen enda av dem som klagat över kriget. De tycks betrakta

det som en nödvändighet. Att de har jagats bort från sina hem av bombplan och artilleribeskjutning, eller av irakiska poliser, som kommit mitt i natten till deras hem, har bara styrkt deras vilja att överleva och deras fullständigt bergfasta övertygelse om det rätt-visa i kampen och deras blixtrande hat mot "regeringen" – de talar om "regeringen" med ett särskilt tonfall. Regeringens bombplan ödelade deras byar, regeringens soldater jagade dem på flykten, regeringens poliser körde bort dem från deras hem.

Några barn är blonda och blåögda. Kvinnorna har rena, vackra anletsdrag. Jag stannar i förundran över en ung mor med tre barn – jag tycker mig ha sett henne förr, jag tänker att om jag mötte henne på en gata i Sverige, klädd på vårt sätt, så skulle jag inte kunna se att hon var en främling. Hon är mycket vacker och jag kan liksom inte föreställa mig hennes bakgrund och hennes situation – att hon aldrig lärt sig läsa och skriva, att hon lever ett liv som efter våra begrepp – men bara efter våra begrepp – är så ytterst primitivt. Hennes liv stämmer ju inte alls med hennes ansikte, som är så ljust och öppet och intelligent. Jag skäms en aning över min förundran men yppar den ändå för Ahmed, tolken, då han frågar mig om mina tankar.

– Naturligtvis, säger han. Vi är arier, precis som du. Vi är inga araber, vi är arier och vi talar ett indoeuropeiskt språk.

Han anar inte klangen av negativ rasstolthet i ordet "arier", han gläds bara åt möjligheten att få ge mig denna upplysning, som för honom är så väsentlig – han är ingen arab, han är arier. Och kvinnan med barnet är arier. Han tror kanske att denna vetskap på något sätt skall öka min sympati. Och kanske fungerar jag ändå så i mitt undermedvetna.

På återvägen tar Ahmed mig med till en konstutställning i en skola i Haj Omran – det är en grupp kurdiska artister som visar

prov på den revolutionära konsten i en stor samling oljemålningar. De visar pesh mergas beredda med sina vapen, djärvt stiliserade scener från bombade byar och revolutionära slagord.

Jag stöter på Layla där – flickan som hängdes i Bagdad – och fäster mig särskilt vid den tavlan. Den visar silhuetten av en ung kvinna, som går uppför trappan till galgen med stolta steg och på nästa bild hänger där i snaran.

På eftermiddagen ber jag att få träffa doktor Mahmoud – en av ledarna i den politiska byrån. Han är läkare och chef för hälsovårdsdepartementet, men han är också en av de ledande i revolutionen – har varit med ända från början. Jag träffar honom i en stenhydda, så väl kamouflerad att jag inte anar att jag är framme, förrän jag visas in genom en dörr. Mahmoud är en tystlåten, iakttagande man. Hans tankeskärpa och intelligens får hans litet trötta ögon att lysa i skumrasket. Han talar på flytande engelska med väl avvägda ord och fullständigt utan tvekan.

Jag har bara varit här litet mer än ett dygn, säger jag. Men redan nu förstår jag att Kurdistan, Irak, fungerar precis som en självständig stat. Hur kommer det sig att ni ändå säger er eftersträva bara autonomi, självstyre? Är det inte i själva verket så att kurderna helst vill ha en egen stat?

– Jag vet inte någon nation i världen som inte har nationella aspirationer, säger doktor Mahmoud. Men Kurdistans demokratiska parti är ett irakiskt parti – vårt mål är självstyre inom Irak. Alla kurder skulle önska ännu mer – de skulle önska ett självständigt Kurdistan. Det vore fel att förneka det. Men då jag säger det är det bara en personlig kommentar utan bindning

till partiet. Inom partiet är vi nämligen överens om att inte eftersträva det omöjliga. Vi har inga förbindelser med Iran eller Turkiet på politisk nivå – vi arbetar bara inom Irak.

Och hur kommer det att gå?

– Det finns två alternativ, säger doktor Mahmoud. Antingen en fredlig lösning, som innebär att vi på lagligt sätt får autonomi inom Irak. Eller en separation de facto, ungefär som läget är nu. Det senare är mycket farligare för hela Irak än det förra. Om de vore kloka i Bagdad skulle de förstå att en politisk lösning enbart skulle stärka enigheten i Irak. Kurderna skulle bli nöjda och den irakiska nationen skulle bli starkare.

Och vad hände – varför bröt kriget ut på nytt?

– Det var ett dödläge i förhandlingarna. Det realistiska hade varit att fortsätta förhandla, att ändå försöka nå en överenskommelse.

Men den irakiska regeringen är inte realistisk. De började i stället militära operationer. De hade redan i januari beslutat börja kriget igen och i slutfasen var förhandlingarna aldrig allvarligt menade från deras sida. De hade glömt sin läxa. De hade för sig att de skulle kunna krossa oss med våld fastän de misslyckats så många gånger förr. Men de kan inte krossa oss. De har inte kunnat hitta mer än ett fåtal kurder som vill samarbeta med dem. De är politiskt mera isolerade än någonsin från det kurdiska folket.

Och oljan?

– Oljan har en viss betydelse. En av de viktigaste orsakerna till kriget är ju oljan. Vi har föreslagit att oljan skall exploateras av centralregeringen – fast den finns på kurdiskt område anser vi att den tillhör hela det irakiska folket. I stället använder regeringen nu oljeinkomsterna för ett krig som ödelägger

landet. Deras slagord är "Arabisk olja åt araberna". Det är en provokation gentemot det kurdiska folket.

Hur går kriget?

– Det finns områden som helt och hållet kontrolleras av oss och andra områden där vi för ett partisankrig. De använder sofistikerade vapen, som de får från Ryssland, men de lider väldiga förluster. Vi har förlorat en del områden. Men läget är ändå inte till deras fördel, definitivt inte. En viktig faktor är ju att de områden de erövrar är helt folktomma – folket kommer till oss. Att erövra land där ingen människa finns är meningslöst – det visar ju endast hur fullständigt det kurdiska folket har tagit avstånd från dem.

Vi har problem, säger doktor Mahmoud, det är sant. Men vi är på god väg att lösa dem. Flyktingarna är vårt svåraste problem. De måste ha någonstans att bo i vinter. De har tvingats bort från de ockuperade områdena och många har måst fly till Iran. De behöver hjälp. Vi har stort behov av humanitär hjälp. Tyvärr är världen döv inför våra rop på hjälp. Det är över 400 000 människor som har måst lämna sina hem.

Iran hjälper oss, det är klart. De har också sina intressen att be-vaka. Vi har deras stöd. Det finns verkligen ingen risk för att vi skall bli helt tillintetgjorda och bortsopade. Nu kommer vintern. Den är bättre för oss än för dem. Deras tanks kan inte ta sig fram i snön. Vi kommer att överleva. Åtminstone så länge som de klarar sig. Att hänga människor i Irak – det är som att dricka ett glas vatten! En sådan regim kan inte överleva länge – förr eller senare kommer den att falla.

Jag ger mig av för att träffa Taahseen Beg, jesidi-prinsen.

Jag har aldrig hört talas om jesiderna förr. Nu, när jag skriver det här, slår jag upp ordet i en uppslagsbok och läser:

“Jesider, kurdisk stam i Irak, bosatt dels i Kurdiska bergen nord-öst om Mosul, dels i Sindjarbergen väster om Mosul. Deras religion är en blandning av kristna, judiska och islamitiska element jämte rester av äldre religionsformer. Från den högste guden, Yasdan, emanera sju stora andar, varav den förste och förnämste är Melek Talis, djävulen, vilken skapat världen och som tillbeds under form av en påfågel av brons. Den andre är Melek Isa, Jesus. Från de omgivande folken ha jesiderna, som ofta plägar kallas ‘djävulsdyrkare’, länge varit utsatta för förföljelser, och deras antal har starkt reducerats genom stora massakrer på 1700- och 1800-talen.”

Taahseen Beg är alltså deras “prins” – det betyder, efter vad jag förstår, att han har ungefär samma ställning bland jesiderna som påven i Rom har bland katolikerna. Nu bor han här i Chouman efter att ha anslutit sig till revolutionen och jag hälsar på honom i hans provisoriska residens. Han ligger tydligen och vilar, och jag väntar en god stund på altanen, innan han kommer – välgödd och väldig, precis som man föreställer sig en äkta påve, och med turbanen hastigt och slarvigt virad om huvudet. Han är mycket artig. Han talar god engelska och han ber om ursäkt för att jag har fått vänta – han bjuder på te och vill gärna stå till tjänst och svara på frågor.

Det finns omkring 100 000 jesider i Irak, berättar han. Men dessutom finns omkring 130 000 i Ryssland, 50 000 i Turkiet och 40 000 i Syrien – inalles är de alltså mer än 300 000.

Prinsvärdigheten har han ärvt efter sin far – den går i arv, berättar han, sedan två-tre tusen år tillbaka. Det är ju en uråldrig religion. Men den är hemlig. Han beklagar att han inte kan berätta mycket om den.

– Vi tror på en Gud, naturligtvis, säger han.

Men mer än så vill han inte avslöja.

Vad innebär det då att vara jesidernas andlige ledare?

– Jag har vissa plikter. Det gäller att övervaka våra religiösa lagar och ceremonier. Om någon bryter emot våra lagar är det min sak att döma honom. Det gäller till exempel sexuallivet. Och om någon förnekar Gud. Sådant räknar vi som allvarliga religiösa felsteg.

Jesiderna består av flera stammar och de lever ett enkelt liv som småbönder och herdar, berättar prinsen. Förr var de nomader, men nu bor de mest i byar och ett litet fåtal bor i städer. De tillämpar månggifte och religionen sätter ingen gräns för antalet fruar, men de flesta nöjer sig väl i varje fall med tre. Prinsen själv har bara två:

– Och det är en för mycket. Hade jag haft bättre förstånd när jag var ung skulle jag ha nöjt mig med en.

När jag frågar honom hur många barn han har svävar han på målet:

– Tio eller tolv. Tror jag.

Han tar inte ut någon kyrkoskatt men får frivilliga bidrag av sina trosfränder.

– Jag behåller inte allt själv. Det mesta går till templen och till de fattiga. Jag har så jag klarar mig.

Jesidi-prinsen anslöt sig till revolutionen 1969:

– Jag tror på revolutionens principer. Men det är inget samband mellan religionen och revolutionen. Jag är kurd, alla jesider är kurder, det är därför jag har anslutit mig till revolutionen, eftersom det är en kurdisk revolution.

Är alla irakiska jesider med i revolutionen?

– Nej. Men det beror bara på att det ännu inte varit nödvändigt att enrollera dem. Jag har inte bett dem om det. Men skulle jag säga till dem, då skulle åtminstone 95 procent av dem ansluta sig. Nyligen hängdes förresten 20 jesider i Mosul av regeringen.

Jesidi-prinsen har varit utsatt för många frestelser:

– Regeringen har försökt få över mig på deras sida. De har lovat med guld och ägodelar, men jag vill inte sälja mina principer för pengar. Jag vill inte ha något med baathisterna att göra. Jag vill inte bli en förrädare. Jag betraktar general Barzani som en stor kämpe och ledare. Han har ägnat hela sitt liv åt sitt folk. Han är en ärlig och trofast man.

Jag var i Stockholm förra året, säger jesidi-prinsen. Jag var på en rundresa i Europa och bodde två nätter i Stockholm – vad var det nu hotellet hette ... jo, Grand hotell.

En ko går förbi på gatan nedanför altanen.

– Vi kommer att vinna kriget, säger jesidi-prinsen. Eftersom vi kämpar för en rättvis sak kommer vi att segra. Alla nationer i världen har sina rättigheter. Varför skulle den kurdiska nationen förvägras dem?

Han är en häpnadsväckande blandning av uråldrig primitivism och modern välmåga, jesidi-prinsen. Han är andlig ledare för en mångtusenårig mystisk religion, som omfattas av fattiga stammar av småbrukare och herdor i de kurdiska bergen, men själv är han tämligen politiskt medveten och till synes bergfast i sitt stöd för revolutionen.

Och förmodligen är han lika hemmastadd i salongerna på Grand hotell i Stockholm som i sitt enkla hus här i Chouman.

– Jag förstår inte varför du ville träffa honom, säger Ahmed. Enligt min mening är han en totalt värdelös figur.

Men jag är inte så säker på det.

På kvällen, efter måltiden, sitter jag kvar i rummet tillsammans med Ahmed och Saadullah och Khoran och några till av de unga pojkarna, som tjänstgör där som tolkar. Det är nästan mörkt i rummet – det finns ju inget elljus i Kurdistan, annat än vid sjukhuset och vid radiostationerna. Vi har bara en ficklampa på bordet, riktad rakt mot taket.

Jag vill veta mer om Layla, säger jag.

– Ja, säger Ahmed. Vad vill du veta?

Jag vill veta allt om henne.

De hjälps åt att berätta: alla kände de henne.

Hon gick på College of Arts vid Bagdad-universitetet, berättar de. Hon studerade sociologi. Hon bodde hos sin familj i Bagdad, en medelklassfamilj. Hon var född i Khanaqin i Kurdistan, men hade bott i Bagdad sedan barndomen. Hon var 21 år gammal.

Hon var lång till växten, magerlagd. Hon hade ovanligt ljus hy, mörka ögon och långt svart hår. Hon såg bra ut men var inte iögonfällande vacker – hon gjorde intryck mera genom sitt skarpa intellekt. Hon var en mycket aktiv medlem av Kurdiska studentunionen – hon ledde kurser i kurdisk kultur, höll ofta föredrag. Overallt och alltid talade hon om Kurdistan och kurdernas rättvisa revolution. Hon var aldrig rädd. Hon visste att hon utmanade makthavarna i Bagdad, men hon var inte rädd.

En natt arresterades hon av polisen. Det var efter midnatt och samma natt greps fem unga studenter. Först hade två pojkar gripits på ett hotell i Bagdad – Hazad Sleiman och Rashad Sabri. Nästa natt greps Layla och tre andra. De sex hade ofta varit

tillsammans. De arbetade politiskt – deras mål var Kurdistan och kurdernas enighet. De hade aldrig begått något brott. Nu anklagades de för sabotage och avrättades utan rättegång.

Det finns en klubb i Bagdad som heter Al Mansur. Till det yttre är det en klubb för överklassen – det är alltid där makthavarna i baath-partiet och deras anhängare samlas. Men alla vet att bakom fasaden på Al Mansur döljs fängelsehålor och tortyrkamrar. Hundratals människor har dödats där på det mest bestialiska sätt.

Alla vet det. Man kallar klubben "Palace of the End". Slutets palats.

De sex ungdomarna hölls fängslade på hemlig plats. Men efter hårda påtryckningar arrangerade regeringen en TV-sändning, där fångarna visades upp och beskrevs som brottslingar och sabotörer. Man försökte övertala Layla att skriva en nådeansökan, men hon vägrade.

Så blev Layla den första kvinna som hängdes i Irak. Tillsammans med henne hängdes Jouad. I motsats till de andra i gruppen var han inte student utan en enkel arbetarpojke. Layla och Jouad var ofta tillsammans, de var förälskade i varandra.

Tre av pojkarna i gruppen ställdes inför exekutionsplutoner, men först efter att ha genomgått tortyr.

Det var den 13 maj 1974. Ungdomarnas familjer tillkallades för att träffa de dödsdömda en sista gång, men då de kom såg de endast deras döda och misshandlade kroppar.

De fem offren var alltså Layla, hennes pojkvän Jouad, Hazad, som var ordförande i Kurdiska studentunionen, Neriman, en myc-kejt lugn och stillsam ung man, och Hassan, Nerimans kamrat.

– Hazad var min allra bästa vän, säger Ahmed.

Den sjätte av de arresterade studenterna, Rashad Sabri, blev aldrig avrättad. Han var varken mer eller mindre skyldig än de andra – han arresterades och släpptes bara som ett alibi: man ville försöka visa att det hade förekommit något slags rättegång.

Samma natt som Layla arresterades flydde 30 studenter från Bagdad och anslöt sig till revolutionen.

– Det var fruktansvärt, säger Ahmed. Det hade börjat före Laylas arrestering. En ung student, Muhammed Rashid, dödades på ett mystiskt sätt. Man hittade hans kropp på en gata. Vi tog kroppen till ett sjukhus, men sedan vägrade man visa den för oss och hans anhöriga. Vi är övertygade om att han blev mördad av baathister-na. Vi blev lamslagna – vi vågade inte lämna våra rum.

På tio dagar avrättades 140 kurder i Bagdad.

Nu har så gott som alla de överlevande kurdiska studenterna alltså anslutit sig till revolutionen. Många stålsatte sig och fullföljde sina studier, innan de kom.

Jag tvivlar inte ett ögonblick på pojkarnas berättelse. De talar lugnt och sansat – de avslöjar en fruktansvärd verklighet.

– Regeringen i Bagdad, säger de, är en samling banditer. Ingenting annat.

De lyssnar på Radio Kurdistans utsändning på arabiska. Ännu en kurd har avrättats, ytterligare en kurd har dött efter tortyr. – Så är det varje dag.

Sent på natten, när jag bara har sovit några timmar, vaknar jag av åska och blix. Det börjar regna och det blåser hårt. Jag tänker på flyktingarna vid gränsen – på deras hyddor av skynken och

på barnen, som fryser till döds i den kalla vinden.

Jag tänder ficklampan och skriver ett telegram till Lutherhjälpen i Sverige – kanske för att döva mitt samvete, kanske bara för att få utlopp för min vanmakt.

Det är 150 000 krigsflyktingar här, skriver jag. Tusentals av dem har inte ens tält. Regnen har börjat, senare kommer det att snöa. Ni måste göra någonting!

På morgonen ger jag telegrammet till Michael. Han lovar att se till att det kommer över till Iran och sänds därifrån.

Hon är rädd för flygplanen

Sjukhuset i Chouman – centrallasarettet för hela det fria Kurdistan – är alldeles omöjligt att hitta för den som inte har varit där tidigare. Det måste vara osynligt från luften och det är också så gott som osynligt från marken. Det inrättades för tre månader sedan i en obebodd, mycket trång dalgång, närmast en ravin. Ute vid vägen finns bara några enkla lerhus.

Före krigsutbrottet i mars fanns det bara ett par läkare i hela Kurdistan. Nu finns det 95. Kurdiska läkare strömmade till Kurdistan från hela Irak och några kom från andra länder. Många av dem tjänstgör nu ute i landet och bakom fronterna, men centrallasarettet i Chouman har en fulltalig läkarstab av specialister – säkert lika erfarna och välutbildade som läkarna på ett svenskt länslasarett

Man valde ut den här obebodda ravinen för att där finns gott om kristallklart vatten i en bäck och gott om bergväggar, där man kunde spränga in skyddsrum. Chefsläkaren Khorshid Dizai tar mig med på en vandring uppför ravinen.

– Vi har över 40 bäddar, berättar han, därav 15 för kvinnor. Vi har en specialist på invärtes sjukdomar, en hälsovårdsdoktor, en barnläkare, en kvinnoläkare, en öron-näsa-hals-läkare, tre sjuksköterskor, två apotekare, en ambulans och tre Landrovers.

Han berättar om sitt sjukhus som om det vore ett ultramodernt lasarett i ett fredligt land. Men “avdelningarna” består bara av tältdukstak, under vilka tältsängar står på rad.

– I går bombades byn Warty med 11 dödsoffer och 20 skadade som följd, berättar doktorn. Den ligger på vägen till fronten och där finns ett litet sjukhus, som träffades av raketer. Några av de skadade är här.

En 18-årig pesh merga vid namn Savir Mustafa är en av dem. Han låg på sjukhuset i Warty, skadad vid fronten, och skulle snart skrivas ut, då han råkade ut för det andra flyganfallet och skadades på nytt. Hans ansikte är fullt av splitterblessyrer, men skadorna är inte särskilt allvarliga. Han hade tur som klarade synen, menar doktorn.

Ingen ser ut att vara särskilt svårt skadad och många sitter på sina sängar och verkar ha det rätt bra. Men en patient ligger utanför tältdukstaket på en luftmadrass – det är en irakisk krigsfånge och han har ett svårt skottsår i bröstet. Han får det omlagt av en manlig sjukvårdare och han har ingenting emot att jag tar bilder av honom: det är alldeles tydligt att han är nöjd med sin tillvaro, med att ha kommit så lindrigt undan kriget. Och att han trivs betydligt bättre här än vid fronten.

På kvinnoavdelningen stannar jag vid en ung flicka och doktorn visar hennes skada – det är ett otäckt sår, som täcker hela nedre delen av ryggen. Hon kommer att bli återställd, säger doktorn, men det tar lång tid att läka och förmodligen får hon ett fullt ärr.

Hon heter Samya och är från byn Bochornidi i Duhok-provinsen. Hon är ett offer för en bombattack för 20 dagar sedan. Det var nästan bara kvinnor och barn i byn, då flygplanet kom, och de flesta hade gått till källan för att hämta vatten. Men bomben föll i närheten av källan och en kvinna dödades och flera skadades. Det tog lång tid för Samya att få läkarvård, för byn ligger avsides till i väglöst land.

Hon är tyst och hennes ansikte är oroligt. Jag försöker tala med henne med hjälp av doktorn.

– Jag är rädd för flygplanen, säger hon bara. Jag önskar att kriget skulle vara slut, så att jag inte behöver vara rädd för flygplanen.

Jag betraktar länge en bild här på sjukhusets kvinnoavdelning för att inpränta den i mitt minne och kunna beskriva den. Där ligger en pojke på en säng. Han är kanske i tioårsåldern, och hela hans gestalt talar om en annalkande död – lian ligger orörlig, men hans ögon är öppna. Bredvid honom står en flicka i samma ålder. Hon håller hans hand och hon ser på honom, allvarlig, med fullständig kontakt – hon märker inte att hon är iakttagen av en främling.

Det är hans syster – det är hennes bror. Nu är hon alltid där hos honom, fylld av sorg och medkänsla men också med ett naturligt lugn, beredd att hjälpa honom leva tills han slutligen dör. Det är en klar och ren och vacker bild av innerlig syskonkärlek – jag står länge där och betraktar de båda. Jag fylls inte av ångest eller medlidande, sorg eller vanmakt inför bilden, utan snarare av ett slags glädje.

Det är ju en alldeles mänsklig bild, tänker jag. Den borde vara vanlig. Det är så många barn som dör, varje dag i hela världen. Han är inget krigsoffer, den pojken – han har drabbats av någon obotlig sjukdom. Nu ligger han i en sjukhussäng, men sängen står under ett tälttak, solen lyser in där och han kan höra vinden i träden och bäckens porlande i ravinen. När han dör, dör han inte i en sjukhussäng av stålrör i ett sterilt rum, där allt är vitt, omgiven av skepnader i vitt, som han inte känner. Han dör omgiven av människor och med sin syster där vid sängen. Hon säger inte ett ord, hon bara finns där, och hon håller honom i handen.

– Ja, det är hans syster, äger doktor Khorshid. Hon är alltid hos honom. Du förstår, vi håller inte på några besökstider här – vi kan inte göra det. Släktbanden är för starka: de vill vara hos sina anhöriga, när de är sjuka. Vi har ingenting emot det. Det är så det skall vara.

Han känner den sjuke pojken på pannan.

– Vi kan ingenting mer göra, säger han. Det finns inget hopp för honom.

Men han slipper vara ensam, då han dör. Han är inte rädd, han är alldeles lugn.

De vill visa mig tuberkulossjukhuset också. Det ligger på en annan plats, uppe på en bergssluttning, och de är särskilt stolta över det, eftersom det inrättades av revolutionen och drivs av revolutionen. Det startades den 1 juni 1973.

– Vi begärde att regeringen skulle öppna det, säger en av läkarna. Tuberkulos är en utbredd sjukdom här i Kurdistan och det var många som var i behov av vård. Men regeringen visade inget intresse och då tog vi saken i egna händer. Sedan betalade regeringen ut pengarna och svarade för driften fram till den 11 mars i år, då kriget bröt ut. Det här är vårt enda TBC-sjukhus – folk kommer hit från hela Kurdistan.

Man har 30 bäddar på sjukhuset, som är mycket välordnat och välutrustat. Men de flesta bäddarna står tomma – där är bara sex kvinnliga och tre manliga patienter.

– Det beror på bombningarna, förklarar läkaren. Folk törs inte komma hit. Men i stället har vi många klinikpatienter, som kommer hit på morgonen för att få vård.

Hur kan det då komma sig att TBC är ett så stort problem här uppe i bergen med deras rena luft?

– Det hänger samman med folkets levnadssätt. Maten är inte alltid särskilt näringsrik. På vintern är det kallt och man måste tränga ihop sig i husen för att hålla värmen. Men om det inte hade varit för regeringens nonchalans skulle sjukdomen ha utrotats för länge sedan. Nu har det blivit betydligt bättre. Vi försöker hålla stark kontroll över sjukdomen. Vi kan inte utrota den helt, men vi kan förbättra situationen.

En ung flicka sitter där på en bädd. Hon har mycket sorgsna ögon och hon ser inte ut att ha skrattat på mycket länge.

Hon är från Mosul, får jag veta. Hon, och hela familjen – modern och åtta syskon – blev bortmotade därifrån, sedan polisen fått veta att hennes far hade anslutit sig till revolutionen och blivit pesh merga.

Det är samma historia – jag hör den om och om igen.

Hon heter Qysha Ismall och hon är 15 år. Hon sitter där på den rena bädden och ser ut genom fönstret, mycket trött, mycket sorgsen. Hon tror att hon har varit däri tre månader. Hon tror att hon blir bättre, säger hon. Men hennes livsmod har inte kommit tillbaka än.

Informationsdepartementet håller till nere i en dalgipa mellan Chouman och Haj Omran – man har satt upp en samling tält där med långa avstånd emellan och gott om hål i marken att söka skydd i om det blir flyganfall. Varje avdelning har sin grupp av tält. Och det är här man träffar de flesta av de intellektuella, som strömmade till Kurdistan efter den 11 mars och gav revolutionen en ny dimension. Det var inte längre ett bistert gerillakrig, fört av vilda bergsbor, som många hade trott – det var en målmedveten frihetsrörelse med klar ideologi och noga utstakade mål.

I de grågröna tälten möter man nu en samling universitetsprofessorer och andra högt utbildade män i olika åldrar. Jag träffar doktor Kamal Mazhar, expert på den kurdiska historien.

– Vi vill inte påstå att kurderna har gjutit mera blod i kampen för sina rättigheter än många andra folk, säger doktor Kamal. Men vår revolution är ett exempel, ett gott exempel, på hur en liten nation måste kämpa för sitt liv i generation efter generation. Kampen i Irak har pågått ända sedan första världskriget. Under en period, det var 1922-1923, leddes en särskild kurdisk självständighets rörelse av shejk Mahmoud – de hade sin egen tidning, sin egen armé, ja till och med egna frimärken. I iranska Kurlistan utropades republiken i Mahabad 1946. I turkiska Kurlistan har kurderna sökt revoltera tre gånger, 1925, 1930 och 1938. Det bor flera kurder där än i något annat land, omkring sju miljoner. Men de har inga rättigheter alls, de är hårt förtryckta. Nu kämpar kurderna endast i Irak. Men vi kämpar för alla kurder.

Och Barzani – vad är hans betydelse’?

– Det kan jag säga dig utan att sväva på målet att alla kurder betraktar general Barzani som den självklare ledaren av den kurdiska nationen och de har all respekt för honom. Ända från sin barndom har han kämpat för kurdernas rättigheter – han finns i allas våra hjärtan. Och inte bara här i irakiska Kurlistan. För att du skall förstå hur det kurdiska folket älskar general Barzani kan jag berätta för dig att hans bild finns i varje kurdiskt hem också i Ryssland. Och de döper sina barn till Barzani efter honom. I Ryssland, alltså.

Men hur skall det då gå, när han är borta’?

– Vi önskar honom ett långt liv. Men om han dör kommer vi att följa den väg han har visat och fortsätta kampen.

Doktor Kamal har studerat i Ryssland och talar ryska flytande. Men han är dålig på engelska – han kallar på sin vän Shoka, som är en av pionjärerna i revolutionen och länge var den ende engelsktalande tolk man hade.

Shoka anslöt sig till Barzani styrkor redan den 21 december 1961. Han var löjtnant i de irakiska polistruppernas motoriserade avdelning. Då en hel bataljon sattes in mot kurderna deserterade Shoka, tog sig över stridslinjen och anmälde sig för Barzani.

– Generalen var mycket belåten, säger han. På den tiden var det inte så vanligt att folk från den irakiska polisen gick över till revolutionen, men sedan dess är det hundratals irakiska officerare både i armén och polisen som har fattat samma beslut som jag. Och jag har aldrig ångrat mig.

Shoka hade radioutbildning och hans första uppgift i Kurlistan var att sköta revolutionens första radiosändare, som man erövrade från Irak. Nu är han teknisk chef för den revolutionära radiostationen och efter ett kort samråd beslutar han och doktor Kamal att göra ett undantag för mig och visa mig den radiostationen. Vi far i en Landrover i riktning mot Chouman men tar av på en sidoväg uppför ett berg. Väl skyddat i en ravin ligger där det fria Kurdistans radiohus med inspelningsstudior och radiorum – det är tryggt på kurdiskt sätt av soltorkat tegel men är inte alls så primitivt som det ser ut. Själva sändaren ligger i en underjordisk gång, som är insprängd i berget högre upp – man går in genom ett hål och jag blir imponerad av aktiviteten där nere i underjorden,

– Vi sänder nu på kurdiska, arabiska, assyriska, turkiska och engelska, berättar Shoka, och vi sänder på många våglängder. Irakerna har skaffat sig starka störningssändare och rysk expertis hjälper dem. Men vi håller på och bygger nya sändare

– snart kan vi sända på sex olika våglängder och överlista störningssändarna.

En av de nya sändarna är snart färdig. Jag noterar att en Johnny Walker-flaska ingår som en del i den – den är tom, naturligtvis, men etiketten sitter kvar.

– Vi har mycket duktiga radiotekniker, säger Shoka.

I närheten av radiostationen är revolutionens tryckeri inrymt i ett annat underjordiskt utrymme. Den tid är förbi, då man tryckte pamfletter på stencilapparater och gamla handpressar – här har man nu ett fullt modernt utrustat tryckeri med Albert- och Heidelberg-pressar, en elektronisk skärmaskin och ett par moderna Intertype sättmaskiner. 36 man jobbar på det här tryckeriet, som producerar ett nyhetsmagasin varje vecka – det heter "Striden" och går ut i 521 exemplar. Men dessutom gör man många andra tidskrifter i olika ämnesområden. Det finns till exempel en tidskrift för pesh mergas, en medlemstidning för partiet, en vetenskaplig tidskrift och en litterär månadstidning.

Det här har varit en rätt bra dag för mig – jag har lärt mig mycket. Jag har redan upplevt mer i det här landet bakom bergen än jag hade väntat.

På kvällen kommer en grupp musikanter på besök vid Casr el-Salam. De slår sig ner på altanen alldeles utanför mitt fönster – ända till midnatt sitter vi där och sjunger tillsammans. Månen är halv nu. Nere i dalen går konvojer av bilar med pesh mergas till fronten. Ibland hörs ett svagt muller mellan bergen. Jag vet inte om det är åska eller artillerikrevader.

Jag har bara varit här i två dagar, tänker jag. Men jag har redan flera vänner här än någon annanstans i världen.

Det här kriget är fel

Tidigt på morgonen väcks jag av luftvärnsartilleriet. Det är ett Tupulov-plan, som har passerat på hög höjd, utom räckhåll för det kurdiska luftvärnets. Det har försvunnit, innan jag hinner ut.

– Vi vet att vi inte kan nå dem på den höjden, säger Michael. Vi skjuter bara för att skrämja bort dem. Men vid fronterna går de lägre. Hittills har vi skjutit ner mellan 20 och 30 plan. Det sista i förra veckan – piloten hoppade i fallskärm men landade på vår sida om gränsen och togs tillfånga. Han finns i krigsfängeläget nu, du kan få träffa honom.

Jag är inte särskilt förtjust i krigförande parters sätt att visa upp sina fångar som något slags utställningsföremål för besökande journalister, vill inte gärna vara med om ett sådant spektakel. Men jag bör ju ändå se hur fångarna behandlas här i Kurdistan – jag har hört talas om att en grupp av dem avrättats som hämnd för en motsvarande avrättning av kurdiska krigsfångar i Irak.

– Det är lögn, säger Michael och ser alldeles bestört ut. Inte avrättar vi några krigsfångar – det skulle vara alldeles otänkbart. Vi behandlar dem väl: Det är ju inte deras fel att de har tvingats ut i kriget av sin kriminella regering. Vi känner faktiskt inget hat mot de irakiska soldaterna – jag tror inte någon kurd gör det, inte ens pesh mergas vid fronten.

Krigsfängeläget ligger mitt i Chouman – jag har åkt förbi det flera gånger utan att observera det. Det är inrymt i en stor

envåningsbyggnad, som tidigare tjänstgjorde som distrikts-guvernörens administrationslokaler. Det är i själva verket den största och finaste byggnaden i hela Chouman och jag förstår inte riktigt varför just den valts till fängelse för krigsfångarna – kontrasten mellan krigsfängeläget och det primitiva sjukhuset jag såg i går är slående. Guvernörs-byggnaden skulle ju passa ypperligt till sjukhus.

Jag får ingen riktig förklaring till detta förhållande, men jag för-odrar att guvernörspalatset anses ligga alltför utsatt till för att tas i bruk som sjukhus: det skulle omedelbart bli utsatt för flyganfall. Och dessutom ligger Choumans halvfärdiga elverk alldeles intill – det skulle till nöds kunna betraktas som militärt mål men skyddas kanske nu av fångläget.

Fångläget har knappast någon bevakning – där står bara några gemytliga pesh mergas av den äldre årsklassen utanför på altanen, och jag släpps utan vidare in i lägerkommendantens kontor med ett skrivbord av plåt och några stolar som enda möblering. Han vill inte uppge sitt namn, kommendanten, och ber att få slippa gurera på någon bild – orsaken är naturligtvis rädsla för repressalier mot familjen i Bagdad, som förmodligen tror att han har omkommit i kriget. För några månader sedan var han officer i den irakiska armén.

Här finns 124 fångar, berättar han, och ytterligare ett tiotal är på väg från fronten i väst. Alla fångar samlas i Chouman – något annat läger har man inte. Och alla har naturligtvis tillfångata-gits i strider vid fronten.

– De blir väl behandlade och de får faktiskt bättre mat än våra egna pesh mergas får vid fronten, säger kommendanten. På morgonen får de två bröd och ost. Middagen består av ris med

sås och på kvällen äter de bröd med sås. Varje dag får varje fånge sex bröd och nio koppar te. Sex gånger i månaden får de 200 gram kött. Och varje månad får de ett paket rakblad, tre tvålar – eller mer om de behöver – ett kilo kurdisk tobak, tre askar cigarettpapper och en dinar att köpa frukt för.

Vid fronten har de lärt sig att hata oss, säger kommendanten. De har blivit utsatta för en massa lögner – inbillats att de krigar mot ett gäng "reaktionära banditer" och sådant. Det är baath-fascisterna i Bagdad som har fört dem bakom ljuset. Men fronten är en god skola för dem. De har inbillats att det skall bli en lätt strid – de har ingen aning om vilket helvete de skall råka ut för. De som överlever är överlyckliga. Vi behandlar dem väl redan från början. Pesh mergas skakar hand med dem och säger: "Låt oss bli vänner." Ja, faktiskt! Det är ju på det sättet vi snart får dem att inse vilka bedrägliga ledare de har varit i klorna på. Det var en irakisk officer som togs tillfånga. Efter ett par dagar sade han: "Min högsta önskan var att få tag på en kurd och tortera honom. Men nu förstår jag hur bedräglig baath-propagandan var." Skulle vi inte behandla fångarna väl, då skulle våra ledare omedelbart straffa oss.

Vi rapporterar alla fångarnas namn till Röda korset, säger kommendanten, och vi har en stående inbjudan till Röda korset att sända representanter hit för att kontrollera att vi följer alla konventioner och att Bagdad-regimen ljuger, när de påstår att vi gör som de och dödar våra fångar. Det skulle inte falla oss in att göra något sådant – de är ju våra bröder. Vart största problem är att de inte kan komma i kontakt med sina familjer. Vi försöker hjälpa dem – vi låter dem skicka brev, som postas utomlands, om de vill. Och vi låter dem skicka hälsningar genom radion. Men de flesta av dem törs inte göra det. De är rädda för att regeringen skall bomba fånglägret. Och de är rädda

för att deras familjer skall råka illa ut. Regeringen i Bagdad påstår ju att det inte finns något krig och inga krigsfångar.

Kommendanten bjuder på lunch där i sitt rum – vanlig krigsfångekost och inte ett dugg mer. Sedan går jag runt och tittar och kommendanten är med. Det finns inga möbler i rummen, bara madrasser på golvet, och det skulle man nog anse som torftigt om man inte visste att det inte finns några möbler i ett vanligt kurdiskt hus heller – man äter och sover och sitter på golvet, bord och stolar behövs ju inte. Jag känner mig högst besvärad över att gå runt i rummen och titta, i synnerhet som karlarna gör ansatser att resa sig, då vi kommer, och förblir sittande endast på uppmaning av kommendanten.

– De lagar själva sin mat numera, säger kommendanten. De har bett om att få göra det. Sysslolösheten är naturligtvis ett problem för dem. Men det finns en radio i varje rum och de får höra vilka program de vill, även de irakiska nyhetsutsändningarna naturligtvis.

Jag talar med en sergeant – Shahab Ahmed heter han och sitter där som fånge sedan den 4 juli. Han är liten till växten och tiden som fånge tycks ha präglat honom, gjort honom osäker på sig själv. Han vet ingenting om framtiden, har hamnat i en hopplös situation. Jag frågar honom om han har något emot att berätta för mig, men det har han inte.

– Innan vi kom till fronten fick vi veta att vi kämpade mot reaktionära banditer, säger han dock, och att pesh mergas inte lät någon överleva som kom i deras våld. Men nu vet jag förstås hur fel det var. Det är bra i det här fängelset, men det är klart att jag längtar härifrån. Jag är inte gift, men jag har mina föräldrar och syskon i Bagdad, och de vet ingenting om mig. Jag hoppas på fred. Enda möjligheten är fred. Men om kriget fortsätter och om jag skulle släppas fri – då skulle jag inte kunna

kämpa i det här kriget mer. Jag vill att araber och kurder skall sluta fred – det här kriget är meningslöst.

Hur tror du det kommer att gå?

– Det är omöjligt att säga. Också kurderna har ju bra vapen nu. Men irakerna har mer. De har minst fyra divisioner vid fronten och varje division består av 12 000 man. Och tanks och flygplan. Men kurderna har rätten på sin sida, det vet jag nu.

Han har inte gått igenom någon hjärntvätt, men han har fått sitt livs chock och han bär fortfarande spår av den chocken.

Du säger att du önskar att det här kriget skall ta slut, säger jag. Men är det inte detsamma med alla krig, att de är meningslösa?

– Nej, säger han. Om vi skulle gå ut i krig mot Israel, då skulle jag vara beredd att göra min plikt i armén.

Jag inser att hela det hat han kände mot kurderna, innan han hamnade i fånglägret, nu har överflyttats och ytterligare förstärkt det hat han lärt sig känna gentemot Israel.

Men du kanske blir tillfångatagen också i det kriget, säger jag. Och du kanske upptäcker att du har blivit förd bakom ljuset en gång till?

– Aldrig, säger han. Det är inte möjligt. Och om israelerna skulle ta mig till fånga skulle jag ta livet av mig.

Kommendanten säger att jag kan få tala i enrum med vilken som helst av de irakiska fångarna – han har inga invändningar. Jag ber att få tala med den irakiske piloten.

Han heter Safa Shelal Fayal och är 23 år. Han är den lille sergeantens raka motsats – högväxt, välutbildad, talar mycket god engelska, kommer förmodligen från en överklassfamilj i

Bagdad, tillhör de privilegierade. Men då jag kommer in i hans rum noterar jag hans rädsla, som lika gärna kan vara osäkerhet, och jag förklarar för honom att han själv får avgöra om han vill tala med mig – att varken jag eller lägerkommendanten kräver det. Men han är glad över mitt besök, förklarar han. Det ger honom avkoppling.

Han flög en Mig 19 över fronten, berättar han. Han blev nedskjuten för två veckor sedan:

– Det var under min andra attack. Jag märkte att det var något fel på planet, det gick inte att styra. Jag sköt ut mig med katapultstolen och landade i oländig terräng. Det var rätt nära fronten och jag försökte komma över på den irakiska sidan, men jag hade skadat ryggen och kunde inte ta mig fram särskilt snabbt. Jag omringades av pesh etergas, som ropade: “Stopp, stanna där du är.” Jag var rädd – de var runtomkring mig, men de lugnade mig. De hjälpte mig till sjukhus. Och nu är jag här. De behandlar mig väl, mycket väl. Men det blir långtråkigt. Jag längtar hem.

“Mina vänner”, säger han om sina fångvaktare.

Vad trodde du om kurderna?

– Jag visste att de var gästfria och vänliga. Min far hade berättat om dem. Och jag hade själv varit här på semester i bergen. Men jag var ändå rädd, man vet ju aldrig vad som händer i ett krig.

Men ändå, fastän du kände kurderna, gav du dig alltså ut i krig mot dem?

– Jag blev pilot 1970. Jag ville kämpa mot Israel – det var därför jag anmälde mig till flygvapnet. När jag fick order att flyga i det här kriget var det ju inte min sak att ta någon ställning – jag måste lyda order, inte ta politisk ställning.

Det är det gamla vanliga försvaret han har tänkt ut där i sin ensamhet – att man som god militär bara följer order i all oskuld. Vad anser du nu om kriget?

– Det är fel – det här kriget är fel. De måste komma till en fredlig lösning, som alla kan vara överens om. Kriget löser inga problem.

Och om du nu skulle bli frigiven – återgår du då till det irakiska flygvapnet?

– Ja, men jag skulle inte delta i det här kriget. Jag vill slåss mot Israel, men inte mot kurderna.

Jag förstår att han fortfarande inte har kommit över chocken. I två veckor har han nu suttit där ensam i sin cell – av någon anledning har han ensamcell – och begrundat sitt öde. Nästan hela hans värld rasade samman, när han blev nedskjuten, och han har svårt att plocka reda på spillrorna av den.

Det var egentligen bara en stor bit som inte gick sönder: hans hat mot Israel.

Jag blir förbannad, när jag märker det:

Fattar du då inte, säger jag, att du kan ha blivit utsatt för samma bedrägeri, när det gäller Israel som när det gäller Kurdistan? Och så blir du nedskjuten en gång till – ska du säga samma sak då: "Jag bara lydde order, men det här kriget var fel"?

Han blir plötsligt mycket upprörd och anstränger sig till det yttersta för att förklara på engelska att det ju är en helt annan sak med Israel. De har tagit arabernas land, de har stulit och mördat, de måste stoppas, de måste utplånas – han börjar rabbla upp allt-sammans.

Det finns en annan version också, säger jag. Om din regering, ljög för dig om Kurdistan – för det erkänner du ju att de gjorde

- så ljuger de kanske också om Israel.

Men påståendet gör honom alldeles bestört – jag inser det orimliga i att pressa honom på det sättet och ångrar att jag gav mig in i diskussionen. Det är ju ändå lönlöst – nu, i krigsfängeläget i Kurdistan är hatet mot Israel det enda som kan ge hans liv en tillstymmelse till mening. Att försöka ta ifrån honom också det hatet vore grymt.

Flög du bara över fronten? frågar jag för att byta ämne. Du vet ju att irakiska plan också anfallit civila byar i Kurdistan – har du också gjort det?

– Nej, säger han. Jag flög bara över fronten. Jag vet att vi bombade byar, men jag tycker inte om det: man bör inte döda civila.

Men i Israel – om du skulle få order att mörda kvinnor och barn där, då skulle du inte tveka, menar du det?

– Nej, nej! nästan skriker han och jag ångrar åter att jag provocerat honom, rubbat hans cirklar, vad tjänar det egentligen till – jag tycker faktiskt bra om honom, beklagar honom. Han är en helt annan, tänker jag, än vad han blivit.

Jag låter honom tala till punkt om Israel. När jag går följer han mig ända till dörren, ut på altanen.

Ahmed, tolken, frågar vad jag har talat med honom om.

– Om han sade att han aldrig anfallit civila mål så ljög han, säger Ahmed. Då han blev nedskjuten hade han attackerat en grupp civila, en flyktingfamilj, som kom på en bergssluttning med en mula. Han missade första gången – det var när han gick in för en ny attack som vi sköt ner honom. Han är inte så oskyldig som han vill göra sken av. Vi är nästan säkra på att han var piloten i ett plan som några dagar tidigare angrep en

by och dödade tio kvinnor och barn.

Jag försöker föreställa mig honom för mitt inre, den unge irakern, där han sitter i det ryska Mig-planet och dyker ner mot en by och trycker på avfyrningsknappen för att spruta död över en grupp kvinnor och barn han ser därnere. Nyss var han så mänsklig i sin skrämda osäkerhet – jag tyckte synd om honom, där han sitter ensam i en cell och förspiller sitt unga liv. Men vad har han egentligen på sitt samvete?

Egentligen borde han ha följt sin störtande krigsmaskin i marken. Han är ju ändå ett offer för kriget. Han är bara 23 år och redan full av hat.

Du borde fara till Badinan

Om du har tid borde du fara till Badinan, säger Ahmed. Badinan?

– Det är området i väster. Kring Duhok och Zakho och Amadiya. Du borde se den delen av Kurdistan. Jag är från den trakten, jag kan följa med dig. Vi skulle kunna resa till Berwari Bala – det är en dalgång alldeles vid den turkiska gränsen. Du borde se Berwari Bala. De odlar frukt där, massor av frukt. Det ligger många byar där och de har aldrig blivit bombade. De törs inte bomba så nära den turkiska gränsen. Jag skulle vilja visa dig Berwari Bala.

När Ahmed talar om Berwari Bala, den underbara dalgången, har jag ingen karta att se på, men detta bara sporrar min fantasi. Jag föreställer mig ett svåråtkomligt paradiset bakom de höga bergen, ett Shangri-la ovanför världen – jag bestämmer mig genast: Låt oss resa.

Sent på eftermiddagen ger vi oss av i en Landrover. För mig är det en resa ut i det okända och det är det också i viss mån för Ahmed – han har aldrig rest den här vägen förr, ty fredstid går vägen söderut genom Arbil och Mosul och sedan norrut igen, men nu är den vägen stängd och vi måste ta oss fram bakom de skyddande bergsmassiven utom räckhåll för de irakiska granaterna, och vi måste resa i mörker för att inte drabbas av flyganfall.

– Vi måste passera en flod, säger Ahmed, och över den floden finns ingen bro. Vi bör nå den sent i kväll, det bör ta bara några

timmar dit, och sedan får vi se hur vi kan fortsätta.

Men det visar sig att han alldeles tagit fel på avståndet, underskattat det..

Vår chaufför heter Abdullah. Hans suveräna lugn och dödsföraktande körstil fyller mig med trygghet – ingenting kan stoppa honom, ingenting rubba hans cirklar. Varje gång han klarat en livsfarlig situation – ett möte på randen av en avgrund, en omkörning i en kurva mellan en bergvägg och en ravin, en tvärbromsning för att undvika frontalkrock med en mötande lastbil ... varje gång ser han på mig och ler godmodigt med hela ansiktet och jag ler tillbaka. Det är underligt hur leenden kan skapa kontakt.

Vi far genom Galala, en gång högkvarter för den kurdiska revolutionen. Det är en helt annorlunda by än Chouman, har en ålderdomligare prägel. Den är byggd på en brant sluttning och husen ligger tätt längs en smal gata. Galala bombades flera gånger i slutet av april, svårast den 29 april då 20 människor omkom.

Vi fortsätter upp genom en ny dal utefter en skyhög klippvägg, en ointaglig försvarsmur. Då och då möter vi andra bilar och karavaner av mulor och människor, som rör upp moln av gult damm från vägbanan. Vid ett av dessa möten ser jag en av dessa mycket korta skönhetsyner, som för evigt fastnar i minnet: det är en grupp kvinnor som kommer med sina åsnor och mulor – i motsolsljuset blir dammet omkring dem till ett lysande moln av guld, som liksom lyfter människor och djur ovanför jordytan, det är som en dröm.

Men vägen mot väster är avskuren vid Balak, får vi veta av chauffören i en mötande Landrover. Det har varit hårda strider där och de irakiska tanksen har trängt så långt fram att de kan

skjuta på vägen. Vi måste ta av norrut över bergen på en väg som byggdes av revolutionen för bara något år sedan som en säkerhetsåtgärd, om den närmaste förbindelsen skulle klippas av. Krigsvägen är mycket längre, men varken Abdullah eller Ahmed vet hur lång. Vi kör definitivt ut i det okända och vi har ingen aning om när vi skall komma fram.

Det är en mycket dålig väg, där bara Landrovers och lastbilar kan ta sig fram. Den har bökats upp med schaktmaskiner rakt igenom terrängen. Solen går ner över klippväggen i söder, men Abdullah väntar länge med att tända strålkastarna – han kör i mörkret tills han nästan ingenting ser. Inte förrän vi har passerat ett bergspass och nått bakom ytterligare en förvarsmur av berg slår han på lyset på bilen.

Vi hamnar efter tungt lastade truckar, som segar sig uppför backarna med utpinade motorer, och vi möter bilar, som går åt andra hållet utan last. Jag ser ingenting av landskapet men anar ibland att vi befinner oss över väldiga stup – kan se eldar glimma djupt inunder oss. Det är som att resa i rymden.

Några gånger stannar Abdullah och talar med mötande – de frågar om vägen, man mäter den i tid här.

- Hur långt är det till Galala? frågar den mötande.
- Omkring sex timmar, säger Abdullah. Och hur långt är det till Bele?
- Nästan sex timmar.

Vi följer nu en dalgång, som heter Hassan Beg och sägs vara en av de vackraste i hela Kurdistan, men jag ser ingenting av den – mörkret är alldeles ogenomträngligt. På himlen lyser endast stjärnorna och en tunn månskära.

Abdullah har försett sig med reservbensin i fem stora

plåtdunkar – han går med på att sälja en av dem till en mötande Landrover, full av pesh mergas, som inte har nog med bensin för att nå Galala. Vi stoppas av en man med ficklampa, som ivrigt frågar om vi har några nyheter från kriget. Det har varit en stor irakisk attack vid Balak under dagen, har han hört, och pesh mergas har kämpat hårt. Han kan inte höra på sin radio, för batterierna är slut. Vet ni något? Men vi vet ju ingenting – har inte hört på radio.

Ibland dyker hundar upp i mörkret och förföljer oss med glada skall. På ett ställe passerar vi en flod över en provisorisk vägbank – irakerna har bombat sönder bron här, berättar Ahmed. Och klockan är över ett på natten, innan vi kommer fram till Bele, som tycks vara en knutpunkt på den här svaga förbindelsestråden mellan öst och väst. Jag försöker förgäves urskilja några landskapskonturer i det svaga rymdljuset och får en känsla av att befinna mig på en stor slätt, men det är säkert alldeles fel, för det finns inga slätter i den här delen av Kurdistan.

Vi går in i ett stort rum. Det är upplyst av en väsande primuslampa i taket och där sitter tysta pesh mergas på soffor i en fyrkant med sina gevär och kulsprutepistoler bredvid sig. De betraktar mig med starkt gillande. Vi dricker te och en pojke tänds en eld i ett hörn av rummet och serverar ris om en stund. Vi kan inte vara särskilt långt från fronten.

– Ja, det har varit strider under dagen, säger de. Regeringen angrep med tanks och vi förstörde åtta tanks, men vi kunde inte hindra dem från att erövra en kulle inte långt från vägen. Det är därför vägen är avstängd nu, de kan beskjuta den med tanksen.

Vi har nu ett par timmars resa till floden. Vi far vidare genom mörkret. Vi är i Barzanis dalgång. Efter en timme passerar vi en mörklad by – det är Barzan – och fortsätter på en väg som

bara är några veckor gammal – den har byggts av revolutionen och vår bil är en av de första som går på den. En del passager är så svåra att vår Landrover knappast klarar dem, fastän Abdullah kopplar in fyrhjulsdriften och lägger in lägsta växel. I en backe får vi punktering. De sätter på reservdäcket i mörkret. En tupp gal någonstans. En vind blåser. En bäck porlar.

Inte förrän vid femtiden på morgonen, just som det börjat ljusna, är vi framme vid floden. Det är en bred flod – Rieshin, kallar man den, men jag tror att det är den floden som på kartan heter Greater Zab och är en biflod till Tigris. Jag lägger mig att sova en stund i min sovsäck där på flodbanken men väcks snart av Ahmed – det är dags att ta sig över. Abdullah har vänt och gett sig av på sin långa resa tillbaka till Chouman – förmodligen plockar han upp passagerare i Bele: det är ju många pesh mergas som vill till Chouman på permission.

Nere vid flodstranden har nu många karlar samlats med sina tungt packade mulor och om en stund, då solen gått upp och lyser på bergen, börjar överskeppningen. På andra sidan ligger en färja, som är gjord av åtta stora pumpade traktorslangar med en plattform av bräder – fyra karlar paddlar den över och kämpar hårt mot strömmen. Man lastar den och vi kliver ombord och sen drar man den med en lina till andra stranden. Mulorna får simma efter. Några släpper man bara iväg, de simmar frivilligt, andra tar man på släp efter färjan.

På andra stranden dricker vi te och äter bröd under ett lövtak och går sedan uppför sluttningen. Där står några Landrovers – vi får åka med den ena till Amadiya. En bred dal öppnar sig alltmer, men i söder har vi ännu den skyddande, väldiga klippmuren. Vi passerar en enda by – går ner till brunnen för att dricka vatten' möter några kvinnor, barn och gamla män.

– Här var jag för en månad sedan, säger Ahmed. Då var byn

helt övergiven. Det var bombningarna ... ingen vågade bo kvar. Men nu har de börjat flytta tillbaka. Det har inte varit några bombattacker här på tre veckor – vi vet inte varför.

Vid tiotiden – vi har rest i 18 timmar då och är trötta – närmar vi oss staden Amadiya.

Det är en fantastisk syn.

Amadiya är byggt på en klippa i dalgången – en väldig, tvärbrant klippa, som är flat på toppen. Den påminner mig om San Marino, fristaten på en klippa i Italien, och om Masada, bergfästningen i Israel. Men Amadiya är ännu mera sagolikt.

Det finns bara en väg upp på klippan – en smal, slingrande väg, som är uthuggen i klippan. Vi kör uppför den och in genom stadsporten – det är som att köra rakt in i medeltiden, ty säkert har Amadiya, staden på klippan, inte ändrats särskilt mycket på många hundra år.

– Det berättas, säger Ahmed, att en gång för mycket länge sedan var Amadiya belägrat av en fientlig här i åtta år. Men staden kunde inte erövras.

Ahmed har sitt föräldrahem här – han tar mig dit. Det är ett mycket gammalt hus:

– Ett av de äldsta i Amadiya. Säkert mycket över 100 år.

Ahmed är 23 år. Han är inte född här i Amadiya utan i Barmarni, längre västerut. Hans far är köpman – eller har varit, för nu är han rätt gammal och gör ingenting, säger Ahmed. Fadern är bortrest nu.

Ahmed har två helsyskon och sex halvsyskon – fadern är omgift. Jag försöker få veta mer om Ahmeds familj, men han är mycket fåordig.

När Ahmed nu kommer hem, oförberett, och har en främling med sig och fadern är bortrest, då märker jag att han omedelbart ställs i centrum och behandlas med stor vördnad av både sin styvmor och sina syskon. Han är den ende av barnen som studerat vid universitet.

– Men alla mina syskon går i skola och får lära sig läsa och skriva, säger han. Även flickorna.

Vi klättrar uppför en delvis nedrasad stentrappa och går in i husets sal och Ahmeds styvmor, som är en ståtlig kvinna med blont hår och i sin ungdom måste ha varit mycket vacker, lägger ut madrasser på golvet – vi ställer ifrån oss vår packning och sträcker ut oss där. Ahmeds styvmor plockar fram finporslinet ur en stor kappsäck och serverar om en stund maten på en stor rund bricka på golvet – det är ris och kött och tomater och vindruvor. Sedan ligger vi där och dåsar efter maten.

På dagen blir hettan här uppe på berget nästan olidlig. Och staden verkar nästan övergiven:

– De har flyttat ner i dalen, säger Ahmed. Vid den här tiden på året är nästan alla nere i dalen och ser till sina odlingar.

På eftermiddagen klättrar vi ner från berget och vandrar sedan på stigar mellan gröna lundar och frodiga fält, där friskt vatten porlar överallt. Alldeles nedanför staden har stadsborna sina trädgårdar, där nästan allting växer – vindruvor och fikon, persikor och äpplen. Och över den frodiga grönskan reser sig valnötsträd och lönnar och skyhöga popplar.

Stadsborna håller till i sina trädgårdar och vid Sulaf, som ligger i öppningen av en ravin mitt emot Amadiya-klippan. Där har man byggt ett turisthotell. Det är inte riktigt färdigt och byggarbetet har stoppats av kriget. Det används delvis som sjullius och delvis som inkvarteringslokal för flyktingar. En strid

bäck rinner i ravinen och vi följer den uppåt — det är som att vandra i en tropisk park. Överallt är det fullt av människor och vi stannar för att tala med några av dem: flyktingar, som byggt sig enkla hyddor där. Vi följer bäcken ända upp till dess källa under berget och sköljer våra ansikten där i det klara vattnet.

Ett stycke nedanför turisthotellet har provinsguvernören sitt kontor — också han har lämnat hettan på Amadiya-klippan. Under ett lövtak bredvid den porlande bäcken har han sitt skrivbord och några besöksstolar. Guvernören heter Ahmed Shali och är ledare för Duhok-provinsen — det finns en annan guvernör i Duhok, som hålls av regeringstrupperna, men Shali är utsedd av den revolutionära ledningen och tar sina order bara från Chouman.

Hur mycket folk bor det här i väst?

— Enligt den sista folkräkningen är det omkring 300 000. Men det var 16 år sedan — det är betydligt flera nu. Omkring en halv miljon skulle jag tro — i Duhok-provinsen, alltså. Vårt stora problem är maten. Vi har inte tillräckligt för vintern. Det är hårda vintrar här med mycket snö. Vi är helt instängda — kan inte få hjälp. De har lovat förse oss med det vi behöver från Chouman. Vi behöver också luftvärnskanoner och artilleri till fronterna. De har lovat sända oss det också.

Han säger "de" — jag fäster mig vid det. Han menar revolutionskommandot i Chouman, men att han säger "de" och inte "vi" kommer mig att undra. När vi sitter uppe på en jordaltan och dricker te, omgivna av pesh mergas, inbillar jag mig att jag förstår situationen: Regeringen är ju på väg att skära av förbindelsen mellan öst och väst totalt — den enda vägen är den vi färdats. Trafiken var rätt stark på den vägen, men bara till Bele — sedan är ju floden en besvärlig spärr. Det är floden som bildar den verkliga gränsen mellan öst och väst.

Men hela det här östra området är helt beroende av denna bräckliga förbindelselänk med yttervärlden — allt måste ju komma på den vägen och över den floden. Gränsen till Turkiet är stängd, likaså gränsen mot Syrien. Och i söder går fronten.

I öst är situationen en helt annan — vägen till Iran är öppen, därifrån kan man få in förråd, både mat, bensin och ammunition. Men hur skall det bli här i Badinan, då vintern kommer — hur skall man klara sig där?

Kanske är det förklaringen till att regeringen har slutat bomba byar i Badinan och till att striderna på fronterna här inte alls är så häftiga som i öst? De räknar med att svälten skall göra sitt i vinter — det är det som är deras taktik. Och det är en allvarlig situation. Men inser ledarna i öst verkligen allvaret? Doktor Mahmoud sade ingenting om detta, när jag talade med honom.

Jag var ju i Biafra — jag såg, hur svälten knäckte Biafra. Jag har försökt undvika jämförelser, vill se Kurdistan utan påverkan av Biafra, men det är oundvikligt att ens tidigare erfarenheter lever kvar. Nu tycker jag att det står klart: regeringen är i färd med att skapa en ny Biafra-situation här i det avlägsna Badinan. När vintern kommer, då kommer också svälten ...

Jag måste träffa doktor Mahmoud igen, då jag är tillbaka i Chouman. Eller Idris Barzani.

Och varför sade guvernören "de"? Varför sade han "De har lovat försöka lösa problemet"? Varför sade han inte "Vi skall försöka"?

Det är alldeles underbart här på jordterrassen. Jag har utsikt mot Amadiyas sagolika klippa och över den vackra dalgången med alla dess trädgårdar. Vi dricker sött te i små glas och en liten grabb går omkring och serverar vatten till alla som vill ha.

På sofforna runt omkring mig sitter pesh mergas med sina gevär och k-pistar bredvid sig – de flesta är alldeles tysta, de bara njuter av sitt vackra land. Det är som om de hämtar kraft ur skönheten för att sedan återvända till fronterna med ny målmedvetenhet.

En ung man, som sitter bredvid mig på soffan, frågar mig på engelska varifrån jag kommer och jag säger honom det. Han vet mycket väl var Sverige ligger och han är glad över att jag är här, säger han.

Han berättar att hans äldre bror dödades av irakerna för två veckor sedan.

– Han bodde i Mosul. Hans namn var Faraq Ismall Al Linki och han var 24 år. Han hade en bil och han försökte hjälpa den kurdiska revolutionen genom att frakta mat i sin bil till pesh merga-trupperna. Men det var en arabisk soldat som avslöjade honom. Jag fick veta att han hade arresterats och några dagar senare kom bud om att han hade blivit hängd. Han hade en tvåårig dotter och en nyfödd baby – hans hustru och barn är kvar i Mosul.

Själv heter han Ismall Ismall och är 19 år. Han är lärare i Amadiya nu, säger han.

– Vi var fyra bröder. Jag var yngst. När jag hörde att min bror var arresterad ville jag ta mig till Mosul för att befria honom, men det var ingen som ville hjälpa mig. Jag skall ta hand om hans hustru. När kriget är över och Kurdistan är fritt skall jag gifta mig med henne. Hon är också min kusin.

Jag frågar honom om han tycker om henne.

– Nej, det är inte det. Du förstår, det är vår sedvänja. Och det är en bra sedvänja – jag kommer att följa den. Jag älskade min bror – det är min plikt att ta hand om hans hustru och hans

barn. Min brors familj är också min familj, hans barn är också mina barn. Jag är ogift, jag skall gifta mig med henne.

Han visar en bild av sin bror. Och han visar också några andra bilder, som han fått från brodern:

– Se här, säger han. Det är min bror tillsammans med ett par arabiska soldater. De var hans vänner. Min bror hade bara vänner – alla tyckte om honom, kurder och araber. Men nu har fascisterna i Bagdad mördat honom.

Det är ingen som bryr sig om oss

Ahmed har beställt en mula för färden till Berwari Bala, dalgången vid den turkiska gränsen. Vi skall ta oss över bergmassivet norr om Amadiya och där finns inga vägar, bara åsnestigar.

På morgonen står mulan parkerad där ute på gatan. Dess husbonde heter Salih – jag får samma tysta kontakt med honom som med Abdullah, Landroverns förare, vi talar egentligen aldrig med varandra, vi bara ler mot varandra och blir vänner för livet.

Salih stoppar hela vår packning – min ryggsäck och sovsäck och Ahmeds ränsel – i grova säckar, som han klövjar på mulan, och vi ger oss iväg längs gatorna, men först bara till hovslagaren. Mulan behöver nya skor på framfötterna, står tåligt där och låter mannen spika fast skorna – den tycks njuta av det.

Ahmed och jag vandrar ner i trädgårdsdalen på gångstigen – Salih går en annan väg med mulan. Det är en morgon fylld av spänning och vägen till Berwari Bala börjar vid källan där uppe i ravinen. När vi sköljt svetten från våra ansikten och druckit oss otörstiga kommer Salih vandrande och leder sin mula. Då jag ser upp emot berget är det överväldigande i sin mäktighet. Jag har svårt för att klättra i berg. Jag tror att jag är en slättmänniska. Jag har dålig kondition – varje meters stigning är mig en plåga på den här höjden över havet. Utan mulan skulle jag inte klara det.

Jag kan inte förstå hur mulan skall orka, men då Salih får den att stanna vid en sten och tecknar åt mig att sitta upp gör jag det ändå. Djuret reagerar inte det minsta – Salih fäster upp repet han lett det med och går i stället bakom. Med ett nästan ohörbart smackande får han mulan att lunka vidare och börja klättringen uppför den stensatta stigen.

Under de närmaste fyra dagarna lär jag mig förstå mulans oerhörda seghet och styrka men upphör aldrig att förvånas över den. Ett djur av det här slaget är naturens definitiva seger över tekniken. Ingen Landrover, ingen bandtraktor eller stridsvagn kan någonsin ta sig fram på de stigar över bergen där mulorna ständigt vandrar med sin last. Genom århundraden, ja kanske årtusenden, har det här djuret förvandlats till en fulländad transportmaskin, helt och hållet inriktad på att ta sig fram över bergen – men en maskin med intelligens, ingen kan påstå att mulan saknar intelligens.

När jag sitter där på packningen med benen dinglande om halsen på mulan kan jag studera hur den arbetar. Salih går tyst bakom den med ett spö i handen, men han använder aldrig spöet, manar bara på djuret ibland, när det tvekar, talar uppmuntrande till det.

Hela tiden söker mulan sig fram på stigen – avväger varje passage, placerar hoven på ett noggrant utvalt ställe, ser till att den har fotfäste också på de hala stenarna. Väljer alltid den lämpligaste vägen – dess hjärna är i febril verksamhet, den släpper aldrig marken ur sikte. Ibland hejdar den sig ett ögonblick för att välja mellan två möjliga passager men väljer aldrig fel. Den går aldrig in mellan två stora stenar om passagen är så smal att klövjesäckarna skulle sätta stopp – den väljer i så fall en annan väg. Den kan gå mycket nära ett bergsstup utan rädsla, men den går aldrig för nära.

Dess hjärna arbetar med ett ögonblicks fördröjning – den håller blicken någon meter framför sig, men signalerna till dess muskler går inte ut förrän just i den sekund, då den nått fram till den sten som dess hjärna nyss registrerat som lämplig att placera hoven på, och sedan nästa hov, och nästa hov ...

Det finns också åsnor i Kurdistan – vi möter en karavan av dem. De är lastade med väldiga risknippen och de småspringor målmedvetet längs stigen – då vi möter dem går min mula i god tid åt sidan och stannar för att släppa fram dem. Också åsnorna är helt inställda på sitt arbete. Några gånger möter jag åsnor utan förare och jag är helt övertygad om att man kan lasta en åsna och skicka iväg den på en stig över ett bergspass – den söker sig självmant till målet och levererar sin last. Kanske är det så man har gjort med de åsnor vi möter utan förare på stigen.

Men åsnorna kan inte bära tunga laster. Hästar kan å andra sidan bära mycket, men de har stora svårigheter att ta sig fram i oländig terräng. Det helt ojämfliga transportmedlet i de här bergstrakterna är mulorna, som kombinerar hästens styrka och åsnornas seghet.

Utan mulorna skulle livet i Kurdistan knappast vara möjligt. Varje dag – och varje natt – vandrar hundratals karavaner av mulor över bergen, binder samman de olika dalarna, fraktar mat och bränsle och ammunition till fronterna.

Jag hör en gång tillsammans med några pesh mergas på en frontrapport i radion. Den berättar om ett slag, där kurderna erövrat 20 k-pistar, en stor mängd ammunition, två lätta kanoner, några radiosändare och nio mulor. Karlarna lyssnar förstrött på rapporten om k-pistarna, ammunitionen, kanonerna och radiosändarna, men då mulorna nämns lyser de upp och nickar menande åt varandra.

69 Stigen från Sulaf över berget mot norr är livligt trafikerad av karavaner. Den byggdes av engelsmännen för många år sedan, berättar Ahmed – de hade en garnison uppe på berget, man kan ännu se ruinerna av den. I den branta ravinen har man byggt en sorts trappa, vars stenar nu är nötta av mulornas hovar. Ovanför ravinen kommer vi ut på en högslätt, endast glest bevuxen av buskar med gula bär – de går att äta – och gula grästuvor. En flock får rör sig utför en sluttning på långt avstånd mot en fläck av grönt bete. Vi har ännu ett gott stycke kvar, innan vi når toppen. Men så underbart är detta land att här i denna torra ökentrakt i bergen rinner ännu en källa upp ur berget lagom när vi åter är törstiga. Vi stannar där en stund – långt där borta i fjärran skymtar vi Amadiyas sagolika klippa.

När vi nått högst upp och stigen börjar luta neråt stiger jag av mulan – jag orkar gå nerför. Vi kommer in i en skog av knotiga träd och till en bäck, som leds in i en kanal – vi följer den kanalen och jag lär mig sedan hur alla bäckar och rännilar, aldrig sinande, i dessa dalgångar tas tillvara och leds miltals längs bergssidorna och jordåsarna för att ge vatten åt alla byar och alla fält och alla fruktträdgårdar. Överallt detta porlande, friska vatten!

Vi stannar i den första byn för att äta vår matsäck – sätter oss först under ett träd vid kanalen men ångrar oss sedan och går fram till ett hus, där en kvinna bjuder oss att sitta i skuggan under ett löv-tak. Hon bjuder oss på te och hon ger oss yoghurt ur ett stort fat – den är gjord på getmjölk.

Vi vandrar vidare genom landskapet – ibland rider jag på den oförtröttliga mulan – och kommer till en obebyggd dalgång, där en flock kor betar, och över en bergshöjd, där berget ligger i tjocka lager, som är fulla med hålor och grottor, och över en alldeles ut-torkad högslätt med en torr bäckfåra. Och sedan,

bakom nästa bergshöjd, öppnar sig en syn som jag finner svår att beskriva.

Det är Berwari Bala.

En skarpskuren horisontlinje – där uppe går den turkiska gränsen: det är den här världens ände, ingen tar sig över där. Nedanför: de gula kullarna, glest bevuxna med mörkgröna träd, och så dalgångens plötsliga grönska ur vilken popplarna står som utropstecken. Ett bibliskt landskap – precis så, tänker jag, målas det himmelska paradiset upp både i bibeln och i koranen, så ser det ut. De människor som drömde om Edens lustgård måste ha varit ett ökenfolk, som en gång måste vandra bort från bergen ner på de torra slätterna och sedan ständigt drömde om dem. De visste att bakom de höga bergen låg en dal som denna, och de drömde sig ständigt tillbaka dit.

Vi går ner i dalgången och den djupa svala grönskan. Vatten porlar i rännilar och i ett källsprång fyller en kvinna sina kärl. En man hälsar oss välkomna till Kammas – så heter byn – och visar oss vägen på en stig till sin trädgård. Där är en lund av äppelträd – de bär en överdådigt riklig skörd av jättestora äpplen, som just har mognat och börjat falla till marken.

– Vi kan ju inte sälja dem nu, säger han. Vi måste låta dem ligga och ruttna.

Jag har aldrig sett sådana äpplen förr – de är ljust gula med rosa fläckar.

– Varsågod! säger mannen.

Jag äter två äpplen och stoppar på mig ett par till. Han visar oss resten av sin plantering – vi smakar stora, ljusgröna, nästan genomskinliga vindruvor, djupröda söta tomater, läskande

gurkor, dallrande vattenmeloner.

Salih har vandrat vidare med mulan – vi möter honom litet längre upp i byn. Genom ett sinnrikt kanalsystem bevattnar man majsält och risält i oasens ytterkant, men utanför den skarpa odlingsgränsen tar den torra svartbruna jorden vid.

En man kommer emot oss på stigen.

– Det är min far! utbrister Ahmed.

Han är beredd på att träffa fadern här, visste att fadern hälsade på släktingar i Berwari Bala. De kramar om varandra och kysser var-andra på kinderna – fadern är en gammal man, enkelt klädd och utan tänder, men det är inget avstånd mellan honom och sonen, bara en innerlig känsla.

Jag får aldrig riktigt god kontakt med Ahmed, inte under hela resan, fastän vi är tillsammans hela tiden. Det beror säkert lika mycket på mig själv som på honom – vi kommer aldrig på det klara med varandra. Han gör sitt allra bästa, Ahmed, för att hjälpa mig att förstå det jag ser, men många gånger märker jag att studieåren i Bagdad fjärrmat honom en. aning från sitt folk, även om han själv inte skulle medge det. Han har inte svar på alla frågor, men han drar sig för att fråga andra.

Liksom alla de unga kurdiska studenterna, professorerna, läkarna och de andra intellektuella, som anslutit sig till revolutionen, är han mån om att aldrig på minsta sätt glänsa med sina kunskaper. Den tanken att hans utbildning på något sätt skulle höja hans egenvärde kan aldrig föresväva honom.

Jag har aldrig upplevt ett samhälle som är så fritt från klassmotsättningar som det kurdiska och Ahmed kan vara ett exempel på det – det finns ingen spärr mellan honom och Salih,

mannen med mulan, de är på jämställd fot, respekterar varandra för vad de är.

Och det finns inte heller några generationsmotsättningar.

I andra sydliga länder, som fått sin ursprungskultur utarmad av västerländskt inflytande, kan man träffa unga män som tror att utbildning är allt, som skyndar sig att glömma sitt ursprung, som betar sig som främlingar, då de kommer hem till sin by, och som ser ner på sina okunniga anförvanter. Den mentaliteten har väl också sina paralleller i Sverige. Men i Kurdistan märker jag ingenting av detta – en sådan attityd förefaller tvärtom vara otänkbar.

Man har en stolthet, men stoltheten bygger på vetskapen att man aldrig gjort något skamligt, aldrig brutit mot de oskrivna lagarna, aldrig förrått sitt folk, aldrig förnekat sitt ursprung. Stoltheten kommer inte av ägodelar, samhällsställning eller utbildning. Den kommer av att vara kurd bland kurder, människa bland människor.

Att vi aldrig öppnar oss för varandra under hela resan, aldrig riktigt lär känna varandra, Ahmed och jag, beror kanske dels på resans påfrestningar men dels också på Ahmeds egen osäkerhet, ty vi vandrar delvis genom trakter som är okända också för honom, och min egen förvirrade nyfikenhet. I min strävan att registrera så mycket som möjligt, minnas så mycket som möjligt, glömmer jag att intressera mig för Ahmed själv.

Men då han nu möter sin far där utanför byn i Berwari Bala, helt oväntat, förstår jag att den respekt han visar fadern inte är någon inlärd, onaturlig respekt utan bara ett uttryck för de band som binder samman generationerna i Kurdistan, där man inte glömt att det är genom sina förfäder man har blivit till. Men jag märker också att fadern visar sonen samma respekt, det är

ju han som skall föra arvet vidare.

Ahmeds far slår följe med oss och rider på mulan, då vi vandrar bort från Kanimas på den sista etappen till byn Bede Bede, där vi skall övernatta hos en av Ahmeds farbröder. Vi följer hela tiden bäcken – bara längs dess stränder är träden frodiga och gröna, i övrigt är dalgången nästan steril. De torra grästuvorna och de knotiga ekarna ger bara föda åt får och getter.

Bede Bede är en mycket stor by, uppdelad i tre olika delar. Vi kommer genast till det hus där Ahmeds farbror bor och där nu också hans fader vistas.

– Det är ett mycket enkelt hus och mycket gammalt, säger Ahmed. Mina släktingar är inte rika. Jag tror att det kan vara intressant för dig att se hur enkelt man lever i Kurdistan.

Ett kurdiskt hus byggs enligt uråldriga metoder antingen av natursten eller av soltorkat tegel. Man blandar den bruna lera med halm för att den skall hålla samman bättre och packar den i formar till lagom stora block, som sedan torkar i solen. Lerhusen är de vanligaste, men stenhus anses vara bättre. Väggarna muras upp av halmblandad lera, som också används som puts både utvändigt och invändigt. Taket är helt platt. Det byggs av långa vita stänger av poppelträ, som först täcks av grenar och ris. Ovanpå grenlagret packar man ett tjockt lager jord och överst ett lager lera.

Förutsättningen för att ett tak av den konstruktionen skall hålla tätt mot regn är att jorden och lera är hårt packad. Därför ser man också handvältar på de flesta tak – de används då det regnar. Under vintern måste man hålla taket fritt från snö för att tyngden inte skall bli för stor.

De bruna lerhusen sammanfaller så väl med terrängen att de ibland kan vara svåra att upptäcka. De platta taken är

karaktäristiska för en kurdisk by – taken tjänstgör ofta som arbetsplats för kvinnorna. Där lägger man ut druvor och fikon för soltorkning. Där ser man också stora röda fat av tomatsås, som får stå i solen tills den stelnar till en tjockflytande massa.

När man färdas genom landet passerar man ibland små byar, där husen ligger nedanför vägen med taken på samma nivå som vägbanan. Det som ser ut att vara en parkeringsplats bredvid vägbanan är i själva verket taket till ett hus – men en främling skulle lätt ta miste med katastrofala följder.

Enligt vedertagna byggnadsmetoder murar man först upp väggarna, lämnar öppningar för dörrar och fönster och sätter sedan in dörrkarmar och fönsterkarmar. Men i Chouman har jag sett hur man rationaliserat byggandet – man placerar först ut karmarna, stöttade med ribbor, och bygger sedan väggen runtomkring dem. Det måste vara en både snabbare och bättre metod – den är ett exempel på hur de unga utbildade grep sig an problemen, då de anslöt sig till revolutionen. På ett rätt enkelt sätt har man förnyat den traditionella byggnadskonsten.

I alla kurdiska hus hittar man ett skorstenshål i taket. På vintern placerar man en plåtkamin mitt i rummet med ett rör upp genom taket. Under årets kalla månader svarar kaminen för värmen – då sitter man runt elden och värmer sig. Det är inte mycket att göra då. Man har förberett sig på vintern, väntar nu bara på våren. Många avlägsna dalgångar i Kurdistan är helt isolerade under vintermånaderna.

Ahmeds farbrors hus, som är byggt av sten, har bara två rum. Det större rummet har en liten fönsterglugg. Där finns inga möbler. I ena hörnet förvarar man täcken och bolstrar – runt väggarna har man lagt ut madrasser att sitta på. Innanför finns ett mindre rum, som saknar fönster – där förvaras husgeråd och det är också där kvinnorna sover nu, när man har främlingar

i huset. Matlagningen sker ute på gårdsplanen.

I solnedgången går vi in i huset och sätter oss där på madrasserna. Maten serveras på en stor aluminiumbricka – det är yoghurt, ris, sås och bröd och sött te, men inget kött.

De sitter där och pratar och flera karlar kommer in och slår sig ner. De röker cigaretter, som de rullar av den gula, kurdiska tobaken. En fotogenlampa hänger på väggen. Kvinnorna syns inte till, de skramlar med husgeråden ute på den mörka gårdsplanen.

– Vi talar om situationen i kriget, säger Ahmed. De undrar vad som skall hända, de hoppas på ett vapenstillestånd. De har inte tillräckligt med mat för vintern, det är deras stora problem.

De hör på Kurdistans radio – det har varit hårda strider på alla fronter. Det är revolutionens födelsedag och general Barzani har gett ett särskilt budskap till folket. “Vi skall inte sluta kämpa, förrän vi har fått självstyre”, har han sagt. “Men segerns dag är nära.”

Ingen av karlarna i rummet har gevär eller k-pist – varför är de inte pesh mergas?

– Över 70 män från den här byn är pesh mergas, säger Ahmed. Varje familj har någon medlem ute vid fronten. Men regeln är att det alltid måste vara någon vuxen manlig kvar hemma – någon måste ju ta hand om fälten, alla kan inte dra ut i kriget. Om det skulle behövas är de här karlarna också beredda att bli pesh mesgas, de skulle säkert ingenting högre önska.

Men kriget präglar deras tankar också i denna avlägsna dalgång. De talar om läget vid fronterna, försöker dra slutsatser. De talar om framtiden – om att de snart har slut på socker och te och att priserna har stigit.

Sedan tar gästerna farväl och försvinner ut i natten. Jag får en kudde och en filt och somnar snart på den mjuka madrassen. Någon släcker fotogenlampan.

På morgonen har Salih redan lastat mulan, då jag kommer ut på gårdsplanen. Kvinnorna är i full verksamhet. En ung flicka håller på att kärna smör — hon har mjölken i ett hopsytt getskinn, som hänger i en takbalk utanför huset, fäst med tre rep så att det hänger liksom en vagga. Hon rycker skinnsäcken fram och tillbaka i jämn takt och man hör hur mjölken plaskar: det måste vara en effektiv smörkärna.

Innan vi går har Ahmed en lång palaver med sin farbror och jag förstår att han vill betala för mat och logi men att farbrodern halsstarrigt vägrar att ta emot någon betalning. Ahmed är ganska illa berörd över det:

— De behöver ju pengarna, säger han. De behöver köpa mat till vintern. Men de vägrar att ta emot dem!

Vi går genom byns trånga gränder och över en hög träbro. Valnötsträden växer höga och stigen är kantad av björnbärsbuskar, men då vi kommit högre blir vegetationen fattigare och när vi passerat genom en stor köksträdgård, där det växer potatis, gurkor och meloner, och en lund av nyplanterade äppelträd, är byn slut och vi fortsätter över en obebyggd högslätt. Där betar får och getter i stora flockar och vi kan se flockarna röra sig på bergssidorna runt omkring oss. De vaktas av ensamma herdar och stora lurviga hundar.

Vid middagstiden når vi en ny dalgång och en ny by — den heter Adine och är inte lik någon annan by vi vandrat förbi. Vi har inte tänkt stanna där, men då vi kommer till en stor öppen plats, skuggad av väldiga, frodiga valnötsträd, blir vi ändå kvar

och äter lunch på verandan i ett hus. Valnötsträdens kronor bildar ett tak över hela byn och ger skugga och svalka. Man visar mig två väldiga flygbomber, uppställda som ett monument — de är från 1966, berättar man. Då bombades byn av regeringens flyg, men bomberna exploderade inte, de desarmerades senare.

På vandringen utför dalgången möter vi oavbrutet nya, skönhetssyner. Vid stigen växer mogna fikon och äpplen och vatten rinner i bäckar och rännilar, som samlar sig och kastar sig utför en trappavsats i dalen i ett brusande, skimrande vattenfall. Jag blir stående där länge i förundran över denna sagolika natur och låter Ahmed och Salih och mulan gå vidare, men de väntar på mig under ett valnötsträd.

Ett stycke längre ner är den strida bäcken uppdämd av en stenbarriär. Det mesta av dess vatten störtar vidare ner i ravinens forsar och fall, men resten har förts in i en smal kanal, som byggts upp direkt på bergssidan. Salih och åsnan går vidare på den stora stigen, som följer bäcken, men Ahmed och jag vandrar i stället längs kanalbanken och kommer snart till en by på slutningen. Vi stannar vid ett hus, där en man sitter vid en symaskin och syr pesh merga--uniformer — Ahmed känner honom och snart kommer flera karlar och några kvinnor för att lyssna på det Ahmed berättar om kriget och läget i Chounan. De går och hämtar stora gröna fikon i träd-gården och gröna vindruvor, stora som plommon, och jättelika äpplen. Då jag skär en klyfta ur ett äpple sticker den fetaste äppelmask jag har sett fram huvudet och ramlar sen ner på golvet. Där går en höna och pickar och larven ålar sig undan så fort den kan, men om en stund får hönan ändå syn på den och slukar den i en munbit.

Jag vet inte varför jag minns just det stora äpplet och larven

och hönan — kanske var det på grund av storleken: det var det största äpple jag någonsin har ätit och det var den tjockaste och fetaste äppelmask jag någonsin har sett, och medan Ahmed och hans vänner pratade på ett språk som jag, inte förstod roade jag mig med att betrakta larvens fåfänga försök att krypa undan den pickande hönan och gladde mig, när hönan också fick sig ett skrovmål därför att larven hamnade i hönans mage i stället för i min.

Aldrig har jag ätit så mycket frukt som under denna vandring i de kurdiska dalarna och aldrig förr har jag sett äpplen, fikon, vindruvor och vattenmeloner av sådan storlek och sådan kvalitet.

Vi går vilse där nere i dalen. Bland alla ljusgröna risfält och mörkgröna majsfält tar stigen plötsligt slut — varken Ahmed eller Salih har färdats den här vägen förr, men de frågar några män som arbetar på ett fält, och efter att ha vandrat igenom ett ökenartat område av roströda jordkullar — som i en vulkankrater är det — kommer vi till nästa by, som är byggd på en väldig flat stenhäll, och har sedan inte långt kvar till byn Bazi, där vi skall övernatta.

Där vilar vi åter på en mjuk dyna i ett stort rum och jag bjuds på ett glas vatten. Det är sedvänjan, har jag lärt mig, att bjuda gästen välkommen med ett glas vatten — skimrande som kristall, svalt och friskt. Jag vet ingen ljuvligare dryck — jag håller först upp glaset och dricker det med ögonen — låter sedan vattnet rinna nerför strupen i stora klunkar och fylla hela kroppen med vederkvickelse.

Ryktet om vår ankomst sprider sig snabbt och byns karlar kommer in i rummet för att slå sig ner. En av dem — han heter Mohammed Ahmed och är 35 år — ber Ahmed framföra att de är tacksamma för att jag kommit för att skriva om Kurdistan.

Och vad vill du att jag skall skriva? frågar jag,

– Först och främst skall du berätta att vi inte har tillräckligt med mat. Att vi är helt och hållet instängda och inte har föda för vintern – vi är mycket bekymrade över det. Och så vill vi att du skall framföra vår förvåning över att Förenta Nationerna inte bryr sig om det kurdiska folket. Fastän vi har lidit så länge, är det ingen som bryr sig om oss. Vi kan inte förstå anledningen till det.

Jag frågar honom om revolutionen – vad har den betytt för den här byn, på vad sätt har livet ändrats?

– Den har betytt att vi har fått tillbaka vårt människovärde, säger han. Förr ägdes allt land i den här byn och alla andra byar häri dalen av rika män, som bodde i staden. Vi arrenderade jorden och vi var dagsverkare – närsomhelst kunde landägaren låta oss arbeta för honom. Vi kurder betraktades som en lägre klass. Men efter revolutionen körde vi bort jordägarna och brände deras hus. Nu äger vi själva den jord vi brukar. Jordägarna är kvar i städerna, de samarbetar med regeringen. De vill krossa vår revolution och ta tillbaka jorden, men vi kommer aldrig att låta dem göra det.

Jag frågar honom om general Barzani:

– Enligt min uppfattning, säger han, är general Barzani en mycket stor man. Han har alltid kämpat för den kurdiska nationen – i hela sitt liv har han kämpat.

De andra nickar instämmande och tycker Mohammed har talat bra och Ahmed har gjort sitt bästa för att översätta och jag har ingen anledning att tvivla på att han har översatt rätt. De är medvetna om kampen och vad kampen gäller – även i denna avlägsna by är de medvetna om det. Det är genom radion som medvetenheten har spritts över hela Kurdistan. Innan vi lägger

oss att sova lyssnar vi på kvällsnyheterna från Radio Kurdistan. Sändningen hörs bra trots de irakiska störningsförsöken.

“Ett telegram från den lokala partiavdelningen i Rania meddelar att en stor fiendestyrka har gått till attack mot våra pesh mergas i byarna Berdange och Beirdebi, nära staden Rania. De slogs tillbaka av våra pesh mergas och tvingades till reträtt. Sju legosoldater dödades och två skadades. Som repressalie arresterade fienden åtta bybor i trakten .. .

Enligt ett meddelande från vår Shcikhan-division fortsätter de hårda striderna mellan våra pesh mergas och en stor fiendestyrka nära byn Mreibe. Fienden har lidit svåra förluster. Våra styrkor i Duhok-området rapporterar att vårt artilleri i går besköt fiendens garnison nära staden Duhok. Vidare meddelas att man har uppgifter om att regeringen för en vecka sedan avrättade 32 kurdiska medborgare i staden Mosul. Ett telegram från Zakho-divisionen meddelar att en landmina förstört en fientlig lastbil, full av soldater, nära staden Zakho ..

Sjätte bataljonen i Khaneqeen rapporterar att en trupp pesh mergas attackerade en fientlig konvoj mellan byarna Isavi och Ali-Khan. De meddelar också att deras luftvärn träffade ett irakiskt plan, som flög lågt över floden Sirwan ... “

Alldeles nedanför byn rinner en bäck och där ligger en ålderdomlig vattenkvarn, som får vatten från en ränna. Jag tvättar mig i kvarnrännans iskalla vatten på morgonen och sedan vi ätit frukost ger vi oss av. Vi skall nu klättra över berget Matina. Det är ett högt berg – jag måste snart sätta mig på mulan, fastän jag tycker synd om henne, för jag blir obönhörligt efter annars och måste ideligen stanna för att vila och hämta

luft. Åter förundras jag över mulans oerhörda styrka. Då och då nafsar djuret till sig torrt gräs eller taggiga grenar – samtidigt som hon envist klättrar uppför stigen mal hennes käkar.

I flera timmar söker vi oss uppför berget på den slingrande stigen – ibland hoppar jag av mulan och försöker klättra själv och några gånger rastar vi. Ömsom letar vi oss fram i en terräng av stora stenblock, ömsom över buskklädda kullar, och bakom oss öppnar sig vyerna alltmer – till slut ser vi bergskedjorna försvinna i ett dis långt i fjärran.

Vi kommer till en skog av järnekar och i skogen arbetar två unga pojkar och två unga flickor tillsammans med att samla vinterfoder åt fåren – de är som en folkvisa. Pojkarna klättrar upp i träden och hugger kvistar, som flickorna samlar ihop till prydliga stackar. överallt kan man se ekskogar, som skördats på det viset. Till vintern har kvistarna torkat – fåren tuggar i sig de hårda bladen, grenarna används till bränsle.

Vi möter en karavan av mulor och är sedan plötsligt uppe på bergsryggen.

En ny dal breder ut sig djupt därnere.

Tills vi segrar eller utplånas

Före år 1970 låg berget Matina på gränsen mellan pesh merga-terri-toriet och regeringens område. Under kriget 1965-66 hade regeringstrupperna brutit igenom från Duhok och intagit hela den här stora dalgången. Också Amadiya var då under regeringskontroll, liksom den stora byn Bamarni, som jag ser djupt nedanför berget.

– Jag bodde i Bamarni då, berättar Ahmed. Men hela byn utom moskén brändes ner under striderna. Befolkningen flydde över berget till Berwari Bala. Regeringen kunde komma fram till det här berget med sina tanks, men här slutade vägen och pesh merga-trupperna släppte dem inte längre.

Salih går före med mulan utför den steniga, branta sluttningen. Ahmed väntar på mig, för det går långsamt för mig att klättra eftersom jag hela tiden vill stanna och se de vidunderliga vyerna. Vi kommer till en paradisisk källa, där en kvinna har slagit sig ner i en hydda med sina barn – får och getter betar däromkring – och vi vandrar sedan in i byns utkanter. Ahmed tar mig till en husruin:

– Det var här jag och min familj bodde, säger han. Men regeringen brände vårt hus och det har inte blivit uppbyggt igen. Vi flyttade aldrig tillbaka.

I Bamarni sitter vi en stund bland pesh mergas på permission i en telund vid bäcken. Kvinnor tvättar kläder. Ahmed har släktingar också här – vi hälsar på hos dem och bjuds på mat. Samtalet handlar åter om kriget och blockaden.

En av männen har sin lille pojke i famnen. Han har lutat sin knä mot väggen, kommer just från fronten. Han ber Ahmed över-sätta det han säger, det är riktat mot mig:

– Varför bryr sig ingen om kurdernas kamp? Varför lyssnar ingen på oss? Vi är ensamma, vi har inga vänner, bara våra berg. Vart skall vi ta vägen, om vi inte får bo kvar i frihet i våra berg? Vi kan inte bo någon annanstans. Men vi skall fortsätta kämpa. Hellre fattigdom än förtryck.

Vår plan är nu att söka upp Asaad, ledaren för den första kurdiska armén, och med hans tillstånd fortsätta till fronten vid Duhok. Arméhögkvarteret ligger i en liten by väster om Bamarni – det går en jeepväg dit och vi ger oss av alla fyra, Ahmed och Salih och mulan och jag. Vi ser vaktposter på bergen, då vi närmar oss byn, som ligger inklämd mot klippväggen i en bred spricka. En pesh merga visar oss vägen upp till högkvarteret – det är bara en plan avsats i klyftan med ett lövtak över. Där sitter pesh mergas på stolar i en halvcirkel – de är alla likadant klädda och de har sina vapen bredvid sig, men jag ser omedelbart vem som är Asaad, befälhavaren, och går fram till honom.

I pesh merga-armén finns inga officerstitlar, inga gradbeteckningar. Där finns ingen militär drill, ingen exercis, inga ställningssteg, ingen honnör.

Ändå tvivlar jag inte ett ögonblick, när jag kommer in under lövtaket, på vem av de tysta krigarna i ringen som är Asaad, befälhavaren. Han hälsar mig välkommen och ger mig tecken att sätta mig på den lediga stolen på hans vänstra sida, han säger till om te. Jag sjunker in i ett stort lugn, en hög grad av tillfredsställelse. Ibland kommer nya män in i ringen – de hälsar och slår sig ner. De talar med låg röst.

Asaad säger sig vara glad över besöket. Och visst får jag besöka fronten.

En pesh merga kommer med ett handskrivet telegram och räcker det till Asaad, som ger det vidare till mannen på sin högra sida, det måste vara hans adjutant, och ber honom läsa upp det.

– Det är ett telegram från Mosul, översätter Ahmed. Det berättar att man har sett slagord målade på husväggarna där. "Allt är för dyrt i Irak, oljans rika land", har det stått. Och: "Baathisterna dödar kvinnor, barn och garnla män". Man har flyttat alla sjuka människor från lasarettet i Mosul och placerat skadade soldater där i stället. Det var demonstrationer utanför sjukhuset, men de stop-pades med våld.

Jag ber Asaad beskriva läget vid fronten:

– Det är mycket fördelaktigt för oss, säger han. Vi har full kontroll över vår front. Regeringens trupper i Duhok kan inte lämna garnisonen. De ägnar sig åt att terrorisera de civila.

Jag frågar honom hur många man han hittills förlorat i kriget.

– Inte fler än 30 pesh mergas har dödats. Men över 100 civila. Regeringen har förlorat mer än 1 000 soldater och över 500 har sårats. Vi har inga svårigheter att slå tillbaka deras anfall och de gör stora förluster. Skulle de sätta in ett storanfall med tanks och flygplan får vi problem att stoppa dem, men om de någonstans bryter er igenom våra linjer hamnar de genast åter i underläge – vi skär lätt av deras förbindelselinjer och utplånar deras förtrupper. Våra styrkor opererar långt bakom fronten. Vi behärskar alla berg –deras trupper är låsta i städerna och garnisonerna.

Asaad har kämpat tillsammans med Barzani sedan 1953. Han var med honom i Ryssland – kom tillbaka till Irak 1958, deltog

i de första striderna år 1961. Jag ber honom jämföra då och nu.

– Det är stor skillnad. Då var vi inte mer än kanske tusen pesh mergas, nu är vi mer än tio gånger så många. Då hade vi bara enkla vapen i kriget. Nu har regeringen de allra modernaste vapen som Ryssland kan förse dem med. Det är ett hårdare krig nu. Men det är också en annan skillnad: Nu har hela det kurdiska folket insett vad kampen gäller och att vi inte har något annat val än att kämpa. Våra pesh mergas är okuvliga. De är världens allra bästa soldater. Vi utnyttjar ännu bara en del av vår totala styrka. Om jag behöver förstärkningar vid fronten skulle jag på bara några dagar kunna ställa upp ytterligare mer än 2 000 pesh mergas – män som inget hellre vill än gå till fronten för att kämpa.

Jag frågar honom hur länge han tror att kriget kan fortsätta: n

– Tills vi segrar eller tills vi alla är utplånade. Vi har bara två alternativ: Kurdistan eller döden.

Vad har hänt vid fronten i dag?

– Vi har beskjutit dem med artilleri. Några landminor exploderade mellan Duhok, och Mosul och förstörde några av deras lastbilar. En grupp av våra pesh mergas gjorde en raid mot en regeringsutpost vid Zakho.

Asaad inbjuder oss till kvällsmat om en timme och vi går ner för att se på byn, innan det blir helt mörkt. Det är en liten by, men husen ligger tätt och mycket folk bor där. Vi tittar på radiostationen, som är inrymd i en grotta. Längre upp efter bergssidan är det fullt av naturliga grottor, som alla har varit bebodda.

– För någon månad sedan, berättar Ahmed, var det flyganfall i den här landsdelen varje dag. Folk flyttade upp i grottorna då. Men nu har ju flyganfallen nästan upphört – vi vet inte

varför. De flesta har flyttat tillbaka ner i byn.

I en grotta bor ännu några kvinnor och barn kvar. De har ordnat det mycket fint där. Grottan är mycket rymlig och utanför har de byggt ett lövtak.

Vi äter kvällsmaten tillsammans med Asaad. De serverar de underbaraste tomater – före kriget var den här trakten berömd för sina tomater. Varje dag gick hundratals lastbilar med tomater till Bagdad. De kostade 30 fils per kilo då, nu kostar de över 200 fils i Bagdad. Men i Kurdistan har man tomater i överflöd.

Då mörkret är nästan kompakt ger vi oss av. Jag säger först farväl till Salih, som skall återvända hem till Berwari Bala med sin mula. Vi skall åka med en lastbil till fronten, men då vi bara hunnit ett litet stycke på den slingrande vägen längs bergssidan slocknar lyset på bilen och den unge chauffören kör i blindo, tills han lyckas stanna. Det går inte att reparera elsystemet där – startmotorn är också död och lastbilen spärrar vägen totalt. Det kommer en Landrover med pesh mergas efter oss och med en geraensarn, kraftansträngning lyckas de skjuta igång lastbilen – min uppgift blir att bära alla k-pistar och gevär, medan jobbet pågår.

Jag lånar lastbilschauffören min ficklampa och med hjälp av den letar han sig vidare utefter slingervägen, men batterierna är nästan slut och ljuskäglan blir allt svagare – vi måste stanna igen. Jag har gett upp tanken att komma till fronten den natten, men då dyker ännu en bil upp – det är Asaads egen bil, får jag veta, en nästan ny Toyota Landcruiser. Med den kör vi i hög fart på asfaltvägen söderut och efter ett par timmar släcker föraren ljuset. Det är inget månsken och stjärnljuset är mycket svagt, men med huvudet genom sidorutan lyckas han ändå följa vägen. Vid midnatt är vi framme och kommer in i ett stort rum, där pesh mergas sover på golvet med sina vapen bredvid

sig. Jag kryper i sovsäcken och har inga svårigheter att somna efter en av de längsta dagsetapper jag någonsin har klarat av. Det är en evighet, tänker jag, sedan jag vaknade och gick till kvarnrännan i byn Bele och tvättade mig i det iskalla vattnet och sedan jag red på Salihs mula över det vilda berget.

Jag har ingen aning om vart den här nattliga färden har fört oss –vet bara att vi nu måste vara nära fronten men att vi ändå inte kan vara särskilt långt från Berwari Balas fredliga dalgång, fastän sträckan förefaller mig så oändlig och dagen så lång.

I gryningen väcks jag av Ahmed, som är på dåligt humör och bara säger att det är dags att gå till fronten.

Vi följer en grupp pesh mergas – jag vet inte hur långt vi skall gå och vart och jag är också rätt likgiltig för det. Under hela den här dagen går större delen av min energi åt för själva vandringen –mina fötter blir fulla med blåsor, mina knän viker sig ibland och ur alla mina porer forsar svetten. En dag kanske jag kan leva som en pesh merga – vandra med dem över berg och kullar i detta torkbrända ingenmansland, där alla byar ligger öde och alla vägar är fulla av granathål. En dag ... men längre orkar jag inte.

Vi går i timmar. Hettan blir allt värre ju högre solen stiger på himlen och här porlar inga bäckar, som där uppe i norr, här är det långt mellan källorna. Jag förlorar alla begrepp om tid och avstånd. I reportageblocket upptar den här dagen bara ett par sidor –jag har inte orkat anteckna – men när jag nu efteråt försöker minnas ser jag landskapet för mitt inre ungefär så här:

Divisionshögkvarteret, där vi övernattade och som jag aldrig såg i dagsljus, är inrymt i ett vitt hus alldeles vid vägen – det har av allt att döma tidigare fungerat som en restaurang för vägfarande. Det är den enda bilvägen från Amadiya och

Bamarni-dalen och den går över en bergskedja till Duhok, som ligger i den breda dalgången kring floden Tigris övre lopp. De här bergen är inte särskilt höga och otillgängliga, i varje fall inte i hela sin sträckning, och bilvägen passerar inget egentligt pass.

Området mellan divisionshögkvarteret, som alltså ligger uppe i de bruntorkade bergen, och staden Duhok, som ligger nere på slätten, behärskas helt av pesh merga-trupperna. Slätten kransas av några höga klippor, där kurderna har sina utsiktspunkter. Alla civila har gett sig av från dessa trakter, som då och då bombarderas av irakiskt artilleri, och på stigarna rör sig endast grupper av pesh mergas. Man skulle kunna tro att landet ligger helt öde – från luften ser det säkert så ut – men varje bergsrygg och varje kulle behärskas av pesh mergas, tusentals pesh mergas, beredda att slå tillbaka alla försök till intrång.

Någon gång på förmiddagen kommer vi ner i en ravin, där grupper av pesh mergas håller till – det är ett kompanihögkvarter och vi rastar där en stund under ett lövtak och får några koppar te. Då vi går vidare följer vi bäckravinen, som ibland öppnar sig till små dalgångar med igenvuxna odlingar, och når efter ytterligare någon timme fram till en tvärbrant bergssida, under vilken vi finner ett annat kompanihögkvarter. Det är den mest framskjutna utposten på det här frontavsnittet. Vi bjuds på lunch där. Det är 95 pesh mergas i kompaniet, berättar befälhavaren, och deras uppgift är att vakta fronten och avvärja alla attacker. Men det har inte varit några strider på över tre veckor, inte sedan regeringen gjorde ett storanfall och man stred i över tre timmar.

– Sedan måste de dra sig tillbaka. Vi vet inte hur många man de förlorade, men sex av deras döda låg kvar på slagfältet. De

använde också tanks i den attacken. Dagen efter kom en grupp kvinnor och tog reda på de döda – vi lät dem göra det naturligtvis. Vi har inga antitankkanoner, men vi kan stoppa tanksen med minor och pansarskott. Nu är det lugnt på vår front. Vi har läget under kontroll. Vi har patruller långt bakom deras linjer och stör deras förbindelser.

Jag frågar honom hur många man han har förlorat.

– Sedan mars har vi 8 döda och 15 skadade. Men irakerna har förlorat många fler, vi vet inte hur många.

Tillsammans med Ahmed och ett par vägvisare går jag vidare genom ravinen, tills den öppnar sig i en vid slätt, och följer stigar över oskördade fält till en låg kulle. Därifrån ser vi Duhok. Vi sitter där under ett fikonträd och betraktar några irakiska utposter genom kikare – vi är så nära att vi tydligt kan se soldaterna röra sig. Det är alldeles stilla, jag hör inte ett skott lossas.

Då vi går tillbaka kommer vi till en pesh merga-trupp, som håller till under en bro. De visar mig sina vapen och jag försöker göra upp en förteckning över vad de har:

Det populäraste pesh merga-vapnet är de långa mausergevären av märket Brno. De är tillverkade i slutet av 1920-talet – jag ser årtalet 1927 på ett av dem. En pesh merga, som har en Brno, vårdar sitt vapen mycket ömt och skjuter med en häpnadsväckande träffsäkerhet. Jag är med om en liten skjutövning: De placerar ett äpple på en sten, så långt bort att jag med mina skumma ögon knappast kan urskilja det, och skjuter sedan bort det från stenen i första skottet.

De som inte har Brno,-gevär har i stället kulsprutepistoler av det ryska märket Kalashnikov. De har 30 skott i magasinet och de skjuter prick också med de vapnen. Det finns exakt likadana

k-pistar av kinesisk tillverkning, men de betraktas som sämre. Man har vidare ryska gevär av märket Siminof och tunga maskingevär av märket Tiktanof med 100 skott i ett bandmagasin. Jag ser också några Brenguns, som har 20 skott i magasinet. Men det tyngsta vapnet ute vid fronterna är förmodligen Doshka automatkanoner, som man också använder mot lågtflygande flygplan.

Vi går vidare till ett annat kompani, som håller till nedanför ett högt skrovligt berg. Det kommer ett meddelande dit om att man tänker beskjuta några irakiska posteringar med artilleri klockan fyra på eftermiddagen – jag har en bestämd känsla av att beskjutningen ordnas just för min skull, men de förnekar det bestämt. De inbjuder mig att följa med upp på berget – jag är fullständigt dödstrött men vill inte göra dem besvikna utan ger mig av tillsammans med en grupp pesh mergas. Jag har inga förhoppningar alls om att klara klättringen men upptäcker efter ett par timmars pina till min förvåning att jag faktiskt har gjort det. Djupt nedanför oss ligger den folktomma slätten och vi ser staden Duhok alldeles tydligt och vägen, som går bort mot fjärran, där jag kan ana det irakiska ökenlandet.

Bergskammen består av stora stenblock och skarpa klippor och det är lätt att hitta skyddade utsiktspunkter.

Den irakiska garnisonen ligger alldeles utanför Duhok. Genom kikaren kan jag se lastbilar stå parkerade där.

Artilleriduellen börjar med några dova smällar och från utsiktspunkten blir jag sedan vittne till ett skådespel, som förefaller mig alldeles osannolikt. Regeringen har sitt artilleri i garnisonen där nere på slätten och jag ser en del rökpuffar därifrån. Några bilar, som kör på vägen bort över slätten, stannar.

Men kurderna tycks inte skjuta på garnisonen utan på några irakiska utposter, som vi såg då vi var nere på slätten och satt under fikonsträdet men inte kan se härifrån bergskammen, där de är skymda. Det kurdiska artilleriet är gömt i bergen och jag ser inte varifrån deras granater kommer och inte heller var de slår ner. Men de irakiska granaterna kommer tydligen från garnisonen och de exploderar här och där i bergen med ett dovt ljud och rökpuffar – det är tydligt att de skjuter bara på måfå utan att ha en aning om var pesh merga-artilleriet befinner sig. Några granater visslar alldeles över bergskammen och exploderar långt därinnanför. Men några hamnar i närheten av den plats där vi för ett par timmar sedan satt under fikonsträdet.

Jag kan inte bedöma vad det är för mening med den kurdiska beskjutningen, eftersom jag inte kan se nedslagen, men jag kan inte förstå annat än att de irakiska granaterna är helt bortkastade till ingen nytta alls. Det är ju bara en löjlig liten skjutövning, tänker jag – kanske man ändå ordnat den för min skull, för att jag skulle få något att berätta.

Duhok är en rent kurdisk stad – många av de pesh mergas jag talar med är därifrån. De har sina familjer kvar där nere på slätten och ibland söker sig pesh merga-patruller in i staden om natten. Men några planer på att gå till attack och försöka återerövra staden har man inte – det skulle ju vara omöjligt. Nere på slättlandet skulle pesh merga-infanteriet inte ha en chans mot det irakiska pansaret. Men lika chanslöst är ett irakiskt försök att erövra de här bergen, där pesh merga-trupperna har bitit sig fast.

I skymningen börjar vi vandringen tillbaka. En gammal krigarveteran, som varit med hela dagen, visar vägen. Det blir

snart alldeles mörkt och jag håller mig tätt inpå honom. Han följer inga stigar utan går rakt igenom terrängen och jag förstår inte hur han bär sig åt att orientera. Några gånger stannar han och ändrar riktning. Det är som om han kunde se i mörkret. Jag vet inte hur länge vi går där i natten, men det måste vara i många timmar – för mig är det en evighet. När vi slutligen kommer fram till högkvarteret vid vägen är min enda önskan att få doppa mina pinade fötter i källvattenbassängen på gården och sträcka ut mig – men på gården sitter pesh mergas vid bord med fotogenlampor ... jag slukas omedelbart upp i deras krets och divisionsbefälhavaren hälsar mig med orden:

– Välkommen till vår front!

När jag betraktar honom i det svaga ljuset ser jag att han är en exakt avbild av Asaad, armébefälhavaren som jag träffade i arméhögkvarteret.

– Ja, säger Ahmed. Det är hans son.

Likheten mellan de båda är helt förbluffande. Det är inte bara anletsdragen, det är också utstrålningen av självsäkert och orubbligt lugn. Jag upplever samma stämning som kvällen före, då jag satt bredvid Asaad.

Vid bordet finns en annan gäst. Också han är klädd i pesh merga-dräkt och har en k-pist bredvid sig, men jag kan se att han inte är någon frontkrigare. Han tilltalar mig vänligt på engelska. Han heter Muhammed Selim Al-Mufti och tjänstgör i revolutionens civilför-valtning – är på en inspektionsresa i Badinan:

– Jag reste hit till högkvarteret för att försöka få några nyheter från min familj, säger han. De finns i Duhok och jag vet ingenting om dem.

Han levde ett gott liv i Duhok för några månader sedan. Hade

en juridisk byrå, som gick bra, och ägde dessutom en lanegendom utanför staden. Han tillhörde, säger han, på sätt och vis överklassen i Duhok. Men i mars gav han sig av norrut för att ansluta sig till revolutionen.

– Nu har jag inte hört något av min familj på sju månader och tio dagar. Jag vet bara att de har arresterat min svåger, som var officer i regeringsarmén. Jag tog mig hit till fronten i dag för att höra om de hade några underrättelser från Duhok, men jag har ingenting fått veta.

Jag såg Duhok i dag, säger jag. Från ett berg.

– Å! säger han. Det skulle jag också vilja göra! Bara se det på avstånd och veta att min familj är någonstans därnere.

Muhammed tog sin bil, en Fiat, med sig då han gav sig av från Duhok och han har den fortfarande kvar – har kommit till fronten med den. Han erbjuder mig och Ahmed att följa med honom till Sersang och han har också husrum där, säger han.

– Stanna i stället här och vila ut i morgon, säger befälhavaren, Asaads son.

Naturligtvis skulle jag vilja stanna. Men jag vill ändå ta chansen nu att komma till Sersang – det är lång väg tillbaka till Chouman.

På västfronten intet nytt, kan jag rapportera. Pesh mergas har läget under kontroll. De ligger där på bergen och vaktar.

Vid midnatt tar vi farväl.

– Du är duktig att gå, säger den gamle pesh mergakrigaren, som visat vägen. Om du stannat här skulle vi ha gjort dig till en riktig pesh merga.

Han omfamnar mig och pussar mig på kinderna på kurdiskt vis. Vi kör bort i natten med släckta billyktor.

Det är verkligen inte mycket vi begär

Sersang är en av de mest kända turistorterna i Kurdistan. I fredstid reste folk gärna upp i bergen för att finna svalka från ökenlandets hetta. Det finns flera nybyggda turisthotell här och där i bergen och ett centrum är Sersang. Där hade kung Feisal ett sommarpalats före revolutionen 1958 och där har den irakiska staten sedan dess byggt flera hotell..

Nu finns inga turister i Sersang. I stället har hotellen blivit nödbostäder för flyktingar och orten är också ett centrum för den revolutionära administrationen i hela Badinan. Många av de intellektuella, som anslöt sig till revolutionen vid krigsutbrottet i mars, har slagit sig ner i Sersang och försöker göra sig nyttiga där. Deras ledstjärna är Kurdiska demokratiska partiets program, till exempel det som står i artikel 23:

“Vi eftersträvar att göra en grundskoleutbildning obligatorisk för båda könen, att starta kvällskurser för arbetare, bönder och andra och att öka antalet bibliotek för att höja folkets bildningsnivå.”

Målet är att utplåna analfabetismen totalt och det arbetet är i full gång mitt under brinnande krig. Just den dagen jag kommer till Sersang har man ordnat prov i engelska för 218 unga lärarkandidater. Man håller till i en skola och eleverna sitter tätt vid enkla träbänkar både i klassrum och i korridorer med sina frågeformulär framför sig. Större delen av dem är unga pojkar - några är pesh mesgas och kommer direkt från fronten:

de har lämnat sina vapen i ett rum. Men där är också en grupp flickor.

I början av kriget stängdes det kurdiska universitet i Sulaimaniya, men både lärare och elever gav sig då av och anslöt sig till revolutionen. Planen var att starta ett nytt universitet i Qala Diza, men den 24 april blev staden utsatt för ett häftigt bombanfall, som resulterade i 131 dödsoffer och över 300 skadade. Två skolor förstördes och många av de dödade var elever. Qala Diza har sedan dess erövrats av regeringstrupperna, sedan så gott som hela befolkningen gett sig av upp i bergen.

I det längsta försökte man hålla undervisningen i gång, men då flygbombningarna fortsatte ansåg man det säkrast att stänga skolorna.

- Vi försöker nu öppna dem igen, säger Mustafa Muhammed, som är skoldirektör i Sersang, och undervisningen har startat i många byar. Fast vi håller inte till i skolbyggnaderna utan mestadels ute i det fria - vi är rädda för nya bombattacker, vill inte riskera det som hände i Qala Diza. Det är angeläget att skolundervisningen vidmakthålls. Och fastän vi lever under ovanliga omständigheter är våra skolor av mycket bättre standard än de i Irak. De ungdomar som nu avlägger sin examen i engelska kommer från hela Kurdistan - från Sulaimaniya, Mosul. De har fullföljt sina studier och kommit hit till Sersang för sina skrivningar.

I Sersang träffar jag en förbluffande person vid namn Gewargis Malfik Chikko, enligt sitt visitkort ordförande i "The High Committee of The Christian Affairs (Kurdistan-Iraq)".

Jag har redan tidigare kommit till klarhet om att alla kurder alls inte är muslimer, ty i några av byarna i Berwari Bala har

jag mött kristna. Det är alldeles tydligt att kristna och muslimer lever sida vid sida i vissa byar. Och i Chouman har jag ju dessutom redan träffat jesidi-folkets ledare.

I Sersang finns ett kristet kvarter och vi går dit i hopp om att träffa prästen. Jag vill gärna veta vad slags kristna de är - det finns ju så många slag - och Ahmed, som hör till den moderna generationen, vilken inte har särskilt stort intresse för religion, fastän han väl är muslim som sin far, vet inte besked.

Vi träffar prästen på en husaltan, men där sitter också Gewargis Malfik Chikko, som tilltalar mig på perfekt engelska och med största beredvillighet lovar ge mig alla svar om religionen i Kurdistan. För han är alltså ordförande i "den höga kommittén för kristna affärer":

– Majoriteten av de kristna kurderna är romerska katoliker. Men jag hör till den gamla österländska kyrkan - vi kallas nestorianer.

Nestorius var en patriark i Konstantinopel åren 428-431. Han funderade över Kristi "sanna mänsklighet" och kom till den uppfattningen att Kristus var en dubbelnatur - både människa och gud. Den viktigaste åsiktsmotsättningen mellan nestorianerna och andra kristna är att nestorianerna inte accepterar jungfru Maria som "Guds moder". Det finns omkring 40 000 nestorianer i irakiska Kurdistan, säger Chikko. Men patriarken bor i San Francisco - det finns nestorianer i hela världen.

– De flesta kurder är surnimuslimer. Därefter kommer de romerska katolikerna, nestorianerna, jesidis – djävulsdyrkarna, som vi kallar dem – och de protestantiska kristna, som är bara ett fåtal. Men det är ett faktum att vi knappast haft några religiösa motsättningar i Kurdistan. Här tillåts var och en att bli salig på sin tro. Själv har jag ingenting emot islam – jag

betraktar den som lika mycket värd som min egen religion. Vi tror på samma gud, vi har bara olika namn på hans profet. Men det ger oss ingen anledning att se ner på varann. Bagdad-regimen har försökt blanda in religionen i det här kriget, men förgäves. I Kurdistan känner vi inget samband mellan religion och politik. Revolutionen omfattar alla och alla del-tar i kampen, vare sig de är nestorianer, muslimer eller djävuls-dyrkare. Alla kämpar sida vid sida. Vi är alla födda i vår religion, har inte valt den själva. Min egen personliga uppfattning är att varje människa måste tro på ett högre väsen, annars är man ett djur. Men vad man har för benämning på sin gud och efter vilka ceremonier man tillber honom, det har mindre betydelse. Vi respekterar varandras åsikter i Kurdistan. Det är en sak som kännetecknar det kurdiska folket i särskilt hög grad: tolerans mot oliktankande. Har du inte märkt det?

Jo, säger jag. Och är det så, har ni nått en mycket hög grad av utveckling. För jag tror att man kan mäta graden av kultur med graden av tolerans mot oliktankande.

– Ja, säger Chikko. Men det är också en annan sak som kännetecknar den kurdiska kulturen, och det är de starka familjebanden. Jag tycker på sätt och vis synd om er svenskar – materiellt har ni nått långt, men familjebanden har brutits. Det är ett högt pris ni har betalat för välståndet. Ni kommer att få mycket stora problem.

Du har alltså varit i Sverige?

– Ja. I januari. Jag var utsänd på en resa av revolutionskommandot. För att försöka få stöd för vår revolution. Jag mötte Palme i Sverige. Han lyssnade intresserat på mig – jag fick uppfattningen att han var positivt inställd till kurderna. Att han förstod vad vår revolution gäller.

Men fick du någon hjälp?

– De lovade bistå oss humanitärt. Vi fick en del medicin. Men vad vi mest behöver är ju politiskt stöd. Det är det allra viktigaste. Och det skulle vara mycket lätt för Sverige att ta upp saken i FN, det är bara det vi begär.

Jag blir inte riktigt på det klara med Chikko. Han presenterar sig som ordförande i en "kristen kommitté", som på något sätt hänger samman med revolutionen. Det visar sig dessutom att han har varit utsänd på en diplomatisk rundresa i Europa och att han i januari har haft en timslång överläggning med statsminister Palme i Sverige. Och nu hittar jag honom till synes fullständigt överksam här i Sersang och invecklar mig i en diskussion med honom om Sveriges möjligheter att ge politiskt bistånd åt den kurdiska revolutionen.

Jag tror inte ni kan hoppas på Sverige, säger jag. Det här problemet räknas ju som en "intern angelägenhet" för Irak. FN intresserar sig inte för sådant.

– Men FN:s princip är att varje nation skall ha rätt att välja sin egen regering och bestämma över sin egen framtid, säger Chikko. Varför gör man ett undantag för den kurdiska nationen? Att vi råkar vara en minoritet i ett land som kallas Irak innebär inte att vi måste avstå från våra nationella rättigheter. Vi kräver ändå inte självständighet – vi kräver bara självstyre. Det är verkligen inte mycket vi begär. Många andra minoriteter har fått självstyre – se till exempel på Quebec i Canada. Jag tror att er Palme inser det rättvisa i vår kamp. Jag väntar mig att Sverige skall se till att Kurdistan kommer på FN:s dagordning. Har svenskarna en gång skrivit under FN:s stadga måste de också se till att stadgan följs. Din regering har bara två alternativ: att lämna FN eller att se till att Kurdistan-frågan tas upp till behandling i FN.

Jag håller med dig, säger jag. Men ändå är det inte så det fungerar. Du har alldeles för höga tankar om både Sverige och FN.

– Och det är en sak till du kan framföra till svenska folket, säger Gewargis Malfik Chikko. Beträffande oljan. Om kurderna får sitt rättvisa krav på självstyre tillgodosett kommer de irakiska oljefälten att hamna inom det autonoma Kurdistans gränser. Nu har regeringstrupperna ockuperat oljefälten, men de tillhör alltså oss. Då vi har segrat kommer de nationer som stött oss i vår kamp inte att få några problem med olja – vi skall se till att de får den olja de vill ha.

Men oljan skall ju exploateras av centralregeringen, säger jag. Doktor Mahmoud betonade det för mig: kurderna vill inte lägga beslag på oljan för eget bruk.

– Det är riktigt, säger Chikko. Men vi får möjlighet att utöva inflytande på centralregeringen, då det gäller oljeutvinningen. Och vi skall se till att våra vänner gynnas. Det gäller för övrigt också alla andra naturtillgångar vi har. Kurlistan är ett rikt land. Här finns järn, uran, till och med guld. Och stora mängder kristall. Vi skall se till att de naturtillgångarna utnyttjas. Och de som stöder oss kommer att bli rikt belönade.

Jag tror inte det lönar sig för er att hålla fram oljan som en morot för att försöka få politiskt stöd från västerlandet, säger jag. Så länge irakerna behärskar oljefälten kommer de att få stöd.

– Men vad ska vi göra? utbrister Chikko. Hittills har vi inte fått stöd av en enda nation i FN. Fast å andra sidan kommer vi att klara det här kriget själva. Vi kommer att segra därför att vi kämpar för en rättvis sak och därför att hela folket tror på vår kamp och är berett att dö för vår sak.

Är du också det?

- Min bror var pesh merga – han dog i striden. Hans namn var Hormos. En specialbataljon har nämnts efter honom, Hormosstyrkan. Det är klart att jag också skulle vara pesh merga, om jag behövdes. Men just nu anser jag att jag gör mera nytta bakom frontlinjen. Jag är nog en rätt dålig krigare.

På eftermiddagen skjutsar Muhammed Al-Mufti oss i sin Fiat till Amadiya, där vi ännu en gång övernattar i Ahmeds hus. Guvernören har lovat skicka en bil tidigt nästa morgon för att skjutsa oss västerut till floden och han håller sitt löfte.

Vid floden går vi inte till färjestället utan till ett vadställe nedanför. Några mulor kämpar sig över den strida strömmen – vattnet går upp till bröstet på deras förare, som har all möda att klara sig. Några karlar på andra sidan floden får syn på oss och om en stund kommer en vägskrapa dundrande nedför slänten, kör rakt ner i vattnet och tar sig över vadstället utan några svårigheter. Vi klättrar upp på den med vår packning och åker med den tillbaka.

Jag träffar vägbyggarna.

Det är de som har byggt vägen mellan Barzan och floden och mellan floden och Amadiya.

Deras ledare heter Ahmed Said Brifkani och är en 26-årig vägingenjör från Duhok. Han studerade vid universitetet i Mosul och avlade sin examen där år 1971. I mars, när kriget bröt ut, lämnade han sin tjänst hos regeringen och anslöt sig till pesh merga-armén. Nu leder han en styrka på 30 män, tre bulldozers, två väghyvlar, en kompressor och ett par traktorer.

- Vi byggde vägen från floden till Barzan på 35 dagar, säger

han. Vi började i den här ändan, för det var här vi hade maskinerna. Det är en sträcka på 30 kilometer och vi jobbade både natt och dag. Nu skall vi bygga en flottbro över floden här. Men vi har tvingats göra ett uppehåll – vi har inte tillräckligt med motorbränsle. Vi väntar på en tankbil från Chouman.

De är en särskild typ av män, vägbyggarna. Att leva är för dem detsamma som att bygga vägar. De är fyllda av en frejdig, lössläppt energi, som kan flytta berg. De är fullt medvetna om att deras krigsinsats är lika värdefull som om de kämpat vid fronten och den är dessutom i det närmaste lika dramatisk. Att bygga en väg på 30 kilometer på 35 dagar i den här terrängen är en bragd.

Den kunde ha byggts för länge sedan, den vägen, menar de. Men regeringen var inte intresserad av vägbyggen i Kurdistan. Först när förhandlingarna bröt samman och kriget åter började kunde vägbyggarna släppa loss sin energi på det de alltid strävat efter: att bygga vägar i Kurdistan.

– Maskinerna är från Irak, förstås, säger Brifkani. De är flyktingar de också – förarna gav sig av från Duhok med dem för att överlämna dem till revolutionen.

Vägbyggarna har den där underbara förmågan att ta dagen som den kommer, att finna sig till rätta i alla situationer. Gäller det att arbeta är deras energi säkert i det närmaste outtömlig. Men i väntan på tankbilen med motorbränsle har de nu ingenting att göra. De lever ett fullständigt avslappnat liv där vid floden under ett par dagar.

De roar sig med att fiska med dynamit – tillverkar en bomb genom att hälla trotyl i en fyrkantig plåtburk, som förses med tändhatt och stubintråd. Jag följer med dem uppför floden till en bassäng med djupt vatten. Där sänker de ner bomben – den

exploderar med en dov duns och en hög vattenkaskad. Genast flyter bedövade fiskar upp till ytan i stora mängder – de hämtas in av simmande karlar och pojkar.

– Den här sortens fiske är förbjudet, säger Brifkani. Vi brukar inte ofta göra det. Men vi vill bjuda dig på fisk.

De halstrar fisken vid en eld på stranden och vi äter den med ris och potatis.

Sent på eftermiddagen ger vi oss av i en Landrover – Brifkani har lovat köra oss till Bele. Vägen är i bättre skick än för några dagar sedan, då vi kom här om natten. På ett ställe har man gett den en ny sträckning.

– Det blir en fin asfalterad landsväg här någon gång, säger Brifkani.

Han är djupt och ärligt tillfredsställd över sitt verk. De byggde vägen utan uppmätning och uppstakning – brakade bara bara fram där med schaktmaskinerna, sprängde sig genom terrängen. Och nu är den här vägen den enda förbindelselänken mellan öst och väst i det fria Kurdistan – men då vintern kommer, kan ni hålla den öppen även då?

– Det vet vi inte, säger Brifkani. Vi skall försöka. Vårt största problem är att få fram motorbränsle, vi måste ju ta det ända från Iran på den här vägen.

Han gör ett mycket djupt intryck på mig, den unge väg-ingenjören. Han kunde ha stannat i Irak – hade ju ett bra jobb, borde ha gift sig, skaffat ett hem, levat ett glatt liv utan bekymmer. I stället har han alltså valt ett primitivt liv här uppe i bergen, utan kvinnor, utan bekvämlighet och utan trygghet.

Tycker du aldrig att ditt liv är förspillt? frågar jag.

– Jo, naturligtvis. Ibland – på kvällen, när jag skall sova, då

grubblar jag. Vårt liv är hårt. Men det finns inget annat alternativ. Vi måste ge vårt liv åt Kurdistan.

I Barzan stannar vi för att hälsa på hos guvernören, som heter Abdullah Barzani och är en släkting till general Barzani, förstås. Han insisterar på att bjuda oss på kvällsmat, fast vi gärna skulle vilja fortsätta, och vi sitter där i hans blomdoftande trädgård, medan skymningen faller. Tysta pesh mergas slår sig ner i gräset och lyssnar till Radio Kurdistan, som berättar om fortsatta svåra strider på Rawenduz-fronten.

Vid midnatt är vi tillbaka i Bele och jag sitter åter i den primitiva restaurangen med en väsande fotogenlampa i taket. Det står ett plåtfat med dricksvatten innanför dörren – trötta pesh mergas dricker av det, då de kommer in ur mörkret. En mula skriar där utanför. En kattmamma med sina ungar kommer vandrande på golvet och letar efter matrester. Jag inriktar mig på att tillbringa hela natten där, men strax efter midnatt får vi plats i en Landrover, som skall gå till Chouman.

Jag halvslumrar under den långa resan genom natten, men i ljuset från strålkastarna skymtar jag en tankbil, som vält omkull i en smal passage. Kanske är det den som vägbyggarna väntar på.

Bergen är vara enda vänner

Medan jag har varit i Badinan har striderna hårdnat vid fronterna i öst. När jag kommer åter till Chouman på morgonen märker jag att stämningen där är annorlunda än i Badinan. Kriget är mycket närmare.

Jag får en chans att resa ti!1 Balak-fronten, som ligger bara två timmars bilresa från Chouman, redan vid fyratiden samma dag. En annan av de unga tolkarna – han heter Latif och saknar Ahmeds självsäkerhet – följer med mig i en Landrover. Vid Galala svänger vi av på vägen mot väst och stannar vid en militärpost. Av en befälhavare, som sitter vid ett skrivbord under ett lövtak vid en grotta, utsprängd i berget, får vi tillstånd att fortsätta ända fram.

– Men ni är väl medvetna ont riskerna? säger han.

Det är vi. Och ju längre vi kommer på vägen, desto nervösare blir stämningen. Civila lastbilar har sökt sig in i skuggan under träden och parkerat. Det har varit en Mig,-attack vid fronten för några timmar sedan, får vi veta, och flera pesh mergas har omkommit.

Jag har alltså kommit på den här vägen tidigt samma morgon, men vid ett vägskäl, där den provisoriska vägen mot väst går norrut över ett bergmassiv, fortsätter vi nu rakt fram längs dalgången. Landroverns chaufför – det är inte den orubbligt lugne Abdullah utan en annan man – är uppjagad och vill helst vända men kör under protest vidare på den slingrande vägen, som nu sluttar nedåt. Bilen rör upp ett väldigt moln av damm,

som måste synas väl från luften, och jag inser att den här resan är farlig, att vi borde ha åkt på natten, för när som helst kan ju en Mig dyka upp och välja ut just vår bil till attackmål. Vi hör artillerikrevader eka i bergen runt omkring oss. Jag tänker hela tiden på min familj och ångrar det jag har gett mig in på, men nu är det för sent att vända.

Och plötsligt är vi nere i en trång dalgång, där en ravin mynnar ut och en kristallklar källa öppnar sig i berget och tömmer ut sitt vatten i en bäck, som rinner rakt över vägen. Det borde vara en paradisk plats, men den bär färsk spår av död och förintelse.

Det står en utbränd jeep under ett träd och där ligger bylten av blodiga tygtrasor. Brandröken dröjer ännu kvar.

För två timmar sedan attackerade en Mig 17 här med alla sina 37- och 22-millimeters automatkanoner i funktion. Elva unga pesh-merga-soldater satt och drack te under träden – jetplanet dök ner i ravinen så snabbt att de inte hann kasta sig i skydd. De massakrerades – alla utom en: Fadhil. Han står nu där vid den utbrända jeepen, utan en skråma men fortfarande upprörd över det som skett.

– De var bara unga pojkar, säger han. 17-18 år gamla. Hade just kommit från högskolan och anslutit sig till revolutionen. Fyra av dem tillhörde min grupp. Och det var min jeep som förstördes.

De hade valt ut den här platsen bakom fronten till sin viloplats – trodde den var säker. Där fanns gott om grottor och skrevor mellan stenarna att söka skydd i – men den här gången hörde de inte Mig-planet förrän det var för sent.

Artillerielden blir plötsligt häftigare och granaterna tycks slå ner runt omkring oss. Fadhil ropar "Skingras!" åt sina kamrater

och visar mig vägen till en liten grotta under några stora stenar.

– Du kan vara helt säker här, säger han, då han märker att jag börjar bli skräckslagen.

Inte förrän nu, då jag ser hans överlägsna lugn, börjar jag ana att Fadhil är en av befälhavarna på det här frontavsnittet. Men att denna unge man med sitt fullständigt omilitäriska uppträdande är en av hjältarna i kriget, det förstår jag först senare.

Han är ännu en av de studerande ungdomar som anslöt sig till revolutionen, då kriget bröt ut i mars 1974. Han är från Kirkuk men studerade i Bagdad.

– Jag hade många svenska vänner där, säger han. De bodde gran-nar till mig, jobbade på ett svenskt företag, Eriksson ...

L.M. Eriksson?

– Ja, så hette det. Jag hade mycket roligt tillsammans med dem. Om de läser det du skriver kanske de kommer ihåg mig.

Då Fadhil hade tagit sig till Kurdistan fick han först tjänst i den revolutionära administrationen, men hans mål var att komma till fronten som pesh merga. Efter tre månader nådde han det målet – han blev uttagen till ledare för en grupp på 20 unga pojkar, som snabbutbildades att sköta fem moderna amerikanska antitankpjäser, monterade på jeepar, "106" kallar man dem. Man visste att regeringstrupperna planerade storanfall med flera hundra ryska tanks. Stridsvagnsarmadan var ett svårt hot mot pesh merga-armén – nu överlät man alltså åt 20 unga pojkar att öva sig för den striden.

Fastän artillerielden fortfarande är lika häftig och jag inbillar mig att granaterna slår ner runtomkring oss kommer en pojke precis som vanligt och bjuder på te, där vi sitter i skydd av stenarna. Ibland kommer explosionerna så tätt att vi inte kan

tala med varann, men då det blir ett uppehåll säger Fadhil:

– För två veckor sedan stod vi ansikte mot ansikte med 70 tanks. Vi stoppade dem efter fem timmars strid. Vi hade två antitankjeepar och vi förstörde 13 tanks.

Han säger det stillsamt med ett tonfall som antyder att han inte väntar att jag skall tro honom. Kanske gör jag det inte heller. Kanske fattar jag inte riktigt vad han säger – har svårt att tänka klart, när krevaderna dånar och stenarna vi sökt skydd under då och då översköljs av splitter.

– Fyra av de pojkar som var med i den striden omkom i dag, säger Fadhil. Fyra av mina bästa vänner. Några av pojkarna sårades i den första attacken. Sen kom Migen tillbaka och gjorde slut på dem.

Hur känner du det, när du tänker på dem?

– Jag tänker bara på att jag måste få revansch. Jag skall hämnas på dem – det är allt jag har att leva för nu.

Skymningen kommer långsamt här i bergen, där solens sista strålar länge reflekteras från de högsta topparna.

– Vi hittade ett inbjudningskort i fickan på en av de stupade irakerna, säger Fadhil. Det var till ett party i Chouman den 24 september. Men han kom inte dit. Och ingen annan av dem kommer dit.

När det är nästan mörkt avtar artillerielden. Bara en och annan dov smäll hörs från det tunga artilleriet, som skjuter på längre avstånd, och ibland hörs visslandet från en granat, som passerar över ravinen där vi håller till.

– Vi kan gå och träffa Mustafa nu, säger Fadhil.

Mustafa Nervi är divisionschefen – befälhavaren för hela det här frontavsnittet: det strategiska berget Geruy Omer Agha med

omgivningar. Vi är alldeles nedanför berget. Mustafa har sitt högkvarter på en hylla under en absolut lodrät klippvägg ett stycke upp. Vi klättrar dit och sätter oss på några filter för att vänta, för Mustafa är uppe på krönet. De tänder en fotogenlampa och ställer den på en sten. Det är en fullständigt säker plats, betygar Fadhil. Artilleriet kan inte komma åt oss och inte heller Mig-planen, för skulle de attackera skulle de riskera att flyga rakt in i den lodräta klippväggen.

– Bergen skyddar oss, säger Fadhil. Bergen är våra enda vänner.

Jag sitter där med ryggen lutad mot klippväggen och känner mig fullkomligt lugn. Sedan artillerielden tystnat är kvällen stilla. Då och då kommer tysta pesh mergas vandrande förbi på klipphyllan med sina gevär och k-pistar över axeln.

Då Mustafa, divisionschefen, kommer är klockan över åtta. Jag reser mig i respekt, men han tecknar åt mig att sätta mig ner igen. Han hälsar mig välkommen, fåordigt, trött. Han sätter sig med benen i kors mitt emot mig, tigande, grubblande. Han tänder en cigarrett och sitter sedan där och röker den med små handrörelser, som är så sirliga, så graciösa, så avslappnat lugnande.

Jag betraktar honom där i skenet från fotogenlampan – han är en fascinerande gestalt. Han har samma klädsel som alla andra pesh mergas. Hans turban är mönstrad i rött. Han har en kurdisk väst av filtmaterial till skydd mot både hetta och kyla – han har ett brett och fulladdat patronbälte kring midjan och han har sin k-pist och sin walkie-talkie inom räckhåll bredvid sig. Hans näsa är mycket kraftig, hans näsborrar stora, hans litet utskjutande underläpp förstärker hans ansiktes karaktär av orubblig beslutsamhet, okränkbar stolthet, opåverkbar koncentrationsförmåga.

Han har samma sällsamma utstrålning som Asaad, befälhavaren i väster.

Det är inte tid att tala, det är tid att tänka. Jag bara betraktar honom och känner stor respekt och aktning.

Först efter en tigande halvtimme frågar jag genom tolken om han nu vill svara på några frågor.

– Inte nu, svarar han. Jag är mycket trött och mycket upprörd. Om jag talar nu kanske jag inte väljer mina ord rätt, kanske jag avslöjar min upprördhet. Senare – vi kan talas vid senare.

De serverar kvällsmaten på en bricka – det är ris, som vanligt, med sås och ett fat köttbitar: han lägger åt mig de bästa bitarna, räcker mig sen en stor klase vindruvor. Vi äter tyst tillsammans. Jag har lärt mig att en måltid i Kurdistan aldrig är någon högtidlig ceremoni, ingen konstlad procedur. Men inte heller bara att äta sig mätt utan också att bli vänner – jag har känt det flera gånger i Badinan, jag känner det mer än någonsin här på klipphyllan vid Balak-fronten.

När teet serveras har han funnit sig själv. Jag vet inte vilka beslut han har fattat i sin tystnad, inte vilken klarhet han har nått. Men nu säger han med ett leende:

– Nu kan vi talas vid. Nu kan jag svara på dina frågor. Jag ber honom redogöra för läget vid fronten.

– De hade erövrat Rawenduz, säger han. Vi kunde inte hejda stridsvagnarna där nere i dalen. Men alla människor hade gett sig av – de erövrar bara öde land, och land utan människor har inget värde. Vi visste att de laddade upp, vi väntade på anfallet. De hade tänkt bryta igenom här vid berget. Och den nionde denna månad kom den första attacken. De kom med nära hundra tanks och många jaktplan och deras mål var att erövra det här berget. Våra pesh mergas var beredda och slog tillbaka

anfallet med antitank-kanoner och raketer. Vi förstörde 14 stridsvagnar och några lastbilar, men striden var hård. Natten därpå inledde de den andra attacken. Då satte de in hela sin infanteristyrka med maskingevär och lätt artilleri. Men också den attacken slog vi tillbaka. De förlorade över 200 man i striden och många stridsvagnar förstördes. Vi erövrade 36 maskingevär, 20 portabla radiosändare och 20 mulor. Jag har en av radiosändarna här, förresten.

Han demonstrerar den. Det är en ryskbyggd apparat med hörlurar och en lång, böjlig antenn.

– Men de gav änklä inte upp. För två dagar sedan kom den tredje attacken och det var den häftigaste hittills. Den inleddes mycket tidigt på morgonen och striden pågick i 13 timmar. De bara vräkte på med trupper. Men våra pesh mergas visade stort mod och kämpade tappert och med förstånd. Vi dödade över 300 regerings-soldater – många av dem blev liggande kvar i stridslinjen och ligger kvar där än, det är en förskräcklig syn. Vi erövrade 14 maskingevär, fyra granatkastare, tre lätta kanoner och en hel del ammunition. Vi tog tre fångar och en av dem berättade att den irakiske befälhavaren för det här frontavsnittet hade dödats under striden.

Han har kämpat länge, den gamle krigaren. Han har varit med ända sedan kurdernas kamp började i Irak. Men detta var hans hårdaste strid, säger han. 13 timmars oavbruten kamp mot en angripare som var helt överlägsen i fråga om både numerär styrka och beväpning.

De gick till attack klockan nio på kvällen. Och striden pågick till klockan tio dagen efter. Hela natten anföll de.

Jag frågar honom om han väntar nya anfall.

– Om de hade några mänskliga känslor skulle de inte gå till

attack igen – de har ju förlorat över 500 man i döda. Men de kommer att anfalla. Kanske inte inom de närmaste dagarna, men senare. De har ingen respekt för människoliv, ingen nåd för sina egna soldater. Vi är beredda. Vi måste fortsätta att döda dem.

Han tar sin walkie-talkie och gör några anrop. Talar med utposter på olika frontavsnitt – får rapporter om läget.

– Det är rätt fantastiskt, säger Latif, tolken, då han lyssnar. Du förstår, vi talar alltid mycket artigt med varann här i Kurdistan. Har många artighetsfraser, som vi använder. Och nu hör jag att de talar på samma sätt här ute vid fronten, lika vänligt och artigt.

– Jag vill att du skall hälsa till folket i Sverige att vi behöver hjälp, säger Mustafa, då han har lagt ifrån sig walkie-talkien. Vi är ett fredligt folk, vi försvarar bara vårt land. Vi kommer att segra till slut, jag är övertygad om det. Vi har rätten på vår sida. De vill föslava oss.

Jag talar sedan länge med Mustafa om Kurdistan och världen. Också han kommer med de ständiga frågorna, som jag aldrig kan ge tillfredsställande svar på: Varför bryr sig världen inte om oss? Varför ingriper inte Förenta Nationerna? Varför har vi blivit utestängda från världen?

Då klockan närmar sig tio gör han några anrop i walkie.-talkien.

Han ser sen till att jag får ytterligare en filt och säger att jag kan sova tryggt där på klipphyllan, tar farväl och vandrar bort i mörkret.

Det är en underbar natt utan månsken men med ett glittrande stjärnljus – det blir aldrig, riktigt mörkt.

Tysta pesh merga-patruller går förbi ibland – jag hör deras steg

och skymtar dem som skuggor.

Ovanför mig anar jag den branta klippväggen.

På gränsen mellan vakenhet och sömn upplever jag en intensiv överklighet: att somna under stjärnhimlen i ett land som inte finns. På en klipphylla vid en front som nyss var ett kaos av brutal strid på liv och död och där helvetet när som helst kan bryta ut igen. Att somna där i känslan av en sådan fullkomlig trygghet och tillfredsställelse.

Jag sover gott, utan drömmar. Jag vaknar bara en gång, under natten då tystnaden har brutits av några explosioner. Jag hör på ljudet att det är irakiska granater, som slår ner bakom fronten. Men det kurdiska artilleriet bryr sig inte om att svara.

Det är en stilla, fridsam morgon. Kocken börjar dona med frukosten vid en liten eld. Mustafa, divisionschefen, har sovit inte långt ifrån mig i en trång skreva längst inne mot klippväggen. Nu gör han sig i ordning – lindar sin turban och den långa schalen, som alla pesh mergas bär om livet, hänger på sig alla patronbältena, tar sin k-pist över axeln. Jag äter frukost tillsammans med honom – man dukar upp bröd, bitar av lever, söta tomater, vindruvor och naturligtvis te. Jag frågar honom om något hänt under natten.

– Nej, säger ha. Natten har varit lugn.

En pesh merga kommer med en brevlapp och kommandanten tittar på den men lämnar den sen till en adjutant, som läser upp den högt för honom. Det går upp för mig att befälhavaren för det kurdiska försvaret på krigets viktigaste frontavsnitt inte kan läsa eller skriva. Jag har inte alls reflekterat över det tidigare. Och nu förefaller mig plötsligt denna kunskap, som jag tidigare ansett så oundgänglig, fullständigt betydelslös.

Fadhil, antitankgruppens unge ledare, kommer vandrande. Han överlägger en stund med Mustafa, som då och då använder sin walkie-talkie. Den analfabetiske gamle krigaren och den unge universitetsstuderade Fadhil tycks hysa ömsesidig respekt och vördnad för varandra.

– Vi har ett problem, säger Fadhil till mig. Vi måste försöka skaffa en ny antitankjeep i stället för den som förstördes vid flygattacken i går. När som helst kan tanksen gå till angrepp igen och då måste vi vara beredda.

Jag följer Fadhil, då han går tillbaka ner till sin viloplats i ravinen nedanför berget, men innan vi hunnit dit bör vi flygplansdån i luften och måste springa sista biten för att söka skydd i hålan under de stora stenarna. En Mig kommer svepande högt däruppe, på jakt efter rov, och åter känner jag den ilande skräcken, som kommer av att veta att han vid spakarna däruppe letar efter någonting som rör sig på marken och att han när som helst kan komma dykande som en hök efter en mus. Men planet flyger vidare och försvinner mot norr.

Jag ber Fadhil berätta om kampen mot stridsvagnarna. Berätta i detalj vad som hände, säger jag.

Detta är Fadhils berättelse:

– Vi hade fem antitankjeepar, utrustade med raketpjäser. De är mycket effektiva. Jag vet inte hur vi har fått dem. Vi hade tränat oss att sköta de pjäserna. Varje jeep har fyra mans besättning. En sitter vid ratten och bredvid honom sitter gruppchefen. En pojke har till uppgift att rikta in pjäsen med hjälp av ett siktinstrument och den fjärde laddar den med raketerna. Vi kan skjuta i alla riktningar på en och en halv kilometers håll.

Nu hade vi lämnat två jeepar i reserv här bakom fronten men kört fram med tre. Vi anade att de skulle gå till attack på morgonen. Under natten körde vi upp två av jeeparna på en liten kulle, som låg lämpligt till, och kamouflerade dem där med lövruskor. Vi räknade med att de irakiska stridsvagnarna skulle ta sig fram där i passet mellan två berg.

Och exakt klockan fem på morgonen, då det började ljusna, såg vi att de irakiska tanksen satte sig i rörelse. Det var en hel armada. Vi såg dem på långt håll och vi visste att allt hängde på oss, för några andra antitankvapen än våra jeepar hade vi inte på den här fronten. Det gällde att inte öppna eld för tidigt. Vi väntade tills de var på mindre än en kilometers håll. Då sköt vi de första raketerna från båda jeeparna. Och båda skotten träffade – vi såg hur raketerna exploderade rakt i målet. Den andra och den tredje salvan träffade också.

Sedan var det bara vi mot dem. De stoppade framryckningen –ingen kom närmare oss än 800 meter. Det var ju lättare att träffa, när de stod stilla, men det var också lättare för dem att träffa oss. De sköt med automatkanoner och kulsprutor, men de missade oss hela tiden. Vi flyttade oss ju på kullen oavbrutet. Man kan bara skjuta tre eller fyra skott åt gången, sedan måste man byta position. För de här raketerna har en stark mynningsflamma, som rörde oss. Vi for alltså fram och tillbaka och upp och ner på den där kullen. Jag vet inte riktigt hur många tanks vi förstörde, men vi tror att det var minst 13.

Vi sköt tills vi hade slut på raketerna i min jeep och den andra jeepen fick något fel på raketröret. Vi var tvungna att ge oss därifrån, men tanksen hade ju stoppat och fortsatte inte framryckningen. Vi hämtade en av de andra jeeparna och körde fram en massa raketer, men det var omöjligt för oss att nå samma positioner som förut. Vi sköt från vägen och det var en

rätt svår vinkel, men vi förstörde en tank och en artilleripjäs och fick de andra att stoppa på en höjd, där de fortfarande står kvar. Sedan gjorde vi ett försök att köra fram till en bättre position med två jeepar, men då fick de in en träff i min jeep. Föraren dödades genast och de andra två blev svårt skadade, men själv klarade jag mig helt oskadd. Precis som i Mig-attacken i går – det är väl så att det inte varit min tur än.

Då Fadhil berättar förstår jag att detta måste vara en av krigets mest dramatiska episoder. Den utspelades den 9 september 1974. Det var inga journalister eller fotografer vid fronten då, men det är ändå lätt att föreställa sig scenen:

På berget låg några tusen pesh merga-krigare beredda. Men där nedanför på slätten kom en armada av bortåt hundra ryskbyggda stridsvagnar rullande – mot dem var k-pistar och gevär som korkpistoler.

Det var den första stora attacken på det här frontavsnittet och hela försvaret mot stridsvagnarna överläts åt åtta unga pojkar, som kommit från universitet och högskolor några månader tidigare. Det var deras första strid. Med pesh merga-krigarna som åskådare där uppe på berget gav de eld mot stridsvagnarna och lyckades hejda ett av den irakiska arméns största anfall ditintills.

Otroligt.

– Ja, säger Fadhil. Jag har grubblat på det, men jag kan fortfarande inte förstå det. Det är lika otroligt för mig som för dig. Det är omöjligt att förstå. Om jag vore religiös skulle jag väl säga att var Gud som hjälpte oss. Men jag tror inte på sådant.

Ni måste ha varit skräckslagna?

– Nej, alla pojkarna var mycket modiga. Ingen tappade huvudet. Du förstår: Vi är ju alla beredda att dö, vi är inte rädda

för döden. Om vi förlorar det här kriget har vi ju ändå ingenting att leva för.

Fadhil presenterar en ung man, som slår sig ner hos oss.

– Det här är Mullah Kereem, min allra bästa vän. Han sköt sönder tre tanks i striden. Han är bara 24 år, men han har varit med i revolutionen ända sedan 1965.

Fadhil ber Ali att försöka samla de övriga i antitankgruppen för att jag skall ta en bild. Vi går bort till en av antitank-jeeparna, som de parkerat i skuggan och kamouflerat med lövruskor. Flera av pojkarna kommer dit. De demonstrerar raketvapnet, visar hur siktet fungerar. Men jag hinner inte ta bilden vid jeepen, för just då hör vi flygplansdån och de får bråttom att täcka över jeepen med lövruskor igen, innan vi springer uppför bergsslutningen till en skreva och tar skydd. Det är en Mig på spaning igen, men den flyger förbi utan att gå till attack. Såg han alltså inte jeepen, fastän den står så öppet till alldeles vid vägkanten?

– Nej, säger Fadhil. Hade han sett den skulle han nog ha gått till attack. Men den stod helt i skuggan och då syns den inte från luften. Skuggorna är mycket svarta här.

Jag följer Fadhil för att se platsen för striden och för att se de irakiska stridsvagnarna, som gått i ställning där uppe bland kullarna, där de stoppades av Fadhil och hans kamrater. Det är några kilometer dit och vi skulle ha kunnat åka jeep, men jag har på något sätt fått skräck för att sitta i en jeep, när Mig-planen jagar där uppe i luften, och föredrar att gå till fots. Fadhil förstår mig, säger han.

Längs hela vägen har man gillrat upp väl kamouflerade artilleripjäser, som alla är bemannade av unga pojkar. Om de irakiska stridsvagnarna bryter igenom måste de ta sig fram

längs den här vägen, det är därför man har förberett försvaret av de bakre linjerna. Längre ner i den trånga dalgången är vägen minerad och vi får klättra ner vid sidan om den.

Vi får sällskap av "Onkel Bedjan", befälhavare för en bataljon. Han var med Mustafa Barzani i Ryssland, berättar Fadhil. Då Bedjan hör att jag är svensk drar han sig genast till minnes Karl XII och slaget vid Poltava.

– Men ni förlorade det slaget, eller hur?

Bedjan är över 60 år och en smula halt. Han använder käpp när han går, men han går ändå raskt. Vi klättrar ner i en bäckravin och rastar på några tomma ammunitionslådor och jag passar på att fråga Bedjan om hans liv i Ryssland.

Han flydde dit tillsammans med Barzani, sedan Mahabad-republiken i Iran hade krossats. Och han blev kvar i Sovjet i tolv år. I två år var han först i den ryska armén och sedan arbetade han för Kurdiska Demokratiska Partiet, som alltså tagit form redan då. Han gick på en kommunistisk partiskola i Taschkent. Barzani studerade vid en rysk arméhögskola och lärde sig allt om Marx, Lenin, Hegel och de andra kommunistiska pionjäreerna.

– Men det betyder inte att lian blev kommunist, säger Bedjan. Vi är inte kommunister, vi är demokrater.

De var omkring 500 i gruppen som flydde från Irak. Omkring 200 av dem gifte sig med ryskor – de fick nämligen inte bosätta sig i kurdiska områdena i Sovjet, då de kom, utan måste bo i Taschkent. Också Bedjan gifte sig med en ryska.

1959 kom han till Irak och bosatte sig i Bagdad, där han undervisade i ryska vid arméhögskolan. Men 1961 anslöt han sig till den kurdiska revolutionen och fortsatte samarbetet med Barzani. Hans ryska hustru och hans två döttrar var kvar i

Bagdad, men utvisades 1963 till Sovjet utan att han visste om det. Nu har han gift om sig med en kurdisk kvinna och har tre döttrar och en son med henne.

– Barzani är för kurderna vad Robespierre var för fransmännen och Mao tse-Tung är för kineserna, säger onkel Bedjan. Han är den store ledaren för vår revolution.

Med onkel Bedjan som vägvisare smyger vi oss runt berget. Vägen är sönderskjuten och där står resterna av en utbränd lastbil. Vi smyger försiktigt fram i buskarna till en plats, där vi kan se de irakiska stridsvagnarna på en höjd. De är kamouflerade med kvistar och löv men avtecknar sig ändå fullt tydligt mot himlen. Från åsen behärskar de en kort sträcka av vägen – lastbilsvraket är ju ett exempel på det. Fadhil och hans kamrater hindrade dem från att nå vägen, men genom tankattacken nådde regeringen ändå målet att stoppa trafiken på vägen. Det är därför all trafik mot väst nu måste gå på den mycket längre vägen i norr, som jag for på i går.

– De såg oss inte, säger Bedjan då vi har tagit oss tillbaka bakom berget. Hade de sett oss skulle de ha skjutit.

– Onkel Bedjan är en fantastisk skytt, berättar Fadhil. Härom-dagen sköt han tre iraker med tre skott på åtminstone 300 meters håll.

Vi åker med en av antitankjeeparna tillbaka och det syns inga rovfåglar på himlen, men när vi sedan sitter och pratar bakom ett par stora stenar kommer Mig-planet tillbaka och gör två stora lovar.

– Det kommer nog tillbaka en tredje gång, säger Fadhil. De brukar göra så – först två vändor, då de spanar efter något att anfälla. Hittar de ingenting då brukar de attackera fronten där uppe på berget.

Men den här gången kommer planet inte tillbaka en tredje gång. Vi störs bara av artillerisalvor då och då. Ibland visslar granater högt över våra huvuden med ett underligt väsende ljud.

Muhammed Shawki, som är chef för hela stridsvagnsförsvaret på det här frontavsnittet, tar fram en engelsk flygplansbok och visar mig de plan som irakerna har och som gör raider över Kurdistan. Det är Tupolev 22, långdistansbombare och spaningsplan. Sukhoi SU 11, ensitsigt attack- och jaktplan. Sukhoi SU-7 M, jaktplan. Mig 17, Mig 19 och Mig 21, jaktplan. Och den tunga helikoptern Mil MI-10 K, men den har man inte sett sedan början av kriget, då man sköt ner ett par av dem.

Shawki är 27 år och har varit officer i den irakiska armén. Han tog värvning där, när han var 22 år, enkom för att skaffa sig kunskaper att använda i den kurdiska frihetskampen, säger han. När kriget bröt ut i mars deserterade han omedelbart och anslöt sig till pesh merga-styrkorna.

I oktoberkriget 1973 deltog han i den irakiska attacken mot Is-rael. Men han har inte mycket till övers för de högre befälhavarnas sätt att sköta det kriget:

– Vi reste hela vägen från Bagdad, en hel brigad, till fronten i Syrien och fick sedan order att gå till anfall omedelbart, utan den minsta vilopaus och utan minsta planering. Resultatet blev att hela min brigad omedelbart omringades av israeliska trupper. Läget var katastrofalt. Vi räddades enbart genom att man kastade in en annan brigad, som bröt den israeliska inringningen så att vi kunde retirera. Och det var så gott som hela den irakiska insatsen i det kriget.

Shawki ber oss följa upp till hans viloplats, som ligger längre upp i den lilla dalen, och bjuder oss på lunch. Till riset serverar han en burk sardiner, som tagits från en stupad irakisk soldat.

– De irakiska soldaterna bär alltid med sig en massa proviant. Det gör inte pesh mergas – vi klarar oss med te och bröd, om vi inte kan få annan mat.

Jag frågar dem om pesh mergas levnadsförhållanden – har de till exempel någon lön?

– Inte direkt, säger Fadhil. Det är så att jag till exempel får 23 dinarer i månaden för mina 20 män. För det köper jag cigaretter och te och sådant – behöver någon köpa något får han pengar av mig. En pesh merga som har familj får pengar till familjens försörjning. Men det är ingen fast summa, utan den beräknas efter hans behov. En man som har tio barn får mer än en man med fem barn.

Jag funderar på en sak – hur klarar ni er så länge utan kvinnor?

– Det är ett stort problem, säger Fadhil. Många pesh mergas är vid fronten ett par månader i ett sträck. De som är gifta får kanske ändå möjlighet att någon gång hälsa på hustrun. Men de unga ogifta männen – för dem finns inga kvinnor. Vi har stränga regler om sådant i Kurdistan. Det är klart att det är svårt. Men det är bara en del av uppoffringen. Vi klarar det!

– Jag var med en kvinnlig journalist till fronten en gång, berättar Latif. Jag tror att hon var amerikanska. Jag försökte få henne att förstå att hon måste klä sig lämpligt, men hon fattade ingenting. Hon gick omkring i tätt åtsittande jeans och en genomskinlig blus och utan behå. Om hon hade förstått vad de ropade efter henne och vad de sade om henne sinsemellan! Det var ju synd om männen. De hade inte sett en kvinna på månader och så gick hon omkring på det sättet. I Kurdistan! Hon hade inget förstånd, inget förstånd alls.

Medan vi sitter där kommer pesh mergas hela tiden förbi och några slår sig ner en stund och vilar. En av dem hälsas med

särskild hjärtlighet av Fadhil och Shawki:

— Det är kak Nuri, säger Fadhil. Han har kommit med sina pesh mergas för att hjälpa oss på det här frontavsnittet. Kak Nuri är berömd!

Han bär ingen turban och heller ingen shutick om midjan. Hans anletsdrag präglas av koncentrerad viljekraft — hans halvslutna ögon under de tjocka svarta ögonbrynen, hans svagt rynkade panna och hans mörka skäggstubb.

— Kak Nuri återerövrade Goraberget med 90 pesh mergas, säger Fadhil. Det var en bragd.

Nuri är 33 år gammal och kommer från Sulaimaniya. Efter skolgången anslöt han sig till revolutionen redan år 1962 och har kämpat sedan dess. Jag ber honom berätta om striden på Goraberget, men han är mycket fåordig.

Det var den 16 augusti. Regeringstrupperna hade erövrat det här berget efter hårda strider. Men berget var oerhört viktigt ur strategisk synpunkt — det måste återtas. Kak Nuri fick i uppgift att göra det omöjliga. Han valde att attackera med bara 90 utvalda unga pesh mergas, beväpnade endast med k-pistar. De anföll klockan sex på morgonen, klättrade uppför berget med artilleriunderstöd och kämpade sedan i två timmar mot en irakisk styrka på 500 man. De dödade över 200 irakiska soldater och officerare, de övriga tog slutligen till flykten. 13 pesh mergas omkom och 35 sårades.

Nu har man skickat efter Nuri för försvaret av Geruy Omer Agha. Han kommer från Sulaimaniya-fronten med 200 man. Det är hårda strider också där, men vid Balak-fronten är läget mera kritiskt, han behövs bättre där.

Jag frågar honom om hans pesh mergas.

– Alla pesh mergas är hjältar, säger han, Alla är modiga krigare. Jag har den uppfattningen att de unga männen kämpar ännu bättre än gamla män. Alla mina pesh mergas är unga.

Nuri ger sig av för att söka upp Mustafa. Fadhil säger:

– Kak Nuri skall hjälpa kak Mustafa med försvaret här. Men jag tror att Nuri vill gå till attack. Vi går inte gärna till attack – ingen pesh merga gör det gärna. Det är ju ett försvarskrig vi för. Vi har inte råd att offra människoliv. Vi vet att man alltid förlorar flera man i anfall än i försvar. Men kak Nuri anser att vi måste anfälla de irakiska trupperna här i Rawenduzdalen och tillintetgöra dem. Han har erbjudit sig att planera och leda det anfallet.

Det har blivit skymning, medan vi suttit här. De tänder en eld av gräs och ris, mera för ljuset än för värmen. Vi sitter länge och pratar i skenet av elden. Uppe på klipphyllan skymtar jag fotogen-lampan vid kommandantens lägerplats.

När elden har brunnit ut somnar jag där. Vi skulle ha åkt tillbaka till Chouman på kvällen, men bilen som skulle härna oss kom aldrig – kanske för att chauffören vägrade köra. Latif har varit orolig för det – men egentligen spelar det inte mig någon roll. Jag vill gärna bli kvar här bland männen vid fronten.

Någon gång mitt i natten väcker Latif mig: En armélastbil har levererat ammunition, vi får följa med den tillbaka.

– Du kan återvända till fronten senare, säger han.

Kanske gör jag det.

Jag ville bli svensk medborgare

Jag längtar genast tillbaka till fronten och männen där. Men det är nödvändigt för mig att stanna några dagar i Chouman – jag vill ju träffa några av de kurdiska ledarna, helst general Barzani själv.

I Casr el-Salam, gästhuset där jag bor, samlas de underligaste figurer från olika delar av världen.

Naturligtvis bör jag också räkna in mig själv.

Jag umgås mest med de unga tolkarna och med Shamal och Siamand, som båda efter många års studier i London återvänt till Kurdistan för att göra sin insats i kriget. Båda har en stor er-farenhet av internationell politik, samtidigt som de kan svara på alla frågor om Kurdistan.

Jag undviker att ägna tid åt de utländska besökarna men möter dem ju ibland vid måltiderna.

De professionella journalisterna är inte många. Ett par amerikaner dyker upp en dag – den ene från Associated Press och den andre från New York Times. De är bara här i tre dagar, men de arbetar intensivt och Shamal och Siamand ser till att de får med sig tillbaka en nyhet som de hoppas skall bli stora rubriker i världspresen: Om den starka ryska inblandningen i Irak. Men jag ser aldrig något resultat av deras besök.

Och det är ett holländskt TV-team som gör en film om revolutionen med utgångspunkt från en kurdisk familj: det blir säkert en bra film, ty även de arbetar intensivt och målmedvetet.

Deras huvudsyfte är inte att skildra kriget, men de gör ett besök vid fronten en dag och kommer tillbaka nästan skräckslagna: de har hamnat mitt i en flygattack och anser sig ha varit mycket nära döden.

Men sedan finns där en ung fransman, som ingen tycks riktigt förstå sig på. Han har varit i Kurdistan i sex månader, han säger sig arbeta på en doktorsavhandling om kurderna. Men han är dessutom ibland i verksamhet med en urgammal 16-millimeters filmkamera och han säger sig skicka artiklar till en fransk tidning. Han är högst labil i humöret, för det mesta inbunden och tvär – det händer att han råkar i häftiga dispyter med sina kurdiska värdar och deras fördragsamhet med honom förefaller mig helt obegriplig.

Och en ung turk, som kommit dit oanmäld – han har gått över gränsen illegalt och säger sig vara TV-regissör. Det fantastiska är att han inte talar något annat språk än turkiska – han kan inte ett ord engelska eller franska. Tydligt har han haft för sig att man talar turkiska även i irakiska Kurdistan. På något sätt lyckas han klargöra sitt ärende – han vill göra en TV-film om general Barzani. Eftersom ingen kan tala med honom går han mest omkring som en dövstum med ett ständigt leende, som blir påfrestande för omgivningen. Kurderna är medvetna om att han mycket väl kan vara spion men behandlar honom ändå med samma gästfrihet, medan de undersöker hans bakgrund. Han stannar i tio dagar – han visar sig vara den han påstår sig vara och han välkomnas tillbaka, men helst i sällskap med någon som kan engelska eller franska.

Ett par unga österrikare kommer också vandrande över turkiska gränsen, klädda i knäbyxor ungefär som om de vore ute på en alpvandring. Några bybor i Berwari Bala har tagit hand om dem och ledsagat dem till Asaad i arméhögkvarteret – han har

skickat dem vidare till Chouman. De stannar en vecka och reser sedan ut den normala vägen via Iran.

Men först och främst: doktor Alexander.

När jag kommer tillbaka från fronten mitt i natten ligger han i den säng som jag betraktat som min. Jag hittar en annan ledig säng men har stökat så i rummet att han vaknar och säger:

– God morgon! Har du en cigarrett?

Doktor Alexander – hans fullständiga namn är Alexander L. Aronson – har kommit körande från Iran i en Mercedes stationsvagn, utrustad som en läkarmottagning i miniatyr. Han har ständigt farit omkring i världen på det sättet – rycker in på ställen där han tror att han behövs. Begär ingen lön för sitt arbete, möjligen mat och husrum.

Han är stor och kraftig och han har väldiga mustascher, som väcker beundran även bland kurderna. Han rycker genast in i tjänst vid sjukhuset i Chouman, men han vantrivs där – har radikala och till synes mycket förnuftiga idéer om hur läkarvården bör skötas men får inte gehör för sina förslag. Han har stor praktisk erfarenhet – har varit i Biafra och Indien och många andra länder som drabbats av krig eller naturkatastrofer – och har lärt sig att finna enkla lösningar på de flesta problem. Men de kurdiska läkarna, som kommer från välutrustade kliniker i Bagdad och andra irakiska storstäder, kan inte förstå sig på honorn.

Då han föreslår att man skall lära kvinnorna att bota sina magsjuka småbarn genom att ge dem risavkok att dricka i stället för att proppa i barnet en massa mediciner, som det inte blir bättre av, menar de kurdiska läkarna att det är omöjligt. Modern kräver ju att hennes barn skall få medicin: att ordinera risavkok skulle vara lönlöst, hon skulle inte acceptera det.

När doktor Alexander då föreslår att man varje kväll skall göra risavkok på sjukhuset och tappa det på flaskor, som sedan förses med etiketter, skakar de kurdiska läkarna på sina huvuden och betraktar honom som en stolle.

Varje kväll, då jag träffar doktor Alexander, är han lika upprörd över något som har inträffat på sjukhuset – han har mycket svårt att komma överens med sina kurdiska kolleger. Snart tänker han ta sin bil och ge sig av någon annanstans, där han kan få arbeta fritt och självständigt – får jag inte det, säger han, struntar jag i Kurdistan och fortsätter till Indien.

Då jag frågar honom hur han bär sig åt att finansiera sina läkarresor jorden runt svarar han bara:

– Jag har en del tillgångar.

Han har hustru och en 14-årig son hemma i Holland. Han är utan tvekan en udda människa – en oförglömlig personlighet. Jag kommer bra överens med honom.

Den dagen då jag träffade doktor Kamal i informationsdepartementets tältstad mötte jag en man, som frågade mig om jag kom från England.

Nej, från Sverige.

– Jaså, då kan vi alltså tala svenska, svarade han.

På svenska, nästan utan brytning.

Det var Said Dizayi, en av de kurder som studerat i Sverige. Vi hann inte talas vid då, men nu söker jag upp Said – han bor i ett hus, nästan utan möbler, i närheten av informationsdepartementet och han är glad att jag kommer. Här hittar jag alltså ett svensk-kurdiskt människoöde – en man som levt så länge i Sverige att han lärt sig förstå Sverige och svenskarna men som nu är mitt ibland sitt eget folk.

Said Dizayi är en av dessa män som lever i två världar och förstår båda två. Jag ber honom berätta om sitt liv.

Han är 35 år gammal – jag skulle ha gissat att han var äldre men har lärt mig att jag aldrig kan avgöra åldern riktigt här. Han är född i Arbil, en historisk stad, som egentligen skulle ha varit Kurdistans huvudstad men nu har överflyglats av oljestaden Kirkuk.

– Min far var gift tre gånger och jag hade 20 syskon och halvsyskon, 11 bröder och 9 systrar. Min familj ägde mycket jord. Vid revolutionen i Irak 1958 konfiskerades jorden och min familj drabbades då särskilt hårt. Det berodde på att all jorden var skriven på min far och därför fick vi nästan ingen kompensation – vi fick bara behålla en jordbit, som ansågs vara tillräcklig för en familj. Andra familjer, där man tidigare hade fördelat jordegendomar på olika familjemedlemmar, drabbades inte så hårt. En av mina farbröder hade till exempel distribuerat jorden bland alla sina barn, men min far hade inte förstått sig på det. Därför stod vi plötsligt nästan utan existensmöjligheter – vi hade inga hus, ingen affärsverksamhet, ingenting annat än jorden. Det min far fick behålla räckte ju endast för honom.

Avsikten med jordreformen var att fördela de stora egendomar, dela upp dem i mindre, självständiga lantbruk. Och den tanken var i princip riktig, men den genomfördes helt felaktigt. Småbönderna fick sina jordbitar, men de hade inga pengar, inga redskap, ingenting att köpa utsäde för och bruka jorden med. Följden blev att de omedelbart började exploateras av affärsmän i städerna. De satte sig i skuld – jordreformen blev ett fullständigt misslyckande. Förr ägdes jorden av storgodsägare, som ändå ägnade den ett visst intresse, nu ägs den i stället av kapitalister och ockrare i städerna. Förhållandena

för dem som brukar jorden är sämre än någonsin.

– År 1958, medan vi ännu var förmögna, skickades jag till Bagdad för att gå i en av de allra bästa högskolorna där. Efter det reste jag till England och studerade statskunskap vid Londonuniversitetet till 1964, då jag återvände till Arbil.

Said försökte få arbete i hemstaden men misslyckades. Han gick hemma arbetslös ett år och var beredd att ansluta sig till den kurdiska revolutionen redan 1965.

– Men efter moget övervägande avstod jag. Jag förstod att jag ändå inte skulle vara särskilt nyttig. Jag hade omkring 4 000 kronor och med dem gav jag mig av mot Europa utan att ha något speciellt mål. Jag reste till Italien, Schweiz och Tyskland och hamnade så i Danmark. Där träffade jag en amerikansk flicka, som sade: "Jag tycker du skall resa till Sverige."

Said kom alltså till Sverige. Han hade lämnat Irak med falskt pass – han anmälde sig nu för svenska polisen och fick asyl. Han studerade på Stockholms universitet och tog tre betyg i statskunskap. Han fortsatte med att ta en filosofie licensiat-examen i internationell politik.

Då han var klar med studierna, efter fem och ett halvt år i Sverige, sökte han arbete. Han ville slå sig till ro i Sverige.

– Jag ville bli svensk medborgare. Och jag försökte verkligen! Jag hade jobbat på fabrik under ferierna, men jag var trött på fabriksarbete – jag ville ha ett annat arbete, där jag kunde ha nytta av mina studier, naturligtvis. Jag tänkte gifta mig med en svensk flicka. Men det var alldeles omöjligt. Jag sade till svenskarna: "Se här, ni har försörjt mig i över fem år, jag har ju haft studielån. Men nu, när jag vill ha ett jobb för att kunna göra rätt för mig och betala tillbaka lånet – då får jag inget jobb." Jag var mycket besviken. Till slut måste jag ge upp. Jag sade

farväl till min flicka och reste hem till Bagdad.

Det var i början av år 1972 och i Bagdad fick Said genast en bra anställning på finansministeriets utländska avdelning. I början av 1974 erbjöds han ett arbete i Arbil som chef för ett nytt statligt varuhus. Han reste till Arbil och arbetade med planeringen av varuhuset, som ännu inte hade öppnat. Så bröt kriget ut.

– Den 11 mars fick jag telegram från generaldirektören i Bagdad med order om att infinna mig där. Jag reste dit och frågade vad de ville. De sade: “Vi skickade efter dig för att vi inte vill att du skall ansluta dig till revolutionen.” Jag stannade i Bagdad två veckor, återvände sedan till Arbil, hyrde en taxi där och bad föraren köra mig till Chouman. Tusentals människor från Arbil hade då redan gett sig av och alla hade gått till fots och kommit fram efter en veckas svåra strapatser, för vädret var mycket dåligt med regn och kyla. Jag tog en stor risk, då jag i stället beställde en taxi – det var naturligtvis en galen idé jag hade, men jag kunde inte tänka mig att stå ut med en så lång vandring. Och det otroliga inträffade att jag kom igenom alla polis-kontroller och spärrar! Men fortfarande är det så, att när jag berättar att jag åkte taxi från Ail till Chouman är det inte många som tror mig.

Redan under sin studietid i England hade Said varit aktiv i den kurdiska rörelsen. I Sverige fortsatte han det arbetet. Han skrev tidningsartiklar och höll föreläsningar och var en av de ledande i den kurdiska kommittén i Stockholm.

Han hade för länge sedan bestämt sig för att om kriget bröt ut igen skulle han ansluta sig till revolutionen. När han kom till Chouman var han beredd att göra sin insats på det område han behärskade. Han leder nu Radio Kurdistans engelska utsändningar, som varje dag innehåller en politisk kommentar, skriven av Said. Liksom alla andra intellektuella, som

strömmade till Kurdistan efter krigsutbrottet, hänger han sig helhjärtat åt att arbeta för revolutionen och finner sig utan knot i ett hårt liv utan bekvämligheter, utan nöjen, utan kvinnor.

Jag lyssnar till Radio Kurdistans politiska kommentar, skriven av Said. Den handlar den kvällen om Förenta Nationernas hjälplöshet:

“Folkmord, rasdiskriminering och ett utrotningskrig i Kurdistan, grymheter och terror i Irak är odiskutabla brott mot FN:s stadga. Baathisternas terror i Kurdistan är ett uppenbart trots mot FN:s principer och målsättning, liksom mot alla de mänskliga lagar, som i alla tider erkänts av världens civiliserade nationer.

Ändå har Förenta Nationerna och dess olika underavdelningar för skydd av minoriteternas mänskliga och nationella rättigheter blivit ett hjälplöst redskap i händerna på den makthavande klickken i Bagdad.

Det brutala kriget i Kurdistan och massavrättningarna av oskyldiga kurder och araber har blivit baathisternas version av ‘lag och ordning’ i hela Irak. Ändå vågar inte en enda medlemsstat i Förenta Nationerna protestera mot baathistgänget. Men för den som har mänsklig värdighet skulle det inte finnas några ursäkter för att tiga om situationen i Kurdistan.

I andra delar av världen finner man lätt vägar och möjligheter att intervensera i medlemsstaters interna affärer. Men när det gäller den kurdiska saken visar Förenta Nationerna och dess generalsekreterare likgiltighet.

Baathistgänget tillåts begå massmord och att föra ett utrotningskrig mot en hel nation i Kurdistan, trots Iraks medlemskap i Förenta Nationerna och dess undertecknande

av följande internationella konventioner:

- 1) Konventionen om förebyggande och bestraffning av folkmordsbrott;
- 2) Den internationella konventionen om eliminerande av alla former av rasdiskriminering;
- 3) Den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter;
- 4) Den internationella konventionen om medborgerliga rättigheter.

Vi anklagar inte bara baath-fascisterna för deras folkmord i Kurdistan, vi anklagar också delvis Förenta Nationerna för likgiltighet och för att ha tillåtit baath-fascisterna att starta sitt utplåningskrig mot det oskyldiga kurdiska folket. Fascisterna i Bagdad uppmuntras av världsorganisationen att fortsätta sitt smutsiga krig i Kurdistan. Liknande uppmuntran gavs åt Hitler på 30-talet. Baatli-fascisterna i Bagdad har fascistiska motiv. Kurdistan är bara början. Om de inte stoppas, då de nu har startat kriget i Kurdistan, kommer deras politik att bli katastrofal för hela Mellersta östern.”

Friheten är det viktigaste

Det har nu gått tre veckor, sedan jag kom hem från Kurlistan. Just i dag har jag fått det första brevet därifrån – det är från Saadulla, som skriver:

“Det har ändrat sig en del här. Regeringen har gjort sitt största anfall mot Geruy-Omer-Agha på Balak-fronten, vilken slutade med att de slogs tillbaka. Då de retirerade lämnade de mer än 100 kroppar efter sig. Sammanlagt förlorade de över 500 man. Dagen efter deras stora nederlag attackerades Chouman av flygplan. Som resultat av det dödades en pojke, Azad, vilkens familj du intervjuade som ett exempel på familjer som utvisats från Kirkuk, och många andra skadades.”

Familjen från Kirkuk ... jag ämnade just berätta om dem. När jag bläddrar i blocket här ser jag namnet Azad. Han var 12 år gammal.

Mannen heter Kakarasch och kvinnan heter Khonsha och det är inte något särskilt unikt med dem. De bodde i Rahimava, en stadsdel i Kirkuk – deras släkt hade levat där i generationer. De hade en stor barnskara, de hade en liten butik och de hade två hus. De var relativt välbärgade och de var lyckliga.

1972 anslöt sig den äldste sonen till revolutionen och gav sig upp i bergen. I mars 1974, då kriget bröt ut, gav sig också fadern iväg. “Det är min plikt att kämpa för vår frihet”, sade han.

Nu var alltså Konsha ensam kvar i Kirkuk med fyra barn. Azad, 12 år, Faraad, nio år, Sherzad, sju år, och Kobad, fyra år. Det

borde ändå inte gå någon nöd på henne – hon hade ju butiken och hon hade sin bostad. Det ena av husen kunde hon nu hyra ut.

Men nu träffar jag Konsha i Chournan. Hon sitter där på golvet i ett rum, där det bor nio personer. Hon är en härlig kvinna, full av vitalitet, utan den blyghet som kurdiska kvinnor annars visar, då de möter främmande män. Hon har ingenting emot att berätta:

— Jag var rädd i Kirkuk. Det var så att när de fick veta att någon i en familj, en son eller en far, hade gett sig av och anslutit sig till revolutionen, blev de som var kvar förvisade. Polisen kom sent på natten och körde iväg dem och konfiskerade husen. Det hände flera av mina vänner. Jag visste att det snart skulle vara min tur - en kväll kom en vän och berättade att nu hade polisen fått veta att min son och min man var pesh mergas och den natten tänkte de komma och köra iväg mig och barnen. Jag väntade inte på dem.

Jag tog de fyra barnen och beställde en bil, som körde oss till Taqtaq på vägen till Koi-Senjaq. Längre än så ville chauffören inte köra oss. Nästa dag hyrde jag två mulor där och i fem dagar gick vi till fots och red på mulorna till Panjwin. Det var inte alls åt rätt håll, men för att komma till Chouman måste vi först ta oss över till Iran. I Panjwin gick jag till vårt partikontor och de skickade ett telegram till Chouman och meddelade att vi var på väg.

Färden från Taqtaq till Panjwin var förskräcklig. Det var mycket hett och vi hade inte tillräckligt med vatten. Det tog oss tre dagar att nå Chadala. Då hade vi gått hela natten, men vi vågade inte stanna där utan fortsatte till Sargalo, där vi blev kvar i två nätter. Jag hade gjort slut på alla mina pengar och kunde inte hyra nya mulor. Men vi träffade några pesh mergas, som hjälpte

oss. Mitt i natten tog de oss med en lastbil till Panjwin. Det var flera flyktingfamiljer på lastbilen och vi var mycket rädda, för regeringen hade sina utposter i bergen.

I Panjwin fick jag 50 dinarer av partiet. Vi gick över gränsen till fots och kom till Sina i Iran. Vi åkte sedan bil till Mahabad och därifrån till Khana. Vi var så trötta att vi inte kunde stå på benen. Vi hade inte ätit på två dagar. Hela resan tog över två veckor.

Det var allra värst innan vi kom till Sargalo – jag var hela tiden rädd att regeringens soldater skulle få syn på oss och skjuta på oss eller att mannen som visade oss vägen skulle ge sig av. I Sargalo låg vi i två nätter under ett träd. Jag kände inte en människa där. Och den natten, då vi åkte i lastbilen till Panjwin, var jag också mycket rädd, för just den natten gick pesh mergas till attack mot Chadala och vi hörde skott och explosioner hela tiden.

När vi kom fram till Chouman fick jag snart fatt på min man här. Han blev mycket överraskad, för han hade aldrig fått veta att vi var på väg. Nu är jag lycklig. Min man arbetar för revolutionen och får tillräckligt med pengar för att vi skall kunna klara oss. Men vi har inget eget hus, förstås. Vi får bo i det här rummet, men det är för trångt. Och mannen som äger det här huset skulle själv behöva också det här rummet för några av sina närmaste släktingar, som nu inte har någonstans att bo. Vi hoppas kunna bygga ett eget hus här i Chouman, där vi kan bo tills vi återvänder till Kirkuk. Men så länge irakerna är där återvänder jag inte. Bara om revolutionen segrar flyttar vi tillbaka.

Vi har det fattigt här i Chouman. Jag kunde ju inte bära med mig annat än några kläder, då vi flydde. Nästan allt måste vi lämna i Kirkuk och där har irakerna säkert stulit det nu och andra har flyttat in i vårt hus. Men det spelar ingen roll, det gör mig ingenting, bara jag får vara tillsammans med min familj. Friheten är det viktigaste.

Vi planlägger för freden

En eftermiddag följer jag med Shamal till byn Nauberge, som ligger på andra sidan dalgången – vi kan skymta den från Casr el-Salam. Shamal har ett ärende till kak Hussein, byrådens ordförande, och vi bjuds på kvällsmat i hans hus, byggt på sluttningen med en altan mot dalgången. Det är en häpnadsväckande utsikt och vi ser solen gå ner över Hawgurd-berged en av Kurdistans högsta toppar. Bergen rodnar i solens röda sken och blånar och svartnar och försvinner slutligen helt, innan stjärnorna tänds.

Nästa morgon ger jag mig av till byn Valse tillsammans med Saadulla. Valse är en helt vanlig by – jag vill gärna se en by också i den här delen av Kurdistan.

Det går att åka Landrover ända fram, fastän vägen är mycket då-lig. Det är en by med omkring 100 familjer och eftersom varje familj har sex eller sju barn betyder det att den sammanlagda befolkningssiffran bör vara mellan 800 och 900 – inräknat gamlingarna. Men när vi går in i byn verkar den ändå nästan öde och det tar en god stund, innan vi möter ett par unga män och frågar dem till råds. Det är byns båda lärare, Hassan Anur och Ibrahim Khafur, och de hjälper mig sedan att få en uppfattning om bylivet. De har varit fyra år i byn och folkmängden har ökat under den tiden, berättar de. Det beror på att folk sökt sig hit från andra byar, som hamnat i frontlinjen eller erövrats av de irakiska trupperna.

– Men nu finns här mest kvinnor, barn och gamla män kvar.

Det beror på att större delen av den manliga befolkningen är pesh mergas. Så är det i de flesta byar.

Sedan kriget bröt ut den 11 mars har byn bombats sju gånger. Under flera månader bodde alla av skräck för bombplanen i grottor i bergen under dagarna. Bara nattetid, då inga flygplan fanns i luften, kunde de besöka sina hus. De är fortfarande rädda för bombanfall och vet att katastrofen kan komma när som helst, men de måste sköta sina åkerlappar och trädgårdar och det börjar också bli kallt uppe i bergen. De tänker inte överge sin by.

Alla i byn är muslimer och där finns en moské. Det är en mycket enkel stenbyggnad med en damm för fottvagning och en avdelning där männen tvättar hela kroppen – de måste göra det varje gång de har legat med sin kvinna, så är seden.

Det finns en skola för både pojkar och flickor i byn. Den startades av revolutionen för sex år sedan och där finns nu omkring 100 elever, varav 30 är flickor. Under bombningarna hölls skolan stängd, men nu har man öppnat den igen. Det finns sex lärare och man börjar klockan åtta på morgonen och har fem lektioner varje dag, Man läser både engelska, arabiska och kurdiska. Skolgången är fri. Bara omkring tio procent av barnen uteblir från skolan – de tillhör de fattigaste familjerna och föräldrarna anser att de måste arbeta på fälten.

– Den här delen av landet har inte styrts av Bagdad sedan 1961, berättar Hassan. Innan dess ignorerade man helt den här landsändan och i de allra flesta byar är de vuxna analfabeter. Men nu har vi också kvällskurser för äldre och det har medfört att många vuxna också har lärt sig läsa och skriva någorlunda.

Före 1958 ägdes all mark av några få jordägare och folket arbetade åt dem. Jordägarna bodde inte i byn utan i städerna –

de hade ombud, som samlade in skörden åt dem. Vid jordreformen fördelades egendomarna bland folket och varje familj äger nu sin egen jordbit. Den kurdiska revolutionen stödde den lagen och har full-följt jordreformen.

Lärarna bjuder oss på mat och vi gör sedan en rundvandring i byn. På avstånd hör vi ett mullrande – det kommer från fronten. Lik-som de byar jag såg i Barlinan är också denna by byggd kring en bergsbäck med kristallklart vatten. Ovanför byn delas vattenflödet upp i ett sinnrikt kanalsystem och bäcken ger bland annat kraft åt två kvarnar. Vid den ena kvarnen leds vattnet i en murad akvedukt till ett lodrätt rör, som är gjort av hopsvetsade bensinfat. Kvarnarna drivs inte med vattenhjul utan med turbiner. De har jättelika kvarnstenar och alla synliga, mekaniska delar är av trä.

Vi hälsar på hos en ung kvinna, som är i färd med att baka bröd. Jag har noterat att det finns åtminstone två sorters bröd i Kurdistan – dels relativt tjocka brödkakor, stora ungefär som en knäckebröds-kaka, dels ett slags tunnbröd, som man äter uppmjukat med vatten. Bröd är basfödan. Den här kvinnan bakar tunnbröd.

Degen har hon blandat av vetemjöl, vatten och salt med tillsats av en klick surdeg från tidigare bak. Nu tar hon en lagom klump av den degen och kavlar ut den med en tunn brödkavel på ett runt bakkbord. Bredvid sig har hon elden och över den en kupig järnplåt, som kallas satch. Hon lägger det utkavlade brödet över den heta järnplåten och gräddningen går så snabbt att den lagom är klar, då hon har kavlat ut nästa bröd.

Brödet får sedan torka. Det kan bevaras under mycket lång tid och det kan ätas till alla maträtter. Har man ingen annan mat äter man bara bröd och dricker te – det är den vanligaste måltiden vid fronten. Men Kurdistan är också känt för sin ost.

Man tillverkar den av får-, get- eller komjolk på sommaren och bevarar den i fårskinn eller getskinn till vintern. Det förvånar mig att jag inte någon gång blir bjuden på ost, fastän jag ser att man har ost färdig. Men det beror på, säger Saadulla, att man vill spara osten till vintern. Då har man dåligt med annan föda. Man samlar också valnötter till vintern. Det finns gott om valnötsträd i hela Kurdistan och de skördas på hösten. Under vintern, då man inte får frukt och grönsaker, lever man i stället till stor del på ost och valnötter.

Husdjuren betar på byns gemensamma betesmarker och i regel har byn en eller flera herdor, som ansvarar för alla djuren. En by som Valse har fyra-fem flockar, berättar lärarna. Det är får och getter och ett fåtal kor. Djur med olika ägare går i samma flock – djuren är inte märkta, man känner igen dem ändå.

Kvinnan som bakar bröd är mycket vacker. Hon heter Zhiyan och är 25 år gammal. Hennes man, Husrem, är pesh merga. Hon har tre barn, två pojkar och en flicka, i åldrarna fem, tre och ett år. Hon har aldrig gått i skola, men hon hoppas att hennes barn skall få gå i skola. Hon är nöjd med sin lott, säger hon, men hon hoppas att kriget snart skall ta slut och att hennes man skall komma hem igen.

Jorden i Kurdistan är bördig och man får två skördar om året – tobak, bomull och ris på sommaren, vete och korn på hösten. Kurdistan producerar i fredstid betydligt mera födoämnen än för det egna behovet och när det gäller vete och korn är de kurdiska provinserna viktigast i hela Irak. Men vete och korn odlas främst nere på slättlandet, som nu kontrolleras av regeringen.

Den som berättar det för mig är Hassan Husrem, vicedirektör i byrån för jordreform och konstbevattning. Han håller till i ett tält i närheten av informationsdepartementet.

– Här växer också många olika sorters frukt och våra äpplen är till och med bättre än de libanesiska äpplena, säger han. Bara i Duhok-provinsen producerades över 10 000 ton äpplen om året. Vi brukade exportera dem till Bagdad och södra Irak.

Jordbruksdepartementet i Kurdistan har över 2 000 anställda och fastän kriget nu pågår försöker man utveckla lantbruket genom att introducera bättre utsäde och konstruera nya bevattningsanläggningar.

– Och vi har inga svårigheter att införa nya och bättre metoder i lantbruket. Kurderna är alltid öppna för nyheter, om de finner att dessa förbättrar deras situation. Vi planlägger för tiden efter kriget. Nu är det viktigaste att skaffa fram tillräckligt med mat åt oss själva, men efter kriget kommer jordbruksexporten att öka.

Jag åker till Khanaka vid vägen söderut mot Rawenduz-fronten. Ett par franska läkare, som kommit till Kurdistan för att undersöka hjälpbehovet, skall dit och jag följer med dem. Jag har blivit en aning misstänksam mot dessa representanter för internationella hjälporganisationer, som reser runt världen för att avgöra var lidandet är störst, men de här läkarna imponerar på mig genom sin ärliga idealism och medkänsla. De kommer från en liten organisation, som heter Medicus sans frontier – “Läkare utan gränser”. Den omfattar några hundra läkare, som är beredda att med kort varsel rycka in varhelst på jordklotet deras hjälp behövs.

Vi besöker sjukhuset i Khanaka – men sjukhuset visar sig bara bestå av ett lövtak på en bergssluttning. Där tjänstgör doktor Fetsal Nekishbandi, som kom direkt från universitetet i Bagdad till revolutionen. Han har inte ens en stol eller ett skrivbord. Hans “sjukhus” tar emot skadade från fronten, som ligger på andra sidan berget. Det kommer ett tiotal patienter per dag –

det tar sex-sju timmar att frakta dem från stridszonen till sjukhuset på mula. Han behandlar dem, lägger nya förband och skickar dem sedan vidare till sjukhuset i Chouman, om han anser att det behövs.

Medan vi sitter där under lövtaket kommer en mula utför berget med en skadad ung pesh merga. Han har fått granatsplitter i ena foten, som är alldeles blodig – Nekishbandi tvättar rent såren och ser till att patienten får nytt förband. Ynglingen ger sig sedan av stödd på en krycka och en kamrat.

I dalgången nedanför doktor Nekishbandis förbandsplats håller en stor grupp pesh mergas till. Man kommer från fronten med en död pesh merga på en mula – han ligger där en stund, täckt av ett skycke, innan några karlar bär kroppen till en Landrover och lastar den där.

De bär liket varsamt och försiktigt och ger sig tid när de lägger den döde på golvet i Landrovern, innan den kör iväg.

På hemvägen besöker vi byn Wawsan, som ligger ett par timmars vandring från vägen – vi vandrar på en stig i ett pastoralt landskap, men då och då hörs bullret från fronten och från de irakiska flyg-planen. I Wawsan har en grupp kurdiska musiker slagit sig ner, de har bildat "Revolutionens musikgrupp". Den bjuder på lunch i en skuggig, lund nere vid bäcken, som också rinner genom denna by och förgrenas i kanaler och rännor. Alla musikerna liar anslutit sig till revolutionen efter den 11 mars. Jag talar med en av dem, Ahalid Ahmed, violinist från Sulaimaniya:

– I gruppen ingår både amatörer och professionella musiker. Vi spelar alla sorters musik, både traditionell och modern. Vi spelar violin, flöjt, gitarr, jumbush, som är ett kurdiskt stränginstrument, och trummor. Den kurdiska musiken har sina

egna rötter och sin egen rytm. Det är inte svårt att märka skillnaden mellan kurdisk musik och arabisk musik – det finns egentligen inga likheter alls. Det kurdiska folket är mycket musikaliskt, praktiskt taget alla kurder skulle kunna bli goda musiker. Musiken har stor betydelse för oss. Den är ett sätt att uttrycka sina känslor på, att åstadkomma gemenskap, att berätta. Och jag tror att musiken hänger samman med naturen här – vårt land är mycket vackert och musiken står i samklang med landet.

Jag lyssnar på dem, när de sedan övar utanför byns skola. Jag kan inte beskriva deras musik, men jag kan alldeles tydligt höra hur den skapats i dessa berg och dalar, att den hör hemma här i Kurdistan. Den uttrycker vemod och glädje och sorg.

Jag vandrar tillbaka ensam över kullarna – de andra skall komma senare. Jag njuter av den vandringen. Då och då stannar jag och svalkar mig i de källor, som springer ut ur berget. Luften är alldeles klar, vattnet är alldeles rent. Jag hör länge tonerna från musikanterna, men ibland hör jag också mullret från fronten och en gång kommer ett Mig-plan tjutande tvärs över dalgången.

Mitt på vägen ligger en kurdisk fårhund – han har sträckt ut sin lurviga kropp i skuggan av ett träd, där han har god utsikt över dalen. Då jag går förbi tittar han på mig med sina trofasta hundögon och hälsar på mig med en svag svansviftning.

I dag har vi huggit huvudet av ormen

Kurdernas väpnade uppror i Irak började den 11 september 1961. Det som direkt utlöste revolten var general Abdul Karem Kassems despotiska diktatur.

Men orsakerna till revolten ligger mycket längre tillbaka i tiden.

År 1921 hade britterna konstruerat staten Irak av Mosul-distriktet, som tidigare hörde till Ottomanska väldet, och sddra delen av Mesopotamien. År 1925 tvingade man fram en lösning av den kurdiska frågan – en lösning som kurderna inte önskade och inte tillfrågades om. Men redan då lovade Irak inför Nationernas Förbund att bevara kurdernas rättigheter, identitet och språk och att bistå dem i deras strävan mot självstyre.

Inget av dessa löften infriades. Kurderna var ständigt belägrade från shejk Mahmoud Hafids uppror 1919-23 till upproret i Barzan 1931-33, som krossades av den irakiska armén med hjälp av brittiska flygvapnet. Ett nytt uppror utbröt i Barzan 1943 och pågick till 1945. Åter lovade då Nuri al Saids regering att tillmötesgå de kurdiska kraven. Men snart blev det nya blodbad i Kurdistan.

I september 1946 bildades Kurdistans Demokratiska Parti som ett uttryck för det kurdiska folkets strävan och längtan efter frihet. Partiet förbjöds genast av den irakiska regeringen men arbetade underjordiskt.

Den irakiska revolutionen den 14 juli 1958, då en grupp officerare störtade kung Feisal och hans premiärminister Nuri

al Said, tycktes till en början vara en framgång också för de kurdiska frihetssträvandena. I den provisoriska statsförfattningens tredje paragraf fastslogs att staten Irak bildades av araber och kurder som jämställda folkgrupper. Men den andra paragrafen motsade den tredje genom förklaringen att Irak var "en väsentlig del av arabvärlden". Redan i början av år 1959 insåg kurderna att statskuppen inte var vad den hade tyckts vara. De fick inga representanter i regeringen, armén eller administrationen. De förvägrades sina rättigheter som folk. Genom uttalanden, politisk agitation och andra fredliga aktiviteter försökte Kurdiska Demokratiska Partiet förmå general Kassems regering att ge efter för de kurdiska kraven, eller åtminstone en del av kraven, som var mycket enkla.

Men under general Kassems envælde fortsatte Iraks sönderfall. Jordbruksreformen, som skulle genomföras i hela landet, blev illa organiserad, vilket orsakade stort missnöje, inte bara i Kurdistan utan i hela Irak. Stora delar av de bördigaste distrikten lämnades obrukade. Resultatet blev att Irak måste importera födoämnen, till exempel vete, korn och majs, som man tidigare hade exporterat.

Kassems hela strävan var att hålla sig kvar vid makten till varje pris. Han krossade sina motståndare bland baathisterna, arabnationalisterna och nasseriterna och underkuvade slutligen också kommunisterna, som i början hade hjälpt honom att krossa de andra. Han vände sig så mot kurderna. Han började agitera i Kurdistan med hjälp av quislingar och han rekryterade folk, som beväpnades och betalades med stora penningssummor för att åstadkomma oro i Kurdistan, döda, bränna och plundra. Kurdiska intellektuella, lärare, studenter och andra, kastades i fängelse. Irakiska säkerhetsstyrkor sändes till kurdiska städer för att terrorisera befolkningen.

Under tiden detta pågick försökte Kurdiska Demokratiska Partiet och general Barzani få regeringen att ändra sig, men allt var förgäves. Diktatorn var fast besluten att krossa den kurdiska rörelsen, den enda opposition som fanns kvar i Irak. I september 1961 sände han rörliga polisstyrkor till Barzan och Koi-Senjaq. Kurderna slog tillbaka de första attackerna. Kassem förklarade då öppet krig mot "rebellerna". Två veckor senare förklarade han att revolten, "som organiserats av brittena och imperialisterna", hade krossats och att Barzani hade flytt över gränsen.

Men det var inte så. I februari 1963 var Kassems regering tvärtom så svag och hans armé så skakad att baathpartiet kunde störta Kassem med hjälp av en grupp arméofficerare, nationalisterna och nasseriterna. Diktatorn avrättades. Statskuppen leddes av överste Abdul Salam Aref, som tillkännagav vapenstillestånd med den kurdiska revolutionen och inledde förhandlingar med KDP om självstyrelse åt Kurdistan.

Men redan den 11 juni samma år inledde Aref-regimen ett fälttåg mot kurderna. Hela Iraks armé mobiliserades och dessutom hela det syriska flygvapnet och en division ur den syriska armén. Målet var att "slutgiltigt och för evigt krossa den kurdiska revolten i norra Irak" och att ge Irak "dess sanna arabiska ansikte". I början av kampanjen förklarade försvarsministern, general Saleh Mandi Amash (som för närvarande är Iraks ambassadör i Paris): "Vår armé är stark, våra vapen är moderna, vi skall dra mot norr och krossa alla banditer och rebeller. Det blir en lätt uppgift, vi skall snart genomföra den. Vår armé går bara på en vårlig promenad."

Ett av de mörkaste kapitlen i det kurdiska folkets historia inleddes. En dag i början av juli arresterades i Sulaimaniya 183 oskyldiga män i olika åldrar. De forslades till en plats med

namnet Girdi Seivan utanför staden, avrättades och kastades i en massgrav. Kropparna grävdes sex månader senare upp av de anhöriga. De kunde identifiera sina söner och makar på deras kläder.

I Koi-Senjaq och på andra platser hängdes oskyldiga människor i lyktstolparna. När armén kom till en by nära Rania ledde en muslimsk präst en grupp barn, som med blommor i händerna bönföll soldaterna att inte döda byborna. Under befäl av general Tahar She-kerchi öppnades eld mot processionen. 15 barn och prästen dödades.

Baathisterna uppfann också en helt ny "stridsmetod"; barn och gamla män bands fast på stridsvagnarna före attackerna, så att tanksen inte skulle hamna i bakhåll eller sprängas i luften av kurdiska pesh mergas.

Men i november det året hade armén misslyckats ännu en gång. De irakiska makthavarna insåg att de inte kunde bryta det kurdiska motståndet. Armen hade visserligen uppnått vissa framgångar och erövrat platser långt uppe i norr, till exempel Barzon och Amadiya. Men motståndet fortsatte och pesh mergas höga stridsmoral och beslutsamhet visade sig vara den starkaste faktorn. Den irakiska armén var mycket nära en fullständig kollaps.

I det läget lyckades general Aref störta baathisterna och avvärja nationalgardet. Han tog makten i november 1963 men fortsatte kriget i Kurdistan. Efter ytterligare några månader måste Aref emellertid ge vika. Han erbjöd vapenstillestånd och lovade uppfylla några av kurdernas krav. Efter två års krig var kurderna beredda att diskutera varje fredsförslag.

Förhandlingarna mellan general Aref och den kurdiska revolutionen blev dock resultatlösa. Liksom alla despoter i Irak

före honom hade Aref endast sökt en andhämtningspaus för att kunna rusta upp armén och starta en ny attack. Striderna fortsatte i irakiska Kurdistan till år 1965, då general Aref omkom under mystiska omständigheter i en helikoptero olycka i närheten av Basra.

Makten övertogs av hans bror, överste Abdul Rahman Aref, som blev president och ordförande i revolutionsrådet. Hans premiärminister Nagi Taleb (en av de tre officerare som planerat den ursprungliga revolutionen i Irak i juli 1958) inledde en ny omgång underhandlingar med den kurdiska revolutionen men utan att gå med på några av de kurdiska kraven, inte ens de enklaste. Kriget började åter, men resultatet blev återigen detsamma: efter en tid var den irakiska armén försvagad och splittrad.

I juni 1966 proklamerades fred av Abdul Ahman Bazzaz, en brittiskutbildad irakisk professor och den ende civile premiärministern i Irak mellan 1958 och nu. Han genomdrev en överenskommelse mellan regeringen och den kurdiska revolutionen, det så kallade 12-punktersprogrammet, i juni 1966. Han gav där efter för några av de grundläggande kurdiska kraven utan att direkt nämna ordet "självstyre".

De irakiska militärerna hade tjänat väldiga summor på kriget. Armén var redan från början delvis beroende av stödet från vissa kurdiska stammar, vilkas hövdingar var fientligt inställda mot den kurdiska revolutionen, Kurdiska Demokratiska Partiet och general Mustafa Barzani. Dessa stammar beväpnades väl och betalades bra av den irakiska regeringen mot att de skulle fungera som vägvisare och förtrupper vid attackerna mot pesh merga-styrkorna. Efter några års krig växte denna organisation av hjälptrupper ut alltmera. I varje distrikt fungerade militärbefälhavaren som sambandsofficer mellan

försvarsministeriet och hjälptrupperna. Han uppgav namnet på antalet män i hjälptrupperna och fick med ledning av de uppgifterna, som aldrig kontrollerades, ut pengar och förråd från regeringen. Våldiga penningssummor betalades ut för hjälptrupper som inte existerade – vinsten delades mellan överstar, majorer och kaptener i armén. Försäljningen av krigsmateriel och förråd gav upphov till en omfattande affärsverksamhet, som inbringade jättelika vinster åt officerarna.

Inom armén önskade man fortsätta kriget i Kurdistan för att öka de personliga vinsterna ytterligare. Många av ledarna, till exempel Tahir Yahia, Abdul Rahman Aref och Abdul Salam Arefs familj, var inblandade i korrruptionen.

Stilleståndsavtalet mellan Bazzaz och den kurdiska revolutionen ogillades sålunda av arméofficerarna, som störtade Bazzaz och ersatte honom med en av sina egna, Aref Abdul Razak, vilken lovade återuppta kriget i Kurdistan. Generalerna Feisal Al-Ansari och Ibrahim Al-Ukeili, båda utbildade i Europa, gjorde upp en plan för att utrota "Myten om Barzani". Armen utrustades med nya vapen och man inledde ett systematiskt ödeläggande av kurdiska byar. Arméns attacker föregicks alltid av artilleribeskjutning och flygbombning. Planen var att dela det kurdiska området mitt itu längs Hamilton Road från Rawenduz till Haj Omran.

Det stora slaget vid Handrein i början av år 1966 blev en vändpunkt i den kurdiska revolutionen. En hel irakisk brigad förintades. Mer än 1500 irakiska soldater och officerare dödades. Armén demoraliserades fullständigt, retirerade hela vägen till Kirkuk och fortsatte till Bagdad.

Det irakiska nederlaget följdes av en period av osäker fred. Strider fortsatte men inte i samma omfattning. Regeringen gav

åter löften om att uppfylla en del av de kurdiska kraven. General Abdul Rahman Aref, Iraks president, kom till Kurdistan och mötte general Barzani. Man träffade en del överenskommelser, men åter var det militärbefälhavarna som motsatte sig en fredlig lösning. Inte ett enda av löfterna uppfylldes. I stället gjorde man försök att splittra den kurdiska rörelsen och underblåsa laglöshet och oro i Kurdistan för att därigenom ge armén en förevändning att ingripa.

Regeringen hade emellertid försvagats och missnöjet hade brett ut sig i hela Irak. Den 17 juli 1968 grep baathisterna åter makten utan svårigheter. De var efter sitt maktinnehav år 1963 allmänt hatade av folket och ingen hade trott att det någonsin skulle vara möjligt för dem att komma igen. En av de starka männen i baathpartiet, Ahmed Hassan Al-Baler, som var premiärminister 1963, hade redan 1964 beklagat det han hade gjort år 1963 och försökt rentvå sig från alla övergrepp. Ändå tog han åter makten som president i Irak år 1968.

Vad är då baathpartiet, som alltsedan dess har varit kurdernas värsta fiende? Dess officiella namn är "The Baath Arab Socialist Party" och många utrikesexperter, inte minst i Sverige, har förletts att tro att det verkligen är ett socialistiskt parti. Ingenting kan vara felaktigare. I själva verket är baathpartiet extremt nationalistiskt – det präglas av en fanatisk arabisk nationalism. Det har byggt upp sin organisation med konspiratoriska metoder, är djupt antidemokratiskt och använder alla medel för att behålla makten. Opponenterna tystas genom kupper, mord och terror.

Baathpartiets ideologiska bakgrund finner man i fascismen och nazismen. Med dessa rörelser delar det sin extremt antikomunistiska hållning. Men liksom Hitler år 1939 slöt förbund

med Stalin har baathisterna nu ändrat ansikte utåt och inlett ett intimt samarbete med Sovjetunionen.

Baathisterna använder oerhörda summor för att förbättra sitt anseende utomlands. Bland annat arbetar en PR-byrå i Beirut i detta syfte.

Den nya baath-regeringen kom med ett fredsanbud till kurderna, som trots sin misstro mot baathisterna var beredda att acceptera det. Förödelsen var stor i Kurdistan. Den ekonomiska blockaden hade vållat svält. Skolorna hade förstörts, sjukvården var så gott som obefintlig. Man hade varit utsatt för krig år efter år utan att yttervärlden hade ägnat en tanke åt det kurdiska folkets situation.

Men freden varade endast tre månader. Efter att ha reorganiserat armén startade baathisterna ett nytt fälttåg mot Kurdistan. Brutaliteten i detta krig överträffade allt man tidigare upplevt. I september 1969 kom en grupp irakiska stormtrupper till byn Dakan, nära Duhok, efter att ha lidit svåra förluster i en attack mot pesh merga-styrkorna. Alla kvinnor och barn hade tagit skydd i en grotta i utkanten av byn. De irakiska trupperna tände en eld utanför grottmynningen och sköt sedan ner alla dem, som sökte ta sig ut för att inte bli levande brända. 65 kvinnor och barn mördades på det sättet.

I början av år 1970 insåg baathisterna att de måste få ett slut på kriget. Efter förhandlingar med Kurdiska Demokratiska Partiet, den kurdiska revolutionen och general Barzani gav de slutligen efter de kurdiska kraven på självstyre.

Den 11 mars 1970 undertecknades ett 14-punktersprogram, med överenskommelse om att självstyrelse för Kurdistan skulle proklameras om fyra år. Kurderna skulle få frihet att sköta sina egna affärer, kontrollera den lokala administrationen, bygga

egna sjukhus och skolor. Centralregeringen skulle ha hand om oljeexploateringen, utrikespolitiken och försvaret.

Kurderna anade emellertid snart att överenskommelsen endast var taktisk från baathisternas sida. Det finns många bevis på detta.

Fyra veckor efter det att avtalet undertecknats attackerades Kur-diska Demokratiska Partiets högkvarter i Mosul och några parti-medlemmar dödades. Ingen utredning företogs och ingen åtalades för dådet.

Fem kurder utsågs till medlemmar av regeringen, men inte en enda kurd utnämndes till revolutionsrådet, landets verkliga maktcentrum. Revolutionsrådet var sammansatt av 17 medlemmar av baathpartiet. Regeringens enda uppgift var att fullfölja revolutionsrådets beslut.

I avtalet hade regeringen lovat medverka till Kurdistans återuppbyggnad och att ge ersättning för krigsskadorna. Ingenting av detta genomfördes. Av tusentals hemlösa familjer kompengades endast ett fåtal.

Det bör nämnas att en kurdisk akademi inrättades i Bagdad och att kurdiska kulturella strävanden gynnades. En daglig kurdisk daglig tidning, "Broderskap", tilläts som ett organ för Kurdiska Demo-kratiska Partiet. Kurdiska musikgrupper stöddes och uppmuntrades. Det är sålunda ett faktum att regeringen gav efter för en del av det kurdiska folkets kulturella krav, men detta faktum utnyttjades hårt i den irakiska propagandan i syfte att inbilla världen att freden hade återvänt till Kurdistan och att regeringen gjorde allt för att uppfylla sina löften.

I verkligheten var den irakiska armén fortfarande helt i baathisternas händer – inget annat parti tilläts ha något

inflytande där. Säkerhetspolisen och spionaget behärskades också helt av baathisterna, liksom polisen och flygvapnet. Endast ett fåtal kurder antogs till militärakademin.

Baathisterna hade lovat upplösa och avväpna alla hjälptrupper och lejda väpnade styrkor i Kurdistan men gjorde det aldrig. I stället uppmuntrade man dem till aggression mot oskyldiga kurder i syfte att åstadkomma ett tillstånd av laglöshet.

I början av år 1971 bombades Barzan upprepade gånger under en vecka. Skulden lades på general Said Sickali, chef för flygbasen i Kirkuk.

I början av år 1971 utsattes Idris Barzani för ett mordförsök och samma år gjordes också ett misslyckat attentatsförsök mot general Barzani. I båda fallen hade dåden organiserats av baathisterna. Ett år senare utsattes general Barzani åter för ett mordförsök. En journalist från den irakiska nyhetsbyrån kom för att intervjua honom. Han hade med sig en väska och hade order att lämna denna intill Barzani, medan han ursäktade sig och gick ut för att göra sina behov. Väskan, som i själva verket var en bomb, skulle detoneras via radio. En bil väntade för journalistens flykt. Försöket misslyckades eftersom mannen frivilligt avslöjade komplotten och gav exakta uppgifter om hur, var och när han hade fått sina instruktioner. Men ingen av de ansvariga åtalades.

Baathisterna förbrukade väldiga summor i Kurdistan, inte för återuppbyggnad av skolor och sjukhus utan för att skaffa sig sympatisörer och leja hantlangare i syfte att söka splittra den kurdiska enigheten.

Trots att Irak har 80 ambassader i världen utnämndes endast en kurd till ambassadör, Muhsin Dizayee, som var ambassadör i Prag och senare i Canada. Inom utrikesministeriet tjänstgjorde

i övrigt praktiskt taget inga kurder.

Kurdistans Demokratiska Parti hoppades i det längsta på en fortsatt fred och sökte på olika sätt förmå baathisterna att lyssna på de kurdiska kraven. Men i stället blev den baathistiska politiken allt hårdare.

Sedan premiärminister Kosygin besökt Bagdad och ett vänskapsfördrag i april 1972 hade undertecknats mellan Irak och Sovjet inleddes en ny fas. Ditintills hade baathisterna varit isolerade från yttervärlden, i synnerhet från arabländerna. Kontakten med Sovjet innebar att denna isolering delvis bröts. De irakiska kommunisterna glömde av allt att döma alla de massakrer och illdåd som baathisterna hade utsatt dem för. De glömde att de år 1963 hade förlorat omkring 6 000 av sina bästa män, hängda och arkebuserade på order av samme man, Hassan Al-Bakr, som nu åter var premiärminister. De glömde att många av kommunistpartiets medlemmar fortfarande satt i tortyrkamrarna, då det rysk-irakiska vänskapsfördraget skrevs under.

Det så kallade kommunistpartiet i Irak, som tar direkta order av Kreml, böjde sig för baathisterna och anslöt sig senare till den så kallade Nationella patriotiska och progressiva fronten. Baathisterna sökte få alla politiska partier att delta i denna "front", som skulle ge ett intryck av att vara en demokratisk organisation. Men av de 16 delegaterna i rådet skulle, enligt statuterna, åtta vara baathister, två vara nominerade av baathpartiet, två representera Kurdistans Demokratiska Parti, två kommunisterna och två nationalister och andra partier. En förutsättning skulle vara erkännandet av baathisterna som det "ledande partiet" i Irak med full kontroll över armén, polisen och säkerhetstjänsten. KDP vägrade delta i fronten under de förutsättningarna och föreslog i stället en annan organisation,

som skulle kunna bli grunden för en demokratisering i Irak. Men KDP:s propåer avvisades.

Första veckan i juli 1973 gjorde Nazim Kzar, chef för de baathistiska säkerhetsstyrkorna, ett kuppförsök mot Ahmed Hassan Al-Bakr och Saddam Hussein Takriti. Kuppen misslyckades, men försvarsministern Hamad Shehab dödades och inrikesministern Zeidan Rehab skadades. Nazim, Kzar greps och arkebuserades tillsammans med 130 av sina förtrogna i säkerhetstjänsten. Sedan kuppförsöket avvärjts framträdde den irakiske presidenten Al-Bakr och deklarerade helt skamlöst ungefär följande: "Kära irakiska folk. I dag har vi huggit huvudet av ormen. Nazim Kzar var ansvarig för alla grymheterna i Irak, tortyren och morderna på över 2 000 människor. Kära folk, jag försäkrar er att regeringen inte kände till vad Nazim Kzar hade för sig." Fräckheten i detta uttalande var chockerande. Den avslöjade sanningen om vem som regerar Irak.

Iraks verkliga makthavare, vicepresidenten Saddam Hussein Takriti, är en man utan formell utbildning. Han kommer från staden Tikrit och gjorde karriär inom baathpartiet enbart på grund av sin skoningslöshet och grymhet. Han är personligen ansvarig för torterandet och mördandet av otaliga politiska motståndare och personliga ovänner. Bland sina kumpaner och på partimötena skrävlar han om att baathpartiet står över alla lagar. Han säger sig själv med sina egna händer ha dödat sin morbror, därför att morbrodern var motståndare till partiet. (Sanningen är att han mördade sin morbror i början av år 1959, inte därför att morbrodern var motståndare till partiet utan därför att Saddam fick i uppdrag av en farbror att begå mordet. Saddam ville gifta sig med en kusin, farbroderns dotter. Farbrodern ställde som villkor att Saddam skulle döda sin morbror – Saddam uppfyllde villkoret utan att tveka.)

Saddam Hussein Takriti är en typisk representant för den regim som har regerat i Irak sedan 1968. En regim som offentligt hängde 120 människor på torgen i Bagdad och Basra under förvärdningen att de var spioner. En regim som torterar och mördar människor inte bara i Irak utan sänder sina mördarband så långt som till Kairo, Beirut och London.

Det är en grupp män som saknar mänskliga känslor. De flesta kommer från staden Tikrit, norr om Bagdad, och de gör väldiga personliga vinster från sina maktpositioner. I centrum för förtrycket står Saddam Hussein Takriti och hans släktingar, alla medlemmar av Takriti-klanen. De behärskar nyckelposterna inom armén, säker-hetstjänsten, flygvapnet och inrikesdepartementet. Närmast under dem står en grupp arméofficerare, polischefer, chefsadministratörer och andra partimedlemmar, som främst kommer från städerna Ana, Rawa, Samarra, Mosul och Beydji. Under dessa arbetar andra partimedlemmar som hantlangare och torterare.

Partiets taktik är att infiltrera alla olika grenar av administrationen, polisen och armén. Lojala partimedlemmar placeras i alla byråer och kontor med absolut auktoritet och rätt att godkänna eller avslå alla beslut och åtgärder. Högt kvalificerade och utbildade administratörer tvingas alltid ta order från partiets representanter.

Vid praktiskt taget varje större gata i alla städer finns ett parti-högkvarter, varifrån människorna övervakas dag och natt av unga pojkar med maskingevär. Det finns hundratal tortyrkamrar över hela Irak. Partiet har också fullständig kontroll över armén genom kommissarier, som är placerade i alla förband.

In i det allra sista sökte de kurdiska ledarna komma överens med baathregimen före den 11 mars 1974, det kritiska datum

då Kurdistans självstyrelse skulle bli verklighet i enlighet med överenskommelsen fyra år tidigare. Den 9 mars reste Idris Barzani till Bagdad i ett sista desperat försök att få regeringen att avstå från sina planer. Men de kurdiska protesterna var förgäves: den 11 mars kungjordes en form av "autonomi", som kurderna inte kunde acceptera, eftersom alla de viktigaste punkter som man överenskommit om fyra år tidigare saknades.

Regeringens version av kurdisk autonomi skulle i verkligheten ge mera makt än någonsin tidigare åt centralregeringen. Armén, säkerhetstjänsten och polisen skulle förbli ett monopol för baathisterna med rätt att operera också i Kurdistan. Presidenten gavs absolut makt över de så kallade lagstiftande och verkställande råden i den autonoma regionen. Och några av de rikaste delarna av Kurdistan uteslöts helt, till exempel Khanaqin, Kirkuk och Sinjar.

Regeringens plan för kurdisk "autonomi" var endast en förevändning för en ny krigsförklaring mot den kurdiska frihetsrörelsen.

Det var främst fyra viktiga skillnader mellan de kurdiska kraven och den "autonomi" som regeringen erbjöd.

Den första gällde den självstyrande regionens ekonomi. Kurdiska Demokratiska Partiet hade alltid framfört åsikten att den enda praktiska lösningen borde innebära en uppdelning av den irakiska budgeten i proportion till den kurdiska befolkningen jämförd med Iraks totala befolkning. Kurderna krävde sin procentuella del av statsinkomsterna efter avdrag för försvar, utrikesförvaltning och annat som ålåg centralregeringen.

Enligt den baathistiska planen skulle centralregeringens finansminister ha beslutanderätt i alla finansiella ärenden, både

i den autonoma regionen och i hela Irak. Resultatet skulle bli att Kurdistan vissa år kunde riskera att bli satt i skuld till centralregeringen – finansministern skulle när som helst kunna skicka en räkning på okontrollerade utgifter.

Den andra skillnaden gällde säkerhetstjänsten och polismakten. KDP har alltid hävdats att utrikesförvaltningen och försvaret borde handhas av centralregeringen men krävde att säkerhetstjänsten och polismakten i den självstyrande regionen skulle ligga under kurdisk förvaltning. Detta krav avvisades helt av baathisterna, som i stället ämnade utsträcka sin makt i Kurdistan ytterligare.

Den tredje skillnaden gällde Kurdistans gränser. I överenskommelsen av år 1970 beslutade man om en allmän folkräkning, att genomföras inom ett år. Avsikten var att avgöra vilka områden som hade kurdisk majoritet. Men folkräkningen förverkligades aldrig. I stället inledde regeringen en systematisk massutvisning av kurder från byar i Sinjar, Kirkuk och Khanagin och ersatte de utvisade med araber. Den klara avsikten var att åstadkomma en arabisk majoritet i dessa tidigare kurdiska områden.

Regeringen skydde inga medel för att genomföra dessa planer. Tiotusentals kurder kördes bort från byar där de bott sedan generationer tillbaka. Samtidigt utvisades omkring 40 000 "fayli"-kurder från Bagdad och södra Irak. Också de hade bott i Irak sedan generationer tillbaka. De var irakiska medborgare och många av dem hade tjänstgjort i irakiska armén – nu utvisades de till Iran, ofta med bara 24 timmars varsel.

Baathisterna vägrade alltså att genomföra den överenskomna folkräkningen. I stället föreslog man att folkräkningen av år 1957 skulle anses tillräcklig. Den kurdiska revolutionen gick med på detta, trots att stora folkomflyttningar skett sedan den

tiden. Men inom kort stod det klart för kurderna att den irakiska säkerhetstjänsten i Kirkuk var i färd med att bränna folkbokföringshandlingarna för tiotusentals kurder i staden Kirkuk. De ersattes med falska handlingar, som daterades 1957 och upptog arabiska namn.

Den fjärde motsättningen gällde presidentens makt över den kurdiska rådsförsamlingen. Enligt det irakiska förslaget skulle den verkställande kommittén, Kurdistans självstyrande regering, visserligen bestå av åtta personer, valda av den kurdiska lagstiftande församlingen, men kommitténs befogenheter var starkt begränsade. Centralregeringens olika ministerier skulle också i fortsättningen ha absolut beslutanderätt även när det gällde sådant som konstbevattning, bygghälsa och jordbruksfrågor. Både den lagstiftande församlingen och den verkställande kommittén i Kurdistan skulle på det sättet tvingas ta order från Bagdad. Presidenten skulle dessutom ha befogenheter att upplösa både den lagstiftande församlingen och den verkställande kommittén närhelst han ansåg det nödvändigt.

Då Idris Barzani anlände till Bagdad för att framföra de kurdiska synpunkterna vägrade man lyssna på honom. Klockan 20.15 den 11 mars 1974 proklamerade Iraks president Kurdistans "självstyrelse" enligt den baathistiska planen. Men proklamationen följdes av ett ultimatum från Saddam Takriti: "Kurdistans Demokratiska Parti måste acceptera planen inom 15 dagar – annars . . ."

De irakiska kommunisterna stöder alltså nu helhjärtat aggressionen mot Kurdistan. Efter att ha förlorat sina baser i Egypten har Sovjet sitt starkaste fotfäste i Mellersta Österns Irak. Landet är rikt på olja och mineral och har ett strategiskt läge. I

Basra planerar ryssarna en flottbas.

I samarbete med kommunistiska grupper och sympatisörer har Sovjet mobiliserat vänsterkrafter i hela världen för att söka framställa den kurdiska revolutionen som en "imperialistisk aggression", medan man samtidigt målar upp den irakiska regimen som "progressiv och socialistisk".

Det ryska stödet åt Irak är totalt, både moraliskt och materiellt. Vapensändningarna är mycket omfattande och inkluderar hittills två eskadrar av det allra modernaste sovjetiska krigsflygplanet, TU 22, som inte ens medlemmarna av Warszawa-pakten ännu har fått. De betjänas av ryska piloter. Det finns omkring 8 000 ryska experter och rådgivare i Irak. 3 000 av dem tjänstgör i armen, flygvapnet, flottan och säkerhetstjänsten. Den irakiska armén har omorganiserats efter rysk modell och har delats upp i tre stora armékårer. Varje kår har sin egen bas och sin egen underhållsorganisation. Armén är högt mekaniserad.

Kurderna förberedde sig för ännu ett krig. Vid ett möte i Galala den 14 mars avvisades regeringens planer. Under senare hälften av mars inleddes en veritabel folkvandring till Kurdistan, som har få motstycken i världshistorien. Inte bara enkla människor, som ingenting hade att förlora, anslöt sig till revolutionen. Inte bara hetlevrade studenter. Inte bara pesh mergas, som varit utsatta för den irakiska terrorn. Utan också folk från medelklassen, intellektuella som levt bekymmersfritt i städerna, läkare, ingenjörer, lärare ... män, kvinnor och barn. .. alla gav sig av till Kurdistan. Under några veckor anlände omkring 200 000 människor till Kurdistan från hela Irak och anslöt sig till revolutionen.

Den 1 april ryckte en irakisk pansartrupp fram längs vägen från Sulaimaniya till Dokan. De stoppades av pesh merga-styrkor och en hård strid följde. Den 8 april gick irakiskt flyg till attack mot kurdiska byar nära Rawenduz. Kriget hade kommit åter till Kurdistan.

Om Sverige kunde skicka oss antitankvapen ...

När jag nu tar itu med mitt femte och sista reportageblock har det gått en månad sedan jag kom hem, och det slår mig att det har tagit mig längre tid att berätta om Kurdistan än att uppleva det. Det har varit den regnigaste höst jag någonsin minns. När jag skriver det här är det sent på kvällen och regnet slår mot rutan. I Kurdistan regnade det bara en gång under hela den månad jag vistades där. Det var det första tecknet på den annalkande regntiden, hösten och vintern. Det blev stadigt kyligare på nätterna och vinden blåste allt kallare utefter dalgångarna.

Snart kommer snön. Bergen och dalarna täcks helt av vit snö.

Under fyra veckor har jag bara läst två nyhetstelegram om kriget i Kurdistan i svenska tidningar. Det har bara varit små notiser, ingenting mera.

Kanske har över 5 000 människor hittills omkommit i kriget, sedan det bröt ut den 11 mars. Men Kurdistan är ju en annan värld – få människor vet att den existerar.

“Kriget i Kurdistan har under de senaste veckorna varit mycket intensivt och blodigt”, skriver Sharnal i ett brev. “Som du vet har irakerna under de senaste två månaderna pressat hårt mot Geruy Omer Agha, dit du for, och berget Zozak, och på den fronten har våra och fiendens trupper utkämpat svåra strider. Fiendens eldkraft är enorm, men våra pesh mergas har hejdat fienden på ett fantastiskt sätt.”

Ett telegram från Beirut publiceras i dag i några tidningar:

“Irakiska armén försöker nu med insättande av 400 av sina totalt 1 000 stridsvagnar att längs huvudvägen från Arbil till Rawenduz tränga fram österut för att spränga en kil genom det kurdiska motståndsområdet. Detta rapporterade på tisdagen en talesman för kurdledaren Mustafa Barzani. Han sade att en halv miljon kurder – huvudsakligen kvinnor, barn och gamla män – från norra Irak har förts i säkerhet undan de irakiska lufträderna och artilleribeskjutningarna, medan Barzanis styrkor på olika platser gör utfall mot angriparna.”

I reportageblocket har jag skrivit:

“Jag har förlorat känslan av tid. Jag känner mig som om jag hade varit här i Kurdistan i hela mitt liv. Med almanackans hjälp försöker jag reda ut vilket datum och vilken veckodag det är, men jag misslyckas.”

Sent en kväll träffar jag Idris Barzani i hans högkvarter.

Idris Barzani har en nyckelställning i den kurdiska revolutionen – han är, har jag funnit, lika populär som sin far och lika känd. Skulle den gamle generalen dö är nog Idris den givne efterträ-daren.

Överallt har jag hört talas om Idris.

– Vi måste tala med Idris om det, har man sagt, då det har varit fråga om något akut problem.

Den kurdiska revolutionen leds av Kurdiska Demokratiska Partiet, som har en generalförsamling ungefär vart tredje år, den sista hölls just före krigsutbrottet 1974. Dess mål uttrycks i partiprogrammet:

“Vi kämpar för upprättandet av en folkligt vald, revolutionär

och demokratisk regering. Vi kämpar också för att uppnå långtgående sociala och ekonomiska förändringar inom alla delar av samhället och garantera alla medborgare religionsfrihet, pressfrihet och politisk frihet.

Vi kämpar för stärkandet av broderliga relationer mellan den arabiska och den kurdiska nationen, för grundmurandet av broderskap bland araberna, kurderna och de andra minoriteterna inom Irak och för stärkandet av den nationella enigheten och vänskapsbanden mellan vårt kurdiska folk och alla folk i världen.

Vi eftersträvar stärkta vänskapsband och samarbete mellan vårt parti och alla andra irakiska partier och organisationer, som tror på kurdernas rättvisa sak och som stöder vårt partis och andra demokratiska rörelsers kamp i alla delar av Kurdistan.

Vi kämpar för att utveckla den nationella ekonomin och att höja folkets levnadsstandard genom principerna för omfattande ekonomisk och social planering.

Vi stöder den nya jordreformslagen nr 37 av år 1970 i hopp om att alla bönder i Kurdistan skall äga något land och att feodalismen skall avlägsnas från Kurdistan.

Vi stöder kvinnans politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och vi arbetar för att genomföra de nödvändiga lagar, som garanterar dem.”

General Barzani är ordförande i partiet och självskrivna ledare för revolutionen. Han har sitt eget högkvarter – har närmast ställning som president och fattar alla de viktiga besluten. Den politiska byrån fungerar närmast som regering och centralkommittén som parlament.

Jag träffar Idris i en av de turistvillor som ligger på en höjd i närheten av informationsdepartementets tältstad. Det är strax

före midnatt och jag skymtar fullt av pesh mergas i mörkret – ordonnanser kommer och går och kring ett bord sitter en grupp befälhavare i livligt rådslag med k-pistarna bredvid sig och en fotogenlampa med nedskruvad låga mitt på bordet. Det är i sanning en revolutionär atmosfär.

Idris är liten till växten. Han är sirlig och mycket artig i sina manér. Hans intellekt är oerhört skärpt, hans sätt att tala diplomatiskt men ändå rättframt.

Han försöker hela tiden ägna sig åt vårt samtal, men han avbryts ideligen av karlar som kommer in med meddelanden och vill ha omedelbara svar, och han beklagar att vi störs på det sättet.

– Vi är glada över att ha fått ännu en vän, säger han. Och jag vet att vi har många vänner i Sverige. Det svenska folket har visat stor sympati gentemot oss. Vi hyser stor uppskattning av Sverige. Nu ber vi svenskarna förstärka sin vänskap ytterligare under den mörkaste tid vi någonsin genomlevt. Svenskarna skulle kunna vara till stor hjälp för oss.

Men jag tror inte ni kan hoppas på någon hjälp från Sverige, säger jag. Kanske litet humanitär hjälp åt flyktingarna. Men det ni verkligen behöver är ju vapen och ammunition.

– Ja, säger han. De irakiska tanksen är vårt allra största problem. Vi har inte tillräckligt med antitankvapen. Om Sverige kunde skicka oss antitankvapen – det skulle vara en verklig hjälp!

Tyvärr är det omöjligt. Idris inser det.

Sverige exporterar bara vapen till nationer som man tror inte kommer att använda dem. Vapensändningar räknas inte som "humanitärt bistånd".

I bilen tillbaka till Casr el-Salam frågar jag Siamand om det iranska biståndet. Varför kan ni inte få mera antitankvapen från Iran?

– Ja, varför? säger Siamand. Det är rätt uppenbart – det iranska biståndet är inte alls vad världen tror att det är. För en vecka sedan bombade irakiska plan några byar på den iranska sidan av gränsen. Över 40 människor dödades, de flesta var kurdiska flyktingar. Varför sköt inte iranerna ner de planen? Det skulle ha varit enkelt för dem – du har själv sett vad de har vid gränsen. De har de allra senaste typerna av luftvärnsrobotar. Ändå sköt de inte. De protesterade mot gränskränkningen – det var allt.

Shahen av Iran vet vad han gör – han låter kurderna utkämpa kriget och han vill säkert att det skall pågå så länge som möjligt. Men kurderna får inte bli för starka – då kan de bli ett hot också mot shahen.

Iran och Irak är i ett konstant tillstånd av “nästan krig”. En direkt konfrontation skulle omedelbart hota de iranska oljeanläggningarna kring Abadan – de kan förstöras av irakiskt artilleri, eftersom de ligger mycket nära gränsen. Naturligtvis är shahen angelägen om att undvika det. Även om den iranska krigsmakten är vida överlägsen den irakiska skulle en sammandrabbning bli förödande också för Iran.

Shahen låter därför kurderna utkämpa kriget. Så länge större delen av den irakiska armén är bunden i de kurdiska bergen kan shahen känna sig säker. Men i hans intresse ligger inte en seger vare sig för sig kurderna eller för irakerna. En kurdisk autonomi i Irak innebär en ökad risk för krav på självstyrelse också från kurderna i Iran. En fullständig irakisk seger, ett utplånande av den kurdiska revolutionen i Irak, innebär å andra

sidan ökad risk för ett krigsutbrott mellan Iran och Irak. I shahens intresse ligger endast ett fortsatt krig i irakiska Kurdistan – han låter kurderna få endast så mycket vapen att de kan hålla stånd, men inte så mycket som de behöver för att slå tillbaka angriparen.

De kurdiska ledarna är säkert medvetna om detta. De är realister. Men de skulle aldrig drömma om att beskriva situationen på det sättet – de uttalar endast sin uppskattning av shahen av Iran i försiktiga ordalag och antyder att grunden till hans bistånd är hans stora människovänlighet.

– Men varför, frågar Siamand, skjuter de inte ned de irakiska plan som kränker deras territorium, som bombar iranska byar?

Folkledaren

Efter några år av osäker fred i irakiska Kurdistan hade oroligheter åter blossat upp i mitten av år 1931. Schejk Ahmad av Barzan, en mentalt ostadig figur, hade övertagit ämbetet år 1914, då hans företrädare schejk Abdul Salin hade hängts av turkarna i Mosul. Nu visade Ahmad tecken på att vilja överge den sanna muslimska läran och schejk Rashid i ett grannterritorium drog ut i ett heligt krig mot Barzani-stammen. Den irakiska armén ingrep: en kolonn trängde fram mot Barzan, men hamnade i ett bakhåll, led svåra förluster och räddades endast tack vare ett ingripande av brittiska flygvapnet.

Den som ledde försvaret av Barzan var schejk Ahmads yngre bror, kallad mullah Mustafa.

Mulla Mustafa är samme man som fortfarande, 43 år senare, leder försvaret av de kurdiska bergen.

General Mustafa Barzani.

På våren 1932 sändes en ny irakisk truppstyrka mot Barzan men hamnade åter i ett bakhåll och slog till reträtt. Åter ingrep brittiska flygvapnet och bombade byarna i Barzan-distriktet. Inför övermakten måste de kurdiska motståndsmännen ge sig. Schejk Ahmad flydde till Turkiet, där han arresterades och senare överlämnades till irakiska myndigheter. Mulla Mustafa internerades i Sulaimaniya.

Sommaren 1943 flydde Mustafa Barzani, gick till fots till Iran och därifrån tillbaka till Barzan, där han hälsades med glädje av sina anhängare och blev den oomstridda ledaren för de kurdiska självständighetssträvandena. Ett nytt uppror var

oundvikligt – Barzani styrkor blev allt starkare för varje dag och en irakisk truppstyrka, som sändes upp i bergen från Agra, tvingades till oordnad reträtt. I april 1945 avancerade tre arméstyrkor och en polisstyrka åter mot Barzan. Gränsen till Turkiet stängdes och brittiska flygvapnet återupptog bombningar av byar i Barzan-distriktet. Men först sedan regeringen mutat rivaliserande stammar att delta i attacken måste Mustafa Barzani slå till reträtt. Endast en väg stod öppen: den mot Iran. Med 10 000 män, kvinnor och barn gick han över gränsen – 2 000 av hans följeslagare var tränade bergskrigare, pesh mergas.

Kort därefter proklamerades den kurdiska republiken i Mahabad. Mustafa Barzani och hans folk anslöt sig helhjärtat. De 2 000 krigarna från Barzan kom att bilda kärnan i den kortlivade republikens armé, i vilken Barzani själv fick rangen av general. I början av juni 1946 hade Barzani styrkor gått i ställning i kullarna norr och väster om Saqqis i Iran, där de hade kontroll över några iranska garnisoner.

Den iranske generalen Razmara ansåg det nödvändigt att ingripa mot de kurdiska gerillakrigarna – den iranska arméns heder krävde det. Tidigt på morgonen den 15 juni gick två iranska bataljoner till attack mot berget Mamashah, understödda av artilleri, pansar och flyg. Det är intressant att jämföra den strid som sedan följde med de strider som nu utkämpas i irakiska Kurdrstan – bilden är exakt densamma: en liten grupp pesh mergas, osynliga och nästan oåtkomliga i bergsterrängen, förmår bjuda hårt motstånd mot en mångdubbelt överlägsen fiende, utrustad med tunga vapen.

Enligt kurdiska källor hölls Mamashah-berget då striden började endast av 13 pesh mergas, beväpnade med maskingevär och gevär och ledda av berömd krigare, Khalil Khoshawi.

Medan striden pågick anlände ytterligare omkring 30 Barzani-krigare. Enligt iranska källor uppgick pesh merga-styrkan till mellan 500 och 800 man.

Attacken genomfördes med stor skicklighet, men det gällde också försvaret. Pesh merga-krigarna gav inte eld, förrän fienden var alldeles inpå dem, och Khalil Khosawi sägs ha gett sina män order att sikta ovanför midjan. Då dagen var slut hade den iranska armén erövat berget och Barzani-styrkorna var på reträtt. Men armén hade förlorat 22 döda och 40 skadade, medan kurdernas enda offer var Khalil Khoshawi själv, som fördes till ryska sjukhuset i Tabriz med tio kulor i kroppen och dog två dagar senare.

Mustafa Barzani, som var i Tabriz när han fick nyheten om striden, räknade långsamt upp namnen på var och en av de 13 männen vid Mamashah och förutspådde att Khalil Khoshawi inte skulle lämna berget levande.

Vid Mahabad-republikens fall erbjöds Barzani och hans folk att bosätta sig i Hamadan-regionen i Iran. Men de föredrog att fortsätta striden mot den iranska armén, medan de långsamt drog sig mot den irakiska gränsen. I mitten av april 1947 var de alla åter på den irakiska sidan. Shejk Ahmad, fyra tidigare officerare i den irakiska armén och de flesta av kvinnorna och barnen, överlämnade sig till irakiska militärmyndigheter, men Mustafa Barzani och större delen av hans krigare vägrade kapitulera. Man hoppades på förhandlingar mellan kurderna och den irakiska regeringen, men de fyra arméofficerarna som gått över till den kurdiska republiken avrättades. Och Barzani, som redan dessförinnan anat en irakisk hämnandeaktion, förstod att det var omöjligt för honom och hans män att stanna i Irak.

Barzani sammankallade sitt folk till ett möte och meddelade att enda möjligheten enligt hans uppfattning var att söka asyl i

Sovjetunionen. Han sade sig vara beredd att ta med sig dit alla de män som inte måste stanna hos sina familjer. De flesta av de närvarande förklarade sig beredda att följa honom, men många av dem avvisades av olika skäl. Sammanlagt gav sig mellan 500 och 800 män av på den långa vandringen.

Den 27 maj gick de över gränsen till Turkiet. De fortsatte in i Iran – gick åter in i Turkiet och tillbaka till Iran. Den iranska armén fick order att stoppa dem, men den 3 juni passerade hela den kurdiska styrkan rakt igenom två iranska bataljoner. Den 9 juni gick kurderna till angrepp mot sina förföljare: en iransk truppstyrka åsamkades svåra förluster. Den 10 juni hade de alla nått den sovjetiska gränsen nära floden Aras, och då en iransk arméavdelning korn dit den 18 juni hade Mustafa Barzani och alla hans män redan tagit sig över till Sovjet.

Inte förrän elva år och fyra månader senare kom de tillbaka till sitt hemland i Irak.

En söndagskväll – jag tror det är en söndagskväll – säger Siamand:

– Du får träffa generalen i kväll. Jag har just fått besked om det.

Vid halv nio-tiden på kvällen ger vi oss av till politbyråns högkvarter, där jag mötte Idris tidigare, för att vänta på vidare besked.

– General Barzani har ingen bestämd uppehållsort, säger Siamand. Ytterst få av hans närmaste vet var han finns. Men de kan alltid få kontakt med honom.

Medan jag väntar talar jag med Masoud Barzani – Idris yngre bror. Han är mycket ungdomlig – jag skulle ha bedömt hans

ålder till 18 år, men i själva verket är han 28. Likheten mellan de båda bröderna är påfallande, när det gäller utseendet, men till sättet skiljer de sig. Idris är diplomaten –han väljer sina ord med omsorg. Masoud talar mera öppen hjärtigt. Han sitter lugnt tillbakalutad, fullständigt avslappnad, beredd att förklara och diskutera. Jag tar chansen att få svar på några frågor.

Vad slags samhälle, frågar jag, kommer Kurdistan att bli efter kriget? De kommer att fråga mig det i Sverige. Är de socialister eller konservativa, kommer de att fråga mig, är de vänster eller höger ... vad skall jag svara?

– Vi har kämpat så länge, säger Masoud, att vi längtar efter att få ta itu med fredens problem i det självstyrande Kurdistan. Jag kan säga dig att det kommer att bli en demokrati med ett parlamentariskt system. Vi vill ha ett särskilt intimt samband mellan folk och regering, ett samband som aldrig har existerat i Irak. Vi strävar efter ett samhällsskick där varje människa har frihet att ge uttryck för vad hon tänker och känner, ett samhälle där friheten kornrner alla till del och där varje människa respekteras för vad hon är. Det är ett högt mål – jag vet att många revolutioner har haft samma mål men misslyckats. Men jag är absolut säker på att vi kommer att lyckas. Efter kriget skall vi sätta oss ner och diskutera framtiden. Och vi kommer att finna lösningar på alla problem. Du kan inte ha undgått att märka den absoluta enighet vi har nått i Kurdistan. Och det är en enighet som inte bara skapats av kriget – den ligger djupt, den kommer aldrig att kunna brytas. Den bygger inte bara på politiskt medvetande utan på en fullständig gemenskap och samling. Nej, freden är inget stort problem för oss. Jag vet att den har varit det i andra länder, men här är den det inte. Vårt problem är kriget.

Jag frågar vem som betalar revolutionen.

– Större delen av bördan bärs av kurderna själva, säger Masoud. Man anklagar oss för att ta emot hjälp utifrån, men jag kan försäkra dig att om vi bara fått fem procent av den hjälp man påstår att vi får skulle vi för länge sedan ha vunnit det här kriget. Du måste komma ihåg att vårt land är rikt – här finns gott om mineral och jordbruket täcker i normala fall mycket mer än vårt eget behov. Vi har våra tillgångar.

Men vapen och ammunition?

– Större delen har vi tagit från fienden, det är ett faktum. Vi kan köpa en del och vi gör det. Vi skulle behöva mycket mer än vi har. Men en pesh merga slösar aldrig med ammunitionen. Vi brukar säga att det går tusen irakiska skott på ett kurdiskt – proportionerna är ungefär så.

Vad är din förklaring till att världen hittills varit rätt ointresserad av vad som pågår i Kurdistan?

– Det kan jag bara svara på med en motfråga: Hur kan det komma sig att ett terroristdåd, en flygplanskapning eller en massaker omedelbart orsakar jätterubriker i hela världspressen? Men då ett helt folk är på väg att utrotas, då hundratals oskyldiga människor mördas, då höjer man inte ens ögonbrynen. Jag förstår det inte.

Ni eftersträvar ju bara självstyrelse, men vad innebär den?

– Den innebär självstyrelse inom ett demokratiskt Irak. Vi vill inte regeras av en klick militärer. Vi tror på demokratin – autonomi för Kurdistan, demokrati åt Irak.

Är det inte i själva verket så att ni önskar total självständighet?

– Den frågan kan inte jag svara på. Bara folket kan svara. Att vi aldrig mera kommer att tro på regeringens lögner – så mycket kan jag säga.

Men om folket önskar självständighet ...

– Det kurdiska folket tänker realistiskt. Folket och partiet är samma sak – partiet ger bara uttryck för folkets önsknings. Vi är praktiska – vi kräver inte det ouppnåeliga. Vi kan drömma om självständighet. Men verkligheten är en annan. När vi nöjer oss med att kräva autonomi är det ärligt och uppriktigt menat.

Och vad är ert största problem just nu?

–Vårt största problem gäller hur vi skall få världens folk att förstå vad vi är utsatta för. Kurderna kan inte leva bara av luft. Vi är mänskliga varelser vi också. Nu bränns våra skördar. Oskyldiga människor mördas – under den senaste veckan har 136 kurder hängts i Irak. Jag kan ge dig namnen på 70 av dem, om du önskar. Ändå rör inte världen ett finger, ändå vägrar Förenta Nationerna att ens diskutera problemet. Anser världen att vi är helt utan värde? Om det vore djur som massakrerades, då skulle världen reagera. Men bara för att det är kurder får det pågå. Är vi förtjänta av denna behandling?

Jag berättar för Masoud om min resa till Badinan och min teori att den irakiska taktiken går ut på att skära av alla förbindelser med den delen av landet och svälta ut den.

– Din slutsats är fullkomligt korrekt, säger Masoud. Över en halv miljon kurder hotas av svältdöden i Badinan. Vi är fullt medvetna om det. Vi försöker göra vad vi kan för att rädda dem, men flygbombningar och artilleribeskjutning gör det mycket svårt. Katastrofen närmar sig. Mer än hälften av våra förråd sänds till den delen av landet – vi arbetar dag och natt på att klara transportererna. Men vi vet inte hur det skall gå. Och även om vi alla skulle dö skulle Röda korset inte bry sig om det.

En pesh merga kommer in och säger något åt Masoud på

kurdiska. – Min far tar emot dig nu, säger Masoud.

En Landrover väntar utanför. En pesh merga sitter vid ratten med k-pisten inom räckhåll bredvid sig. Han tänder bara parkeringsljuset, då han kör iväg i mörkret – vi följer Hamilton Road ett stycke och jag hinner notera att vi passerar Haj Omran, innan vi tar av på en bergsväg. Jag har sedan ingen aning om vart vi far, men det sitter en höjdmätare på vindrutan och jag ser hur den sakta kryper upp till 1 900 meter, innan vi stannar vid ett hus, som jag bara skymtar i mörkret. Jag ser ju ingenting av landskapet, men jag har en känsla av att vi befinner oss på en bergrygg, ömgiven av höga toppar.

Ett skarpt vitt sken faller ut genom en öppen dörr på en altan – Siamand växlar några ord med en pesh merga och sedan går vi in.

Mustafa Barzani väntar på oss, ensam i rummet. Ljuset kommer från ett par väsande primuslyktor i ena hörnet. Där är några sköna soffor med låga bord framför – han ber oss sitta ner där och sätter sig själv mittemot. Genast kommer en pesh merga med te.

Jag betraktar honom, den gamle frihetskämpan – möter hans godmodiga men utforskande blick under de svarta, buskiga ögonbrynen. Hans turban är löst lindad, en mörk hårttest sticker fram. Han sitter tungt och tryggt med händerna på magen – han är 74 år, men han är fullständigt obruten. Han har en dolk instucken i bältet – skaftet sticker upp på magen. Han fingrar på ett radband.

Jag har en present med åt honom från Sverige – några påsar blomsterlökar. Han tycker om blommor, den gamle generalen, har man sagt – köp med dig några blomsterlökar.

Jag lämnar över påsarna och ber Siamand förklara vad det är.

Barzani lyssnar intresserat – öppnar påsarna och undersöker innehållet. Av allt att döma har han aldrig hört talas om det här sättet att odla blommor.

Årstidsväxlingarna i Sverige och i Kurdistan är ungefär desamma, säger jag. Om du påtar ner de här lökarna i jorden nu i höst bör blommorna komma upp till våren.

Hans intresse koncentreras en god stund helt på lökarna. Han studerar dem tankfullt.

Jag berättar kort för honom vad jag har gjort i Kurdistan – att jag har varit i Badinan och att jag har varit vid fronten. Jag säger honom att det jag har upplevt har gjort mig både imponerad och upprörd och att jag hoppas att kriget snart skall sluta. Finns det inga möjligheter kvar till förhandlingar? frågar jag.

– Nej, säger Barzani. Vi kommer aldrig att förhandla med den här regeringen en gång till. Det är en kriminell regering, som hatas av hela det irakiska folket. Den representerar inte folket. Den irakiska regeringen är omänsklig, lögnaktig, grym.

Hans ansiktsuttryck, som nyss var så godmodigt, då han satt där och plockade med blomsterlökarna, har plötsligt ändrat karaktär –det visar nu bara envis beslutsamhet.

Jag frågar honom om det kurdiska folket – kan du säga mig något om det kurdiska folket, vad är det för en särskild styrka de har? Först förstår han inte riktigt vad jag menar, men då jag har bett Siamand förklara närmare, svarar han:

– Jag tror inte att det är någon skillnad på det kurdiska folket och andra folk. Vi hör alla till samma ras, det finns bara en mänsklig ras. Men det finns olika sätt att reagera på och det finns olika situationer. Att kurderna reagerar som de gör beror på att vi har en så skoningslös fiende. Vi är isolerade, vi har

nästan inga vänner, vi tvingas möta en fiende som saknar alla mänskliga känslor. En obarmhärtig, hänsynslös fiende. Det är därför det kurdiska folket har tvingats visa sin styrka. Jag vet att det finns många andra folk som kan jämföras med det kurdiska folket. Sedan historiens början har människor alltid kämpat mot angripare och förtryckare. Det är också vad vi gör. Vi försvarar oss i vårt eget land. Vi kräver endast vår rätt att leva. Men kanske världen har blivit sådan att det nu bara är det kurdiska folket som är berett att kämpa för frihet och rättvisa.

Jag frågar honom om Sverige – vad vet du om Sverige?

– Jag har en särskild känsla för Sverige. Jag vet att Sverige har nått mycket långt, gjort stora framsteg. Jag betraktar svenskarna som mina bröder. Jag vill att du skall framföra vårt tack till den svenska regeringen och det svenska folket för den hjälp de ger oss.

Men inte har ni väl fått någon hjälp från Sverige?

Den frågan gör honom litet bestört – han vet inte riktigt vad han skall svara. Han säger:

– Vi uppskattar den medkänsla Sverige har visat. Och jag hoppas att du nu, när du har sett sanningen, berättar för svenskarna och ber dem göra ännu mer. Som en modern och rikt utvecklad nation är det Sveriges plikt att göra något för att stoppa det här kriget.

Jag skulle vilja vara tillsammans med honom i många dagar, men jag inser att en sådan begäran skulle vara orimlig.

Nu är klockan redan långt över ett på natten. Det är på natten, har jag förstått, som den kurdiska revolutionen planeras och leds. Vid nästan alla fronterna är det nu tyst och stilla, i alla byar har man släckt eldarna och lagt sig att sova, men den gamle generalen är ännu vaken.

Jag skulle vilja höra dig berätta om ditt liv, sigel jag. Men det är inte tid nu, det skulle ta alltför lång tid. Kanske jag kan få träffa dig igen, efter kriget?

– Javisst, säger han. Du är välkommen tillbaka till Kurdistan när som helst.

Vad är världens alla stora jämfört med denne man? tänker jag. Kanske är han den siste folkledaren, den siste och den ende.

När vi far tillbaka genom natten, spränger Siamand sin bitterhet. Jag låter honom tala, gör inga invändningar, inga frågor.

– Vet du att ända sedan 1919, då kurderna utsattes för historiens första flygbombning, har vi varit utsatta för ett oavbrutet angreppskrig! Det är ett faktum. Och under hela denna långa tid har det kur-diska folket lärt sig några klara fakta: "Regering" har de lärt sig, det betyder inte hjälp och bistånd, som det gör i Sverige och andra europeiska länder. "Regering" betyder någon som tar din son så snart han fyllt 18 år, skickar honom till armén, förstör honom, kuvar honom, sänder hem honom som en bruten man. "Regering" betyder en brutal polisman, som kommer och sparkar dig och misshandlar dig och tar dina pengar. "Regering" betyder tjänstemän, som sitter bakom sina skrivbord och utfärdar tillstånd och licenser utan att veta det ringaste om sitt jobb, bara intresserade av hur stora mutor de kan grabba åt sig. "Regering" betyder för oss allt som är dåligt och dumt och orättvist. Och detta är tre generationers erfarenhet.

– Kurdistan är kanske är ett fattigt land, men det skulle inte behöva vara det. Och det är ändå ett utvecklat land därför att här kan en man säga sin åsikt utan att behöva vara rädd. Här har vi nått till en punkt där en man som duger till att dö vid fronten har lika stort värde som någon. Ingen i hela Kurdistan

böjer sitt huvud för någon och kommer aldrig att göra det. Men under 13 års krig har vi kämpat mot en fiende som är den värsta i hela världen. Det finns inget värre land än Irak i hela världen!

– Vi har vänt oss till Röda korset, vi har bönfallit dem, kysst deras fötter – skicka någon hit för att se hur vi har det, har vi sagt. Vad har de svarat. “Vi kan inte”, har de sagt. “Det måste gå den officiella vägen, genom er regering.” En kurds liv är inte värt mer än ett fat olja!

– Ta premiärminister Sorsa i Finland. Han var ordförande i Finsk-kurdiska vänskapskommittén. Så blev han premiärminister – vi var mycket lyckliga: nu, tänkte vi, kommer han att göra något! Men från den dagen han blev premiärminister ändrade han attityd fullständigt. Hansa: Jag har ansvaret för mitt eget folk nu, först och främst för mitt eget folk, och det är vissa saker som jag inte kan göra. Han vet mycket väl vad som händer i Kurdistan. Han och hela hans parti vet det. Men Finland har stora intressen i Irak nu – det är det enda som betyder något. Det är förresten samma sak med ditt eget land. Du kan vara övertygad om att din egen statsminister, Palme, mycket väl vet vad som händer i Kurdistan. Han vet att vi har rätten på vår sida. Men Sveriges handelsförbindelser med Irak är naturligtvis det viktigaste – viktigare än hela det kurdiska folkets liv eller död.

– Det är inte för att världen inte vet vad som händer som den ignorerar oss – det är helt enkelt för att den här världen inte bygger på humanitära principer, för att det blir en omänsklig, smutsig, rutten värld. Jag är trött på den här världen! För min del kan den lika gärna spränga sig i luften!

– Men vi skall säga till världen: At helvete med er! Vi klarar oss utan er! Vi kommer att överleva! Vi skall ge er en lektion den här gången. En lektion som ni aldrig kommer att glömma!

Be ditt folk hjälpa oss

Jag är på det klara med att det är dags att resa hem, men jag har bestämt mig för att fara tillbaka till fronten vid Balak först, att tillbringa mitt sista dygn i Kurdistan där.

Allt det jag upplevt i Kurdistan fokuserades liksom där, vid berget Geruy Omer Agha. Jag har talat med Saadulla, som gärna vill följa med mig.

Men så börjar vi tala om riskerna. Jag har ju nedan varit två dygn vid fronten – bör jag nu ge mig av dit igen? Saadulla råder mig att inte fara, om jag känner den minsta tveksamhet. Och sedan kommer jag ändå så sent hem från besöket hos generalen att vi inte hinner till fronten före gryningen – det avgör saken, eftersom jag absolut inte vill åka dit i dagsljus en gång till så länge Mig-planen jagar i luften.

Jag ger mig av till Said Dezayi för att säga farväl till honom och för att få klarhet i en sak som jag plötsligt kommit att fundera på: det gäller oljan – hur är det egentligen med oljan?

– Baath-fascisterna försöker inbilla världen att vi vägrade godkänna deras autonomiförslag, därför att vi ville överta oljefälten i Kirkuk, men det är helt igenom lögnaktigt, säger Dezayi. Det är ju ett historiskt faktum att kurderna har kämpat för sin frihet långt innan man upptäckte olja i Irak, ja långt innan man hittade olja någonstans över huvud taget. Det är inte oljan som är ändamålet för vår kamp. Men naturligtvis är själva Kirkuk viktigt för oss som en del av Kurdistan. När det gäller gränserna för det autonoma Kurdistan är vi beredda att förhandla om en del områden i söder och i väster. Men Kirkuk

förhandlar vi inte om – Kirkuk hör till Kurdistan och har alltid gjort det.

Jag träffar en ny "rekryt" till revolutionen, som just har anlänt på morgonen den dag jag skall ge mig av. Det är en ung man, som kommit från Sovjet. Han har letat sig hela vägen genom Europa och Mellersta Östern till det fria Kurdistan. Han är 28 år och har sina anhöriga i Kirkuk: av hänsyn till dem vill han att jag inte skall uppge hans namn. Han har studerat i Ryssland sedan 1970. Han är en smula omtumlad efter resan och över att han för första gången på många år kan tala fritt.

– Det är inte lätt att leva i Sovjet, säger han. Det är en polisstat. Vet du att utländska studenter måste ha visum, om de vill resa mer än 100 kilometer från Moskva? Vi var ständigt påpassade – de spionerade på oss, noterade allt vi gjorde, vilka tidningar vi läste, vilka radiostationer vi lyssnade på och allt sådant.

Då han avslutat sina studier tilläts han att återvända till Bagdad – ingen annanstans. Flygbiljetten gällde endast till Bagdad.

– Jag gick till svenska ambassaden och sökte visum till Sverige. Där deponerade jag också fotostatkopior på mina examensbetyg för den händelse de skulle ta betygen ifrån mig vid gränsen. Men Sovjet-myndigheterna lät mig inte vänta på ett svenskt visum – de skulle skicka mig tillbaka till Irak. Jag tog mig till Östberlin och där hade jag inga svårigheter att gå över till Västberlin. Sedan flög jag till Beirut och nu är jag här.

Han är glad över det lilla han hittills sett av Kurdistan, säger han.

– Det är ju ett fritt land. Och de har en väldigt hög moral. I Pravda skildras den kurdiska revolutionen som en högerextremistisk utbrytargrupp, stödd av amerikanerna. Jag visste ju att det var lögn alltsammans. Men det är bättre än jag trodde

i Kurdistan. Jag är glad över att jag är här och nu vill jag försöka göra min insats i revolutionen. Mina examensbetyg har jag i behåll – fotostatkopiorna ligger väl fortfarande på svenska ambassaden i Moskva.

Saadulla skall följa med mig till Rezayie på den iranska sidan, men jag ber honom stanna till i Haj Omran – jag har ännu inte sett platsen för det beryktade attentatet mot Mustafa Barzani år 1971. Jag har hört talas om den historien och nästan vägrat tro på den i alla detaljer – det är en James Bond-historia, iscensatt av en grupp galningar.

Kurderna är också medvetna om att historien kan vara svår att tro på. Det är väl därför de har bibehållit platsen för dramat orörd som ett slags museum.

Barzani hade gått med på att ta emot en grupp religiöst intresserade schejker från Irak till en diskussion. De nio schejkerna kom från Bagdad i två bilar och kurderna välkomnade dem till det här huset i Haj Omran. En av dem överlämnade två heliga böcker som en gåva till Barzani och man slog sig sedan ner i en fyrkant runt väggarna i rummet. Barzani satte sig och inledde samtalet, som skulle gälla religion och broderskap. Men just då exploderade schejk Ibrahim Khuzai, som satt mitt emot Barzani, och delades i två delar. Man kan fortfarande se en del av schejk Khuzais inälvor i taket och på väggarna i rummet.

Utom Khuzai dödades ögonblickligen en annan schejk, som satt bredvid Barzani, och en pesh merga, som just då hade lutat sig över Khuzai för att servera honom te och på det sättet kom att skydda Barzani med sin egen kropp. Barzani själv undkom med endast lätta blessyrer.

Schejkerna stod i kontakt med irakiska regeringen och Ibrahim

Khuzai hade fått order att ta med en bandspelare och dölja den under sin vida mantel. Hans uppgift var att i hemlighet spela in hela samtalet med Barzani och sedan överlämna bandet till irakerna. Han hade ingen aning om att bandspelaren var en bomb som exploderade i det ögonblick han tryckte på inspelningsknappen.

Efter explosionen utbröt stort tumult. Schejkerna rusade ut ur rummet och några av dem kastade av allt att döma handgranater, som de hade gömda i kläderna. Barzanis livvakter öppnade eld och gav sig inte förrän alla nio schejkerna och deras två chaufförer var döda. Chaufförerna var tydligen ledare för kuppförsöket.

Den irakiska delegationen hade anlänt i en Toyota-jeep och en Chevrolet. En halv timme efter kalabaliken flög jeepen i luften. Ingen var i närheten just då. Resterna av jeepen står fortfarande kvar utanför huset. En modig pesh merga körde undan Chevroleten, och när man sedan undersökte den hittade man sju dynamitladdningar under baksätet och fyra laddningar trotyl bakom instrumentbrädan. Dessutom hade bilen en ovanlig specialutrustning: baklyktorna satt på luckor, som kunde fällas ut från instrumentbrädan, och ge plats för ett par hemmagjorda raketer att skjutas iväg mot eventuella förföljare.

I rummet i Haj Omran kan man fortfarande se spåren av blodbadet. Den stol där den levande bomben satt är helt ramponerad, tak och väggar bestänkta med blod.

Det var den 29 september 1971 som det här hände. Nu tror jag på historien.

Vid gränsen är det nu betydligt färre flyktingar. De allra flesta har förts vidare till lägren i Iran. Men nya kommer fortfarande:

de tvingas stanna där vid gränsbommen och vänta. För varje dag blir vinden kallare.

Ingen kontrollerar mitt pass, ingen frågar något, då vi passerar gränsbommen av vitt poppelträ. Vi far till ett av flyktinglägren på den iranska sidan – en väldig tältstad, byggd på några höjder. Tälten står tätt, tätt i räta rader – kvinnor, barn och gamla män befolkar dem.

Jag träffar Zakia Isman, ordförande i den kurdiska kvinnofederationen och medlem av partiets centralkommitté. Hon är de kurdiska kvinnornas främsta representant – en självmedveten, vacker, mycket skärpt kvinna.

Hon har varit med i revolutionen ända från början. Hon är född 1939 i Bagdad. 1957 tog hon juridisk examen, sedan dess har hon arbetat som advokat. Hon tillhör de mycket välsituerade, men sedan 1963 har hon ägnat sig helhjärtat åt den kurdiska rörelsen och för det har hon också suttit i fängelse.

– Jaa, satt där i två månader med mina tre barn. Min minsta pojke var bara 40 dagar gammal då, han var sjuk och han fick ingen vård. Men min far lyckades slutligen muta dem att släppa oss.

Zakia lämnade Bagdad redan före den 11 mars 1974 och for till Kurdistan. Men barnen var kvar i Bagdad, då kriget bröt ut, och hennes försök att få kontakt med dem misslyckades. I början av maj kom polisen mitt i natten och förde bort barnen tillsammans med deras morbror och moster. Det var en stor razzia efter kurder i Bagdad. 24 familjer greps och lastades på militärlastbilar, som förde dem till Arbil. Där fick de den vanliga ordern: "Gå till er ledare, mullah Mustafa."

De gav sig av till fots, en stor grupp kvinnor och barn. Efter sju dagars vandring, nästan natt och dag, kom de till Gali Ali Beg,

en vild ravin. De var totalt utsvultna och vandrade apatiskt rakt mot fronten. De hamnade mitt i eldlinjen. En grupp pesh etergas upptäckte gruppen av barn nere i ravinen och ropade till dem: "Varifrån kommer ni?" De svarade: "Vi kommer från Bagdad."

Pesh merga-gruppen gjorde en räddningslina genom att knyta ihop sina midjeband och hissade sedan upp barnen och kvinnorna, en i taget. De såg till att de kom till sjukhuset i Chouman. Många av barnen var mycket hårt drabbade, också psykiskt. Omkring 120 barn kom till Kurdistan på det sättet.

Zakia följer med mig runt lägret och jag talar med några av flyktingarna. Alla deras berättelser sammanfaller: De har tvingats bort av irakiska trupper – de har nått Kurdistan efter svåra strapatser. Eller de har frivilligt evakuerat sina hem, då de irakiska trupperna har närmat sig. Och sedan har de alltså tagits vidare till lägret i Iran. Nu väntar de bara att kriget någon gång skall ta slut.

Förhållandena i lägret är relativt goda – flyktingarna får tillräckligt med mat och lider ingen akut nöd. Men hur skall det gå, då snön kommer – också här på den iranska sidan är vintern hård.

En ung läkare, som själv hoppar omkring på en krycka med ena foten i bandage, hejdar mig:

– Du måste hjälpa oss att få bistånd, säger han. Vi har inte medicin tillräckligt, inte alls. Många barn dör varje dygn, därför att vi inte har medicin. Be ditt folk att hjälpa oss.

Jag fäster mig vid en liten pojke, som följer efter mig var jag går. Jag försöker tala med honom, men det är liksom en skugga över hans ansikte – han lider av nervösa ryckningar, kan inte stå stilla, inte hålla blicken fast.

– Han är svårt chockskadad efter en bombattack, säger Zakia. Vi har många barn som är så. Men jag har märkt att han börjar bli bättre.

Tillsammans med Saadulla övernattar jag på ett modernt hotell i Rezayie. Vi äter middag i matsalen, där en dansorkester spelar en fullkomligt öronbedövande popmusik och folk äter och dricker, dansar och roar sig i fullkomlig bekymmerslöshet.

Jag frågar Saadulla om det ändå inte är något han ogillar i revolutionen, något som är fel.

– Jo, säger han, att pesh mergas behandlas illa. De är beredda att ge sitt liv för revolutionen, men de möts inte med tillräcklig respekt. En pesh merga lever på te och bröd, hans liv är hårt, men han klagar inte. Men det finns en borgarklass som lever högt på revolutionen. Folk som inte uträttar något alls av värde, fastän de har höga poster, men som ändå har råd att hålla sig med egna hus och bilar.

Själv har jag 30 dinarer i månaden i lön från informationsdepartementet, säger Saadulla. Det är hälften av vad jag hade som rektor i Kirkuk, men det är ändå mer än tre gånger så mycket som en pesh merga. Det är ju alldeles fel. Jag uträttar inte så mycket som en pesh merga. Det är de som verkligen kämpar för revolutionen. Jag gillar inte att de behandlas illa.

Men trots att du alltså vet att vissa människor, också i Kurdistan, gör pengar på kriget och lever i välmåga, medan deras landsmän kämpar och dör vid fronterna och flyktingar dör av svält – trots det stöder du alltså revolutionen helhjärtat?

– Ja, naturligtvis. Det där är sådana företeelser som man aldrig kan komma ifrån, i synnerhet inte i den här delen av världen. Inte än. Vi måste ha litet tid på oss. Alla kurder är ju inte änglar.

Det är klart att jag tycker att ledningen, general Barzani och de andra, borde ta itu med en del av de där värdelösa figurerna redan nu. Men vi har väl helt enkelt inte tid med det problemet än – allt måste ju koncentreras på kriget vid fronterna.

Har du aldrig tvivlat på revolutionen?

– Nej, aldrig. Det skulle inte falla mig in.

I sin absoluta ärlighet har Saadulla sått ett frö av tvivel. Har jag blivit förd bakom ljuset? Har jag bara fått se fasaden? Varför frågade jag inte om det här tidigare?

De som ni kallar "legosoldater", säger jag, de är ju också kurder?

– Ja, en del av dem. De flesta kommer från städerna. Men det finns tre stammar i Badinan – Harki, Suchi och Zebari – som från början var emot revolutionen. De bor i trakten av Mosul, Duhok och Amadiya. Fram till 1967 stod de på regeringens sida emot Barzani. Men senare anslöt de sig till revolutionen och Barzani accepterade dem. Bara ett fåtal av dem är nu i regeringens tjänst. Men det finns de som lever på att smugla vapen och ammunition till oss.

På Iran Airs ultramoderna jetplan från Rezayie till Teheran får jag sällskap med Shamal, som skall börja en ny tjänst vid den kurdiska representationen i Teheran. Jag yppar mina tvivel också för honom.

Ni visade mig ju krigsfängeläget, säger jag. Men där fanns bara arabiska krigsfångar. Varför fick jag inte se det läger där ni förvarar legosoldaterna – behandlas de sämre?

– Ja, säger Shamal. De behandlas sämre än irakerna. Men ändå inte särskilt illa. Det är mera en fråga om ogillande – folk tycker inte om dem. De betraktas som förrädare.

Jag frågar honom om stammotsättningarna. När kriget är över

– kommer de att blossa upp då igen?

– Nej, säger Shamal. Allt är annorlunda nu. Det finns inga motsättningar kvar mellan stammarna. Revolutionen har enat kurderna. Pesh mergas till exempel – de kommer från olika delar av landet, olika stammar. De talar olika dialekter. Om vi klarar kriget kommer vi också att klara freden, jag är övertygad om det.

Jag har missat en sak – det är lika bra att jag erkänner det. Jag har inte tagit reda på vad man gör med de tillfångatagna "legosoldaterna", de kurder som går regeringens ärenden. Jag borde ha gjort det, men nu är det för sent att vända. Jag kan inte tvivla på Shamal. Men jag är inte säker på att han vet.

Shamal och jag gör sällskap i en taxi från flygfältet in till Teheran och letar en god stund efter logi. Till slut får vi ett dubbelrum på Miami hotell. Jag ringer upp svenske ambassadören och frågar om han vill ha en rapport från irakiska Kurdistan. Det är ju ett helt oåtkomligt land för diplomater. Ambassadören i Teheran kan inte sticka näsan dit, eftersom det inte hör till hans område. Och ambassadören i Bagdad kan ju inte heller ge sig över frontlinjen till det fria Kurdistan.

Ambassadören vill gärna höra vad jag har att berätta och jag ger mig av för att träffa honom. Vi samtalar i ungefär en timme och jag kan förstå att han känner väl till förhållandena och att han i själ och hjärta är vänligt inställd till kurderna, fast han ju måste hålla sådana uppfattningar för sig själv.

Men vad kan Sverige göra?

Ingenting.

En del humanitär hjälp kanske, men ingenting mer.

Sverige kan sålunda inte ta upp ärendet i FN?

Nej, säger ambassadören, det är helt omöjligt. Det skulle ju innebära en brytning med Irak, och det kan vi inte riskera.

Problemet är fullständigt hopplöst, menar ambassadören. Man kan mycket väl känna sympati för kurderna, det är lätt att göra det. Men man måste ändå inse att deras kamp är hopplös. Ett självstyrande irakiskt Kurdistan är en politisk omöjlighet.

Jag är tillbaka precis där jag började.

Jag berättar om samtalet för Shamal.

Det finns ju ingen utväg, säger jag. Alla kommer att säga er samma sak. "Vi inser att era krav är rättvisa", kommer de att säga. "Vi är imponerade av er kamp. Men vi kan inte hjälpa er."

Kurderna kommer att utplånas från världens yta. Somliga kommer kanske att beklaga det, men ingen kommer att försöka förhindra det.

Shamal är tyst — reagerar knappast.

Men herregud! säger jag. Ni kan ju inte klara att slåss hur länge som helst mot Iraks hela armé och mot Sovjet och kanske mot Syrien och Turkiet och Iran och mot hela världen! Ni kan väl inte gå rakt in i döden! Ni måste väl ha någon plan!

— Bergen, säger Shamal.

De kommer att svälta ut er!

— Vi har en plan, säger Shamal. Vi skall försöka bilda en ny irakisk regering. Inte en kurdisk regering utan en irakisk regering. Det finns oppositionsgrupper i hela Irak som vill samarbeta med oss. De stöds, tror vi, i hemlighet av Syrien och Egypten. Jag vet inte om vi kommer att lyckas, men vi ser det

som en utväg: att proklamera en ny irakisk regering, som kan stödjas av både kurder och araber.

I den engelskspråkiga "The Teheran Journal" hittar jag en intressant artikel på första sidan. Den handlar om ett SAS-plan, som tvingats landa i Bagdad.

"Ett av Scandinavian Airlines System's jetplan, på väg till Teheran, tvingades i går att landa i Bagdad och hölls kvar där åtskilliga timmar. En iransk passagerare, som var med ombord, sade att irakerna påstått att planet hade kränkt irakiskt luftrum. Talesmän för SAS i Tehoran bekräftade i dag händelsen men sade att flygplanet, som flög till Tehoran från Grekland, i förväg hade fått överflygningstillstånd för Irak. De ville inte ge ytterligare kommentarer.

Planet hade flugit från Köpenhamn till Zürich och sedan från Zürich till Aten. Från Aten skulle det flyga till Teheran och sedan vidare till Fjärran östern.

Dr Aghakhan Saed, en av de iranska passagerarna ombord, sade att piloten omkring klockan 21 informerade passagerarna om att de måste landa i Bagdad. Piloten sade ingenting mer. Efter landningen omringades vi av irakiska soldater. Några av dem kom in i planet och hade ett långt samtal med piloten, sade Saed.

Han sade att planet noggrant genomsöktes av irakiska soldater. Han kunde inte höra samtalet med piloten.

Planet tilläts lämna Bagdad omkring klockan 4, sade Saed, sedan en irakisk officer bett passagerarna om ursäkt och sagt att piloten hade flugit in över Irak av misstag."

Det går ett SAS-plan från Tehoran till Köpenhamn två gånger i

veckan och det är den snabbaste förbindelsen till Sverige. Jag bokar plats på det. Det är en stor fin DC 9:a och den kommer från Tokyo. Enligt ruttkartan skall den gå över Turkiet till Aten.

Men då vi har flugit någon timme meddelar kaptenen att vi befinner oss över Bagdad.

Jag går bort till pentryt och frågar besättningen: Var det ni som tvingades landa i Bagdad?

De blir alldeles häpna:

— Ja, säger de. Hur vet du det?

Men nu flyger ni ju över Bagdad igen! Jag har ingen lust att hamna i Bagdad.

— Vi har tillstånd. Men det hade vi ju då också, förstås. Man kan aldrig veta vad de hittar på.

Att ett civilt trafikplan tvingas ned på det sättet är ett piratdåd. Men i svenska tidningar har det inte stått en rad om den här episoden.

De var väl ute efter någon kurdisk ledare. De kollade alla passagerarnas pass.

Jag ser ljusen från Bagdad glimma djupt dälnere i mörkret.

Vi fortsätter bort mot Medelhavet.

*Det har blivit vinter nu. I går kväll ven stormen
utanför mitt fönster, i kväll faller den första snön*

*Det är över tre veckor sedan jag hörde något från
Kurdista.*

*Jag undrar om Mustafa Barzani har grävt ner
lökarena han fick.*

Efterskrift

Kriget fortsätter hela vintern.

“Den 17 november”, berättar Saadulla i ett brev, “återtog pesh merga-styrkorna under en nattlig attack berget Sarteez ovanför Geruy Omer Agha. De utplånade tre irakiska regementen. Enligt min åsikt innebär detta slutet på den irakiska offensiven. Nu börjar pesh metgas vinterkampanj med målsättningen att tvinga irakerna ner på slätten. Jag tror inte att irakerna kan stå emot våra anfall och samtidigt klara den hårda vintern. De tvingas förmodligen retirera, innan det är för sent. Vårt tunga artilleri har förstärkts och vållar dem svåra förluster.”

Strax före jul får jag ett brev, som skrivits på blad ur en anteckningsbok:

“Jag vet inte om du kommer ihåg mig, men jag tror att du gör det. För jag är en av dina vänner. Vi träffades i Kurdistan, Irak, vid berget Geruy Omer Agha. Om du kommer ihåg antitankgruppen där, måste du också komma ihåg namnet Fadhil Jalal, studenten från Bagdad som ledde försvaret mot stridsvagnarna. Det är jag.

Du sade att du skulle skriva om oss, mina kamrater och mig. Jag vet inte hur du har tänkt avsluta den berättelsen. Jag skall försöka hjälpa dig med det.

Jag är nu i ett av Kurdistans sjukhus. Jag skadades i en av de värsta striderna. Jag minns att vi väntade den fjärde attacken från den irakiska armén, då du var där. Jag skadades i attack

nummer 13. Det var den 26 november 1974. Min högra skuldra träffades. Jag kan inte använda min högra arm längre. Jag är mycket ledsen över detta, eftersom doktorn säger att jag inte kan återvända till fronten.”

Jag får också ett brev från Said Dezaiy, som skriver:

“Jag tror jag sade dig att kurderna kanske kunde kompromissa om gränserna. Men det är inte sant längre. General Barzani har nu sagt att ‘ju mer vi offrar, desto mer kräver vi av den irakiska regeringen’. Och kurderna offrar varje dag mer och mer. Irakerna har nu fått sovjetiska Mig 23:or och använder dem till att bombardera Choumandalen varje dag. I en enda attack häromdagen dödades fem kvinnor och barn i Chouman. De hade sökt skydd under en bro alldeles intill Casr el-Salam, där du bodde. Samma dag dödades 15 människor i Galala. Planen anföll hela dagen utan avbrott, från nio på morgonen till fem på eftermiddagen. Jag har hittills klarat mig med några skråmor från splitter, men jag tror inte jag har stora chanser att överleva de här ständiga bombningarna.”

I mitten av december anklagar Bagdad-regimen Iran för att ha skjutit ner ett bombplan – antingen har Iran äntligen tröttnat på kränkningarna av sitt luftrum, tänker jag, och skickat iväg en luftvärnsrobot eller också har kurderna lyckats få in en fullträff från en kanon. I tidningarna står ingenting mer om händelsen, men i ett brev berättar Saadulla hur det gick till:

“Den 11 december var en historisk dag. Klockan fem på eftermiddagen andades folk ut efter att ha genomlidit en hel månad av mycket svåra bombningar. En irakisk Tupolov 16 med sex mans be-sättning störtade rakt ner och kraschade på ett berg ovanför Chouman. Vilken fantastisk, häpnadsväckande syn! En sådan jättelik drake, symbolen för förtryck och förödelse! Den slets i småbitar, medan hundratals kurder

applåderade och jublade ... Sedan dess har inga Tupolovplan förmörkat himlen över Chouman. Nästa dag sköts ett annat flygplan, en Sokhoy 7, ner och störtade på berget Handrein, som hålls av pesh mergas. Piloten hoppade i fallskärm och räddade sig över till den irakiska sidan av fronten. Irakerna har nu upphört med attackerna på alla fronter. De har till och med börjat dra tillbaka sitt tunga artilleri.”

I en sammanfattning för tiden 11 mars-15 december 1974 upptar den kurdiska krigsstatistiken följande siffror:

Regeringstruppernas förluster – 8 717 döda (varav 1 628 begravts av pesh mergas), 15 973 sårade, 264 krigsfångar.

Kurdiska förluster – 876 döda pesh mergas, 2 238 sårade pesh mergas, 1 754 döda och sårade civila.

Nedskjutna flygplan: 46. Antalet flygräder: 3 978. Antalet bom-bade byar: 569.

I mitten av januari får jag ännu en rapport från Said:

“För flyktingarna betyder vintern ett oerhört lidande. Många kurdiska familjer i Badinan har hållit stånd länge, trots alla svårigheter, men för en tid sedan måste de ge upp på grund av den myckna snön och den starka kylan. Mängder av flyktingar började dra sig mot den iranska gränsen. Det var fruktansvärt att se dem. För någon månad sedan kunde man se barnen stå och huttra runt en väldig eld nära Haj Omran. De stod där i snön, dag och natt, och väntade på att bli förda till lägren i Iran. Det fanns inte tillräckligt med tält och tälten var ändå så våta och leriga att ingen kunde bo i dem. Fortfarande är det många flyktingar, som inte har någonstans att bo. Många har tagit skydd i bergsgrottorna. De kommer inte att överleva vintern.

För pesh mergas i bergen är situationen naturligtvis också svår.

Var och en av dem har endast en enda filt som skydd mot kölden. Ändå fortsätter de att kämpa. Regeringens trupper har lidit svåra nederlag, men de har ännu inte retirerat från Rawenduz.

Förhandlingar med al-Bakr och Saddam Hussein är uteslutna. De måste en gång för alla besegras. Vår moral är mycket hög. Vi vet att vi kommer att segra – det är endast en tidsfråga.”

Den irakiska armén drog sig långsamt tillbaka, men började samtidigt ladda upp för en stor våroffensiv. Luftterrorerna intensifierades. I slutet av februari svärmade de sovjetbyggda planen över Kurdistan så snart vädret var klart.

I Badinan blev svälten allt värre. Gränsen mot Turkiet förblev stängd även för hjälpsändningar och den enda vägen mot öst, den som Brifkani och hans kamrater hade byggt, var oframkomlig på grund av snö och regn. I det läget återupptog det irakiska flygvapnet bombningarna också av byar i hela Badinan.

Den 6 mars meddelade president Boumedienne i Alger att han under ett teparty lyckats åstadkomma en försoning och en bilägning av gränstvisten mellan Iran och Irak. På en bild sågs shahen av Iran och Saddam Hussein omfamna varandra.

Dagen efter inleddes en mycket häftig irakisk offensiv på alla fronter. Man satte in allt pansar, flyc, och infanteri, inklusive den nyuppsatta sjunde divisionen. Kurderna vägrade ändå förhandla med den irakiska regeringen, men hade svårt att stå emot trycket.

Berget Geruy Omer Agha föll.

Det uppgavs att Iran hade stängt gränsen. Enligt nyhets-telegrammen sinade kurdernas luftvärnsammunition och de irakiska attackplanen kunde härja fritt.

Efter några dagars blodiga strider rapporterades kurderna ha gått med på vapenstillestånd.

Kurdernas öde avgjordes i ett palats i Teheran.

16 mars 1975

Ett reportage från Kurdistan

*Världen har övergivit
dem. I realpolitikens
intresse lämnades de
åt sitt tragiska öde,
ensamma bland de
otillgängliga bergen.*